

MANNLÍF

mars
2013

1.tbl. 30 árg. 1.695.- m/vsk

VÍGVÆTT ÍSLAND

„Mun meira af ólöglegum
vopnum á Íslandi
en talið var“

HEILBRIGÐISKERFIÐ Á HELJARÞRÖM

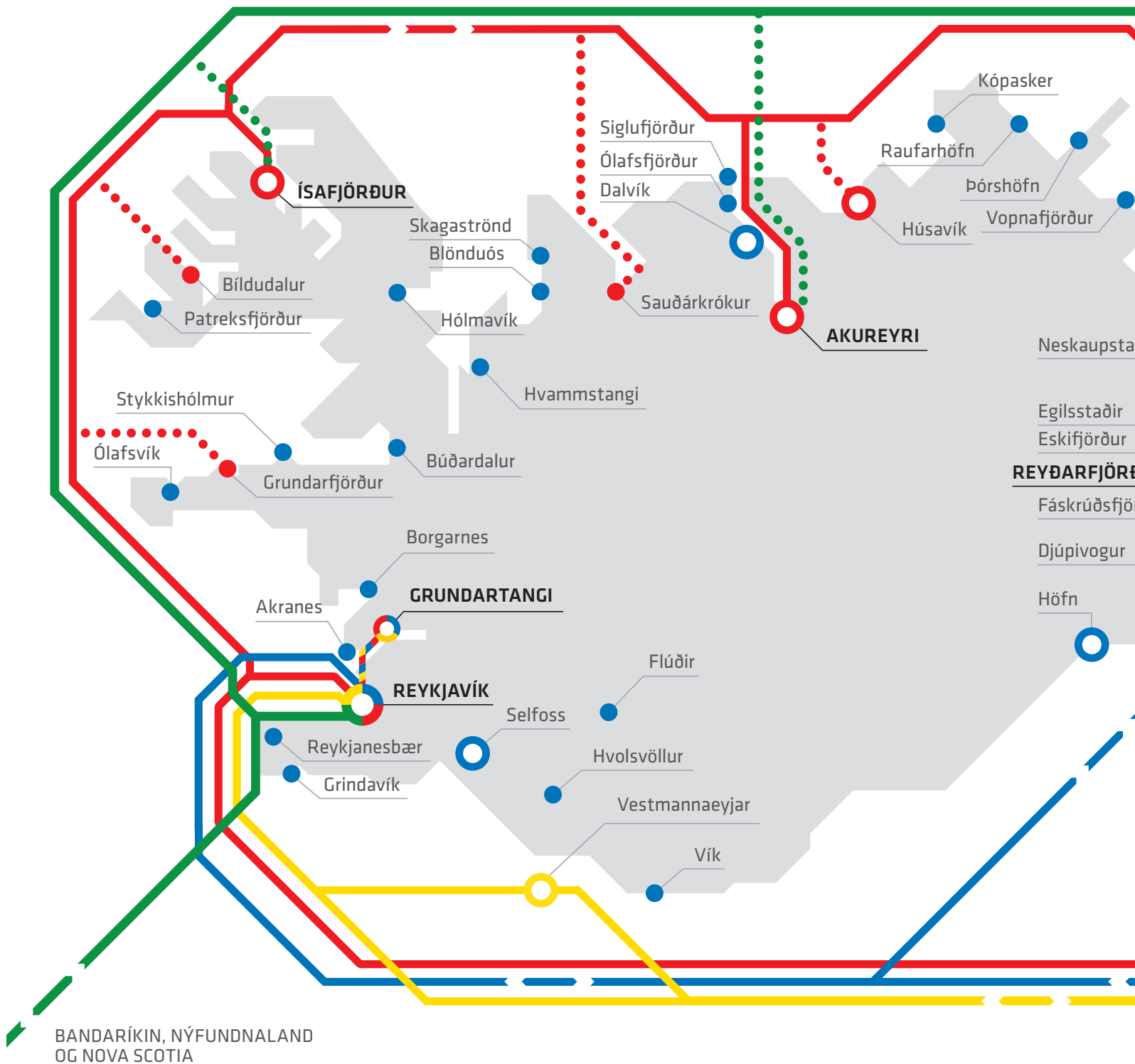
– „Það er aldrei spurt um kostnað þegar um líf er að ræða“

HVERS VEGNA VILL
NOKKUR MANNESKJA
BÚA Í SVONA LANDI?

– Einar Kárason
ræðir við Stefán
Jón Hafstein

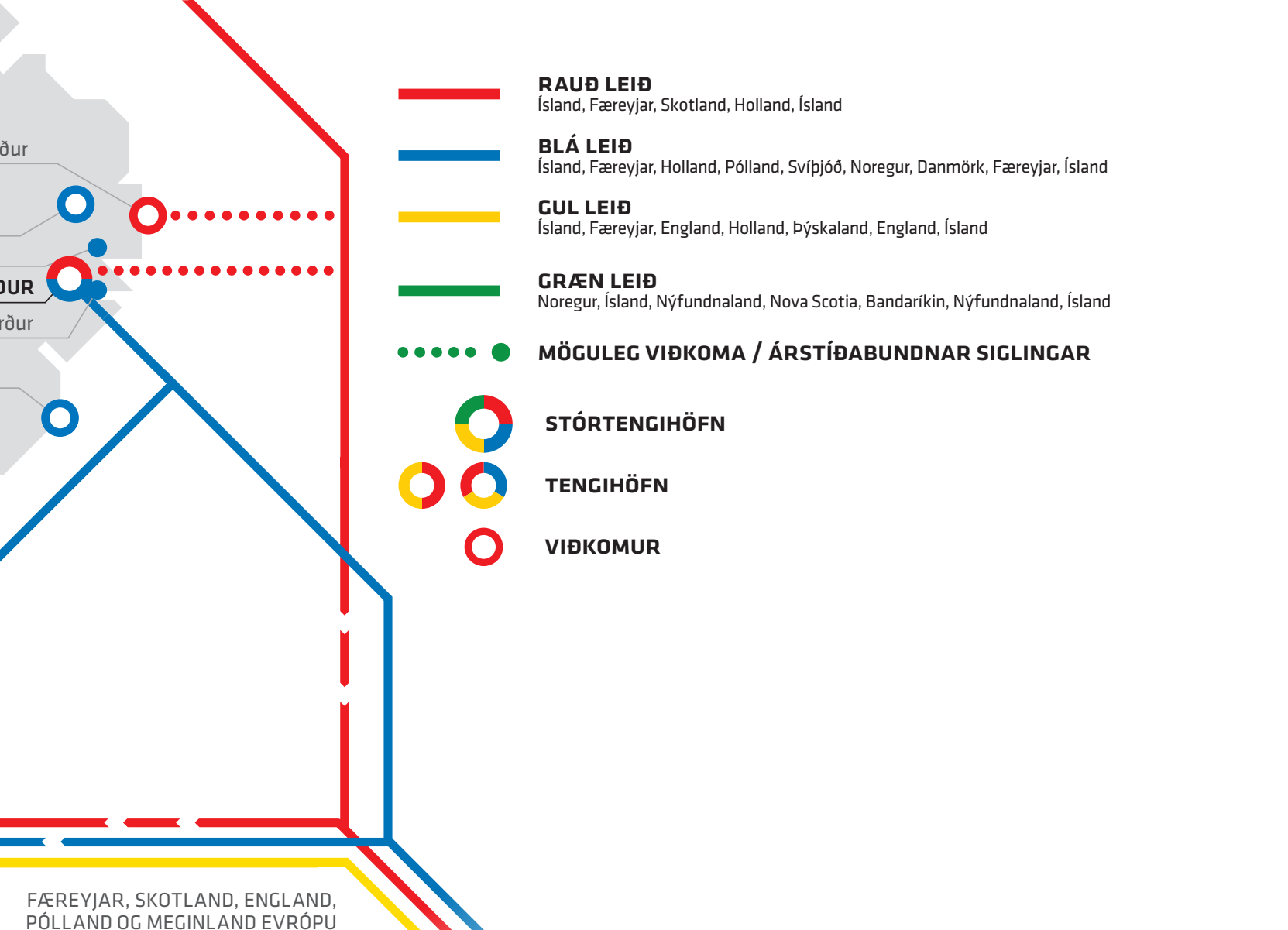
Maður lifir ei á RÚV-inu einu
saman – Kristinn R. Ólafsson er
kominn heim

VIKULEGAR STRANDSIGL

bein tenging við Færeyjar, Bretland og megin
ásamt Bandaríkjunum og Kanada

NOREGUR OG RÚSSLAND

- RAUÐ LEIÐ**
Ísland, Færeyjar, Skotland, Holland, Ísland
- BLÁ LEIÐ**
Ísland, Færeyjar, Holland, Pólland, Svíþjóð, Noregur, Danmörk, Færeyjar, Ísland
- GUL LEIÐ**
Ísland, Færeyjar, England, Holland, Þýskaland, England, Ísland
- GRÆN LEIÐ**
Noregur, Ísland, Nýfundnaland, Nova Scotia, Bandaríkin, Nýfundnaland, Ísland
- MÖGULEG VIÐKOMA / ÁRSTÍÐABUNDNAR SIGLINGAR**
- STÓRTENGIHÖFN**
- TENGIHÖFN**
- VIÐKOMUR**

FÆREYJAR, SKOTLAND, ENGLAND,
PÓLLAND OG MEGINLAND EVRÓPU

SIGLINGAR
Ísland Evrópu

EIMSKIP
YFIR HAFIÐ OG HEIM

MANNLÍF

1. tbl. 30 árg.

RITSTJÓRAPISTILL

Mikil umræða hefur átt sér stað undanfarið um heilbrigðismál á Íslandi. Sú umræða hefur einkennst að mestu af mjög bágu ástandi á heilbrigðisstofnunum okkar landsmanna og það hvernig þetta stolt okkar Íslendinga sé að hruni komið.

Ætíð þegar þessi umræða kemur upp bera stjórnvöld fyrir sig fjárskorti, að ekki sé til nægt fjármagn til að gera út heilbrigðisþjónustu sem sómi væri að. Það leiðir hugann að því hvernig fjármunum ríkisins er varið almennt. Er um einhverja forgangsstöðun að ræða? Undirritaður getur ekki betur séð en nóg sé af fjármunum í ríkiskassanum. Vandamálið er bara það hvernig stjórnálmálmenn sóa þessum fjármunum.

Við þurfum að spyrja okkur þeirra spurninga hvaða þjónustu er **nauðsynlegt** að hafa og hvaða þjónustu væri **notalegt** að hafa?

Væri ekki rétt svona fyrir kosningar þegar stjórnálmálmenn gefa færi á sér og sækjast eftir atkvæðum að spyrja þá hvernig spara mætti í ríkisrekstri svo koma megi heilbrigðis- og menntamálum í viðunandi ástand? Höfum við hreinlega efni á að bruðla með skattþeningana okkar í málefni sem kannski taka fé frá mikilvægari málum?

*Njótið vel.
Karl Steinar*

Ritstjóri:

Karl Steinar Óskarsson
karl@birtingur.is

Sölu- og markaðsstjóri:

Árni Þór Árnason.
arnithor@birtingur.is

Áskriftarsími: 515 5555
Lausasöluverð: 1.695 krónur
Öll réttindi áskilin

BIRTÍNGUR

útgáfufélag

Lynghálsi 5, 110 Reykjavík, s. 515 5500

Útgefandi

Hreinn Loftsson
Framkvæmdastjóri

Karl Steinar Óskarsson

Yfirmaður hönnunardeildar

Linda Guðlaugsdóttir

Yfirmaður ljósmyndadeildar

Rakel Ósk Sigurðardóttir

Dreifingarstjóri

Jóhannes Kr. Kristinsson

Blaðamenn

Jón Kristinn Snæhólm,
Róbert Schmidt, Guðjón
Guðmundsson, Nicola Girolami,
Kristín Ýr, Tómas Valgeirsson,
Einar Kárason, Guðrún Vaka.

Ljósmyndarar

Ernir Eyjólfsson, Kristinn
Magnússon,
Rakel Ósk Sigurðardóttir.

Útlitshönnun & umbrot

Linda Guðlaugsdóttir
Magnús Geir Gíslason

Myndvinnsla

Guðný Þórarinsdóttir.

Próförk

Guðrún Nelly Sigurðardóttir,

Margrét Árný Halldórsdóttir,

Ragnheiður Linnet

Áskriftardeild

Ólafur Valur Ólafsson

Skrifstofa

Auður Guðjónsdóttir,

Guðrún Helgadóttir

Dreifing

Halldór Örn Rúnarsson,

Prentun

Oddi umhverfisstofa
prentsmiðja.

Allur réttur áskilinn varðandi efni
(texta og myndir). Öll notkun
efnis, t.d. beinar tilvitnanir
og endursagnir, er óheimil
án skriflegs leyfis útgefanda.
Sjá nánar um réttarvernd og
gjaldskrá útgefanda á
birtingur.is

GUCCI GUILTY BLACK

View the new episode directed by Frank Miller at www.youtube.com/gucciparfums

THE NEW FRAGRANCE FOR HIM

EFNISYFIRLIT

8 ..... HEILBRIGÐISKERFI Á HELJARÞRÖM.
„ÞAÐ ER ALDREI SPURT UM
KOSTNAÐ ÞEGAR UM LÍF ER AÐ
RÆÐA“.

26 ..... HVERS VEGNA VILL NOKKUR
MANNESKJA BÚA Í SVONA LANDI?
RITHÖFUNDURINN EINAR
KÁRASON
RÆÐIR VIÐ STEFÁN JÓN HAFSTEIN.

34 ..... VÍGVÆTT ÍSLAND. JÓN KRISTINN
SNÆHÓLM SKRIFAR UM
VOPNAEIGN LANDSMANNA.

42 ..... HORFÐI BEINT INN Í BYSSUHLAUPIÐ.
GULLSMIÐURINN JÓHANNES
OTTÓSSON SEGIR FRÁ.

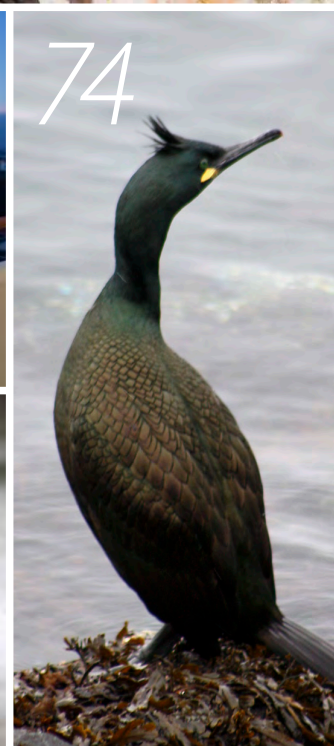
48 ..... FORSETAKLÚBBURINN.

52 ..... MAÐUR LIFIR EI Á RÚV-INU EINU
SAMAN. KRISTINN R. ÓLAFSSON ER
KOMINN HEIM.

66 ..... BÍLAFLOTI ÍSLENDINGA ER SÁ ELSTI Í
EVRÓPU.

74 ..... RÓBERT SCHMIDT FER Á
SKARFAVEIÐAR.

76 ..... HARRY SÖDERMAN.

RAYMOND WEIL

GENEVE

PRECISION
IS MY INSPIRATION

RAYMOND WEIL SÖLUADILAR

REYKJAVÍK:

Gilbert úrsmiður Laugavegi 62
GP - skartgripir & úr Bankastræti 12
Leonard Kringlunni
Meba Kringlunni
Meba - Rhodium Smáralind

HAFNARFJÖRÐUR:

Úr & Gull Firði-Miðbæ Hafnarfjarðar

KEFLAVÍK:

Georg V. Hannah, úrsmiður Hafnargrötu 49

AKUREYRI:

Halldór Ólafsson úrsmiður Glerártorgi

SELFOSS:

Karl R. Guðmundsson úrsmiður, Austurvegi 11

AKRANES:

Guðmundur B. Hannah úrsmiður, Suðurgötu 65

Scan for
watch details

**„ÞAÐ ER ALDREI
SPURT UM KOSTNAÐ
ÞEGAR UM LÍF
ER AÐ RÆÐA“**

Guðbjartur Hannesson velferðarráðherra

Íslendingar hafa löngum verið stoltir af heilbrigðiskerfi sínu enda er það ein af grunnstoðum íslensks velferðarþjóðfélags. Vel menntað starfsfólk og gott aðgengi að þjónustunni eru meðal þeirra þátta sem hafa einkennt heilbrigðiskerfið. Nú er hins vegar komin upp grafalvarleg staða í heilbrigðismálum sem ekki sér fyrir endann á. Látlaust berast fréttir í fjölmiðlum um vandann og almenningur er mjög uggandi um sinn hag enda snertir þessi málaflokkur hvert einasta mannsbarn í landinu.

Texti: Ragnheiður Linnet Myndir: Ernir Eyjólfsson, Kristinn Magnússon, Rakei Ósk Sigurðardóttir og úr safni

Íslendingar hafa staðið framarlega á sviði heilbrigðismála miðað við önnur lönd Efnahags- og framfarastofnunarinnar OECD. Við höfum verið mjög framarlega í ýmsum greinum læknisfræðinnar hvað árangur snertir. Íslenskir læknar og vísindamenn njóta virðingar og trausts í alþjóðlegu samfélagi og hafa læknar verið eftirsóttir starfskraftar víða um heim en það gildir einnig um hjúkrunarfræðinga.

Heilbrigðiskerfið hefur gengið í gegnum mikinn niðurskurð undanfarin ár, eða allt frá hrúni árið 2008. Þessum niðurskurði hefur verið mætt með miklum sparnaði á öllum sviðum, sameiningu stofnana, fækkun starfa og fleira.

VIÐTÖL VIÐ SJÚKLINGA FARA FRAM Á GÖNGUM

Undanfarnar vikur og mánuði hefur verið fjallað að segja má daglega um slæmt ástand í heilbrigðismálum og þá aðallega á Landspítala; biluð eða úr sér gengin tæki, fólksflotta úr röðum lækna og hjúkrunarfræðinga, fjöldauppsagnir starfsfólks og úrelt og illa farið húsnæði spítalans. Fram hefur komið að rými fyrir sjúklinga og starfsfólk er óviðunandi, en það er langt frá því að standast kröfur um nútímasjúkrahús. Þar vantar t.a.m. aðstöðu til að setja sjúklinga í einangrun þegar farsóttir geisa, eins og kom fram hjá Má Kristjánssyni, yfirlækni smitsjúkdómalækninga, í fréttum nýverið. Þá vantar skurðstofur, bráðamóttöku á einum stað, stærra gjörgæslurými, betri aðstöðu fyrir aðstandendur sjúklinga og síðast en ekki síst bráðvantar legurými og einbyli sem eru nauðsynleg á sjúkrahúsum í dag. Viðtöl við sjúklinga fara fram á göngum spítalans eða í almenningsrymum og það er ógn við öryggi sjúklinga og aðför að friðhelgi þeirra að hrúga þeim jafnvel mikið veikum á ganga spítalans.

Ástandið er raunar svo bágborið að slökkviliðsstjórnin í Reykjavík kærði Landspítalann fyrir brot á öryggisreglum. Þá hefur komið fram í fréttum að myglusveppur þrífst í svo miklum mæli í þessu nær aldargamla „hátaeknisjúkrahúsi“ að heilsufari starfsfólks stendur ákveðin ógn af og hefur hann m.a. lagst á hjartaskurðlækna spítalans þar sem fáum er til að dreifa. Á hæðinni fyrir neðan hjartaskurðlækna er gjörgæsla Landspítalans.

LÆKNASKORTUR RÍKIR Í SUMUM GREINUM

Húsnæði er þó eingöngu einn af þeim þáttum sem komnir eru í óefni. Vist er að nýr spítali mun leysa margan vandann sem snýr að aðstöðunni en hvenær verður hann að veruleika? Og hvernig eigum við að þróa

„Betri og aukinn aðgangur að klínískum upplýsingum um sjúklinga er afar mikilvægur. Að setja því skorður er beinlínis ógn við öryggi sjúklinga. Að upplýsingar sem til eru um sjúklinga á heilbrigðisstofnunum skuli ekki nýttast þegar viðkomandi kemur til læknis er þyngra en tárúm taki.“

þangað til? Ef fram heldur sem horfir er hætt við að nýr spítali verði mannlauz steinsteypa, minnisvarði um starfsemi sem eitt sinn stóð undir nafni, því útlit er fyrir að allt of fáir læknar muni leita heim að loknu námi, en lítið hefur verið gert til að mæta þeim vanda. Hér ríkir læknaþöfn og til marks um það þá tíðkast enn að setja læknaema í störf lækna, bæði á landsbyggðinni og á Landspítalanum. Það þarf fólk til að starfa á spítalanum, fólk með nýja þekkingu sem vinnur að framförum með vísindarannsóknum og ýmislegt fleira má telja.

Á undanförunum áratugum hafa útgjöld til heilbrigðismála á Vesturlöndum stóruaukið vegna lýðfræðilegra breytinga sem felast í fjölgun aldraðra sem haldnir eru langvinnnum sjúkdómum og vegna mikilla framfara í læknisfræði. Þessu hefur verið víða reynt að mæta með hagræðingaraðgerðum og markvissri stýringu og skipulagi heilbrigðisþjónustunnar. Þróuninni hér hefur ekki verið með sama hætti og annars staðar. Hagræðingaraðgerðir í gegnum árin hafa virst tilviljunarkenndar og síðustu ár hefur verið ráðist í látlausan niðurskurð samfara auknum kröfum um vinnu, álag og ábyrgð starfsfólks. Þá hefur ekki verið brugðist við vinnutímatilskipun Evrópusambandsins hér með fjölgun lækna, líkt og í öðrum löndum en veruleg þörf er á að bæta úr því.

ÁLAGIÐ ER AÐ SLIGA STARFSFÓLK

Á Landspítala hefur stjórnendum tekist að halda rekstri stofnunarinnar innan fjárlaga án teljandi þjónustuskerðingar en því hefur fylgt mikill fórnarkostnaður. Gríðarlegt álag á starfsfólk veldur því að það er að gefast upp í vaxandi mæli, eins og dæmin sýna og t.a.m. hafa sumir hjúkrunarfræðingar skýrt uppsagnir sínar nýverið með ötta við að gera alvarleg mistök undir því mikla álagi sem fylgir því að starfa á Landspítalanum. Ástandið hefur farið stöðugt versnandi í töluverðan tíma og nú er komið að þölmörkum á sjúkrahúsinu eins og Björn Zoëga, forstjóri Landspítalans, hefur itrekað lýst yfir. Ef ekkert verður að gert til að snúa við ástandinu er hætt við að við missum hæft starfsfólk úr landinu í þeim mæli að áhrifin verði óafturkræf.

Ísland er ekki lengur samkeppnisfært um gott starfsfólk sem m.a. hefur stundað nám erlendis og skilað sér hingað með nýja þekkingu og unnið að endurnýjun hennar með vísindarannsóknum og símenntun. Læknar hafa haft verulegar áhyggjur af ástandinu um langt skeið og hafa margir ritað um þetta í blöðum, t.a.m. Þorbjörn Jónsson, formaður L.Í., Sigurður Guðmundsson, fyrrverandi landlæknir, Teitur Guðmundsson læknir og Sigríður Ólína Haraldsdóttir, ritari Læknafélags Íslands, sem skrifaði grein í Lækna blaðið þegar árið 2008 þar sem hún lýsir miklu álagi og þreytu starfsmanna Landspítalans sem verði alltaf að taka við sjúklingum óháð mannafla. Ljóst er að yfirvöld verða að bregðast fljótt við grafalvarlegum vanda í þessum málaflokki ef ekki á illa að fara.

TÆKJAKOSTUR OG UPPLÝSINGATÆKNI

Stöðugar fréttir berast af úreltum tækjum, sem hafa bilað og af öðrum, hálfgerðum forngripum, sem fáir kunna á. Allt of lítið fjármagn hefur verið veitt til tækjakaupa og á þessu ári á spítalinn að fá um 262 milljónir skv. fjárlagafrumvarpi, en nýtt geislatæki kostar 400 milljónir kr. Talið er að milljarður króna myndi duga skammt til nauðsynlegra tækjakaupa svo að ljóst er að fjárveiting Alþingis er aðeins dropi í hafid. Í gegnum tíðina hefur Landspítalinn fengið mörg af sínum tækjum að gjöf. Ýmis félög, svo sem Lions, kvenfélagið Hringurinn og ýmis sjúklingasamtök hafa staðið fyrir umfangsmiklum söfnunum til tækjakaupa fyrir spítalann. Eftir sameiningu spítalanna hefur fjárveiting til tækjakaupa farið minnkandi að raungildi og ástandið orðið jafnslæmt og raun ber vitni eftir hrún. Þá er ótalinn verulega aðkallandi þáttur í heilbrigðisþjónustu sem er samtengd rafræn sjúkraskrá. Læknar hafa kallað eftir henni árum saman en ekki haft erindi sem erfiði. Í viðtali við Mannlíf í 4. tbl. 2012 m.a. um mikilvægi samtengdrar rafrænnar sjúkraskrár segir Sigurður Guðmundsson, fyrrverandi landlæknir: „Betri og aukinn aðgangur að klínískum upplýsingum um sjúklinga er afar mikilvægur. Að setja því skorður er beinlínis ógn við öryggi sjúklinga. Að upplýsingar sem til eru um sjúklinga á heilbrigðisstofnunum skuli ekki nýttast þegar viðkomandi kemur til læknis er þyngra en tárúm taki.“ Nú er unnið að því að veita læknum aðgang að þessum upplýsingum, samkvæmt upplýsingum frá Embætti landlækis en óvist hvenær þeirri vinnu líkur.

Hrörlegt húsnæði Landspítalans, aðalsjúkrahúss Íslendinga.

„Heilbrigðisstarfsfólk almennt hefur unnið þrekvirki við að halda uppi þjónustunni ...“

Steinn Jónsson

Til að ræða stöðu og framtíðarhorfur í heilbrigðismálum leitaði blaðamaður Mannlífs til **Steins Jónssonar, formanns Læknafélags Reykjavíkur og sérfræðings í lyflækningum og lungnalækningum.**

Hvernig stendur íslensk heilbrigðisþjónusta í dag?

„Það er augljóst að íslensk heilbrigðisþjónusta hefur gengið í gegnum mjög erfiðan tíma að undanfögnu, sérstaklega eftir hrunið, en það á sér lengri aðdraganda. Við höfum búið við mikið aðhald í kerfinu í langan tíma og einnig voru spítalarnir sameinaðir sem hafði í för með sér miklar breytingar fyrir starfsfólk þeirra. Það hefur hvert erfiðleikatímabilið tekið við af öðru í heilbrigðiskerfinu og nú er augljóst að húsnæði Landspítalans er algjörlega ófullnægjandi og tækjakostur hefur drabbast niður. Eins og ég hef orðað það áður þá eru þessir hlutir komnir á bjargbrúnina og nauðsynlegt að snúa þróuninni við. Þetta gildir ekki einungis um Landspítala því sambærilegir hlutir hafa verið að gerast víða annars staðar hvað varðar heilsugæsluna og heilbrigðisstofnanir úti á landi. Þar er niðurskurður og skortur á fjárveitingum til viðhalds og tækjakaupa. Fyrir utan þetta þá hafa launin lækkað í samanburði við nágrannalöndin vegna þess að gengið hefur veikt um meira en 50% og við erum því ekki lengur samkeppnisfær við útlönd um mannafla. Ungu fólkkið er hætt að leita aftur til Íslands eftir nám og nýlega tók ungur læknir í Lundi saman áform íslenskra lækna eftir sérnám og um 25% þeirra hugnaðist að koma heim. Þetta eru mjög alvarleg skilaboð.“

Þannig að þetta stendur Landspítalanum verulega fyrir þrifum?

„Já. Lægri laun heldur en fólk telur að það eigi skilið að fá, niðurskurður, erfiðari vinnuástandur og fleira. Og nú þegar hálfgerð krísuástand hefur ríkt í efnahagslífinu fer þetta út fyrir öll velsæmismörk.“

Telur þú að mikið vinnuálag og miklar kröfur til heilbrigðisstarfsfólks komi niður á starfseminni?

„Heilbrigðisstarfsfólk almennt hefur unnið þrekvirki við að halda uppi þjónustunni og sýnt mikinn trúnað gagnvart sjúklingunum og heilbrigðiskerfinu við þessar aðstæður sem hafa skapast eftir hrun. Þetta er vel menntað starfsfólk sem tekur hlutverk sitt alvarlega. Það finnst mér standa upp úr í þessari umræðu, en þetta langvarandi erfiðleikatímabil getur haft alvarleg áhrif og við erum þegar farin að sjá það. Við höfum misst sérfræðilækna úr landi og sjáum dæmi um það sem getur gerst þegar 25-30% af hjúkrunarfræðingum á Landspítalanum, og margir þeir sérhæfustu, sögðu upp störfum nýverið. Okkar hjúkrunarfræðingar eru eftirsóttir og hafa fengið tilbod um hærra launuð störf við betri vinnuskilyrði erlendis. Þetta er grafalvarlegt ástand sem ekki sér fyrir endann á. Efnahagsástandið hefur ekki batnað umtalsvert að undanfögnu og þetta ár og næsta verða örugglega mikilvæg til að snúa efnahagslífinu til betri vegar en það er óvíst að forsendur séu fyrir launahækkunum að ráði núna. Ef

ein stétt fær launahækkun þarf næsta að fá hana líka og svo koll af kolli, þannig að þetta er mjög erfið staða sem yfirvöld eru búin að koma sér í.“

Fólk sættir sig þá ekki lengur að vinna við þessar erfiðu aðstæður þegar betri kjör og starfsumhverfi bjóðast annars staðar?

„Nei og það er einnig vert að koma inn á í sambandi við þetta að tímarnir eru að breytast og ungt fólk í dag ætlast til að geta átt frítíma. Það hlutfall sem fólk er tilbúið til að leggja í vinnu er ekki eins mikið og var áður fyrr. Menntu voru sáttir við að vera á endalausum vöktum en ungt fólk í dag setur frítíma ofar í forgangs röðina en áður.“ Steinn segir að hann verði var við þetta í sínu starfi með ungum læknum á Landspítala og það þurfi stærri hóp fólks til að sinna verkefnum á spítölunum en áður. „Þá hefur vinnutímaskipun Evrópusambandsins um lögbundinn hvíldartíma einnig áhrif og fólk kemur úr því umhverfi erlendis að geta átt frítíma, vinna þar á hærri launum en hér bjóðast og m.a. þess vegna er Ísland ekki lengur það aðdráttarafl sem það var áður,“ segir Steinn.

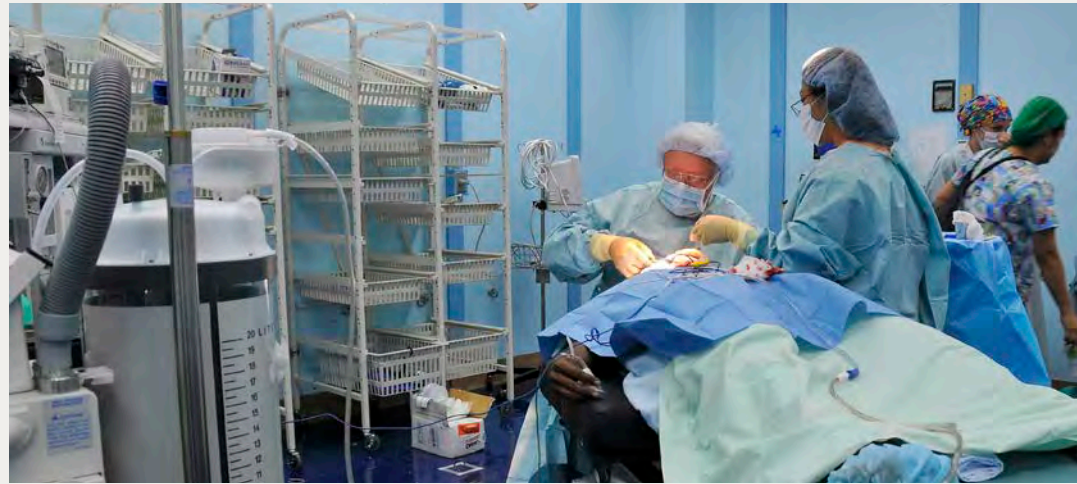
Hvernig telur þú að íslenska heilbrigðiskerfið standi miðað við þau lönd sem við berum okkur saman við, hverjir eru veikleikar okkar og styrkleikar?

„Ef við berum okkur saman við önnur lönd í Efnahags- og framfarastofnuninni OECD þá skilum við enn þá góðum árangri á mörgum sviðum, t.d. í krabbameinlækningum og meðferð hjarta- og æðasjúkdóma, einnig heilablóðföllum, svo eitthvað sé nefnt. Við erum í einu af 10 efstu sætunum í samanburði við útlönd og oft mjög ofarlega þannig að því leyti getum við verið stolt. En það eru blikur á lofti með þetta. Ef við missum sérmenntað starfsfólk og fáum ekki nýtt starfsfólk til landsins með nýja þekkingu þá breytist þetta. Mannafli okkar er að eldast, meðalaldur sérfræðilækna á Landspítala er 55 ár. Okkur bráðvantar ungt, vel menntað fólk.“

Það er þá þetta bil eða gjá sem myndast á milli kandidata og svo eldri lækna sem er stórt vandamál í íslensku heilbrigðiskerfi, vantar þarna stóran hóp lækna sem mun ekki skila sér heim?

„Já, það er hluti af vandmálinu. Landspítalinn hefur verið að stíga nokkur mikilvæg skref í sambandi við framhaldsmenntun ungra lækna en okkur vantar tiltekinn hóp í okkar læknamönnun á háskólaspítala sem eru ungir lækmar sem eru komnir vel á veg í sínu framhaldsnámi. Erlendis stunda þessir lækmar mikilvæg sérhæfð störf og skapa tækifæri til meiri verkaskiptingar. En þetta vantar hér. Og þegar blaðamaður spyr hvað hægt sé að gera til að laða yngri lækna til starfa hér og brúa það bil sem er á milli kandidata, eða almennra lækna, annars vegar og hins vegar eldri sérfræðilækna, segir Steinn að ekki hafi verið mikill skilningur hjá stjórnvöldum að Landspítalinn hafi þessu hlutverki að gegna að þjálfva unga lækna. Hann telur að við séum allt eins fær um að veita góða menntun og víða annars staðar er veitt á háskólasjúkrahúsum á Norðurlöndum. „Það

hefur verið greitt fyrir námsstöður í heilsugæslunni á fjárlögum. Það þarf að gera það sama á Landspítalanum, viðurkenna þessa þörf og nýta þá möguleika sem við höfum og setja í þetta ákveðna fjármuni. Ég er þeirrar skoðunar að íslenskir lækmar eigi líka að fara erlendis til náms og það hefur verið styrkur íslenskrar læknisfræði að menn hafa sótt sérfræðinám hjá bestu stofnunum erlendis og nýtt menntun sína og þekkingu í þágu íslenskrar heilbrigðisþjónustu. Grunn nám í stórum sérgreinum eins og almennum lyflækningum og skurðlækningum er hins vegar unnt að þróa hérlandis.“

Hvað sérdú fyrir þér að hægt sé að gera hér til að snúa vörn í sókn í heilbrigðismálum?

„Íslenskt heilbrigðiskerfi er í margháttuðum vanda en aðalvandinn snýr að fjármögnun. Heilbrigðiskerfið er ekki sjálfbært eins og það er fjármagnað í dag. Kerfi fastra fjárlaga til heilbrigðisstofnana er gamalt, úr sér gengið og úrelt og makalaust að það skuli vera notað. Það er búið að kostnaðargreina heilbrigðisþjónustuna hér á landi en það er ekki farið eftir þeim gögnum sem til eru. Það er ekki hægt að ætlast til þess lengur að þjónustan sé veitt undir kostnaðarverði,“ segir Steinn. „Sjúkratryggingar hafa í raun gert kröfu um að sérfræðiþjónustan utan sjúkrahúsa sé veitt undir kostnaðarverði, það er þess vegna sem samningar nást ekki milli sérfræðilækna og heilbrigðisyrivalda. Þetta á líka við um Landspítalann, fjármagn til spítalans er skorið niður en gert ráð fyrir að aukin þjónusta sé veitt. Fjármálasvið Landspítala er búið að kostnaðargreina starfsemina mjög ítarlega en fyrirbyggjandi gögn um það eru ekkert notuð. Stjórnvöld hafa hunsað lögin um Sjúkratryggingastofnun frá 2008 og sífellt frestað gildistöku þeirra og við sjáum afleiðingarnar af því. Ef þessir hlutir eiga að lagast til frambúðar þá þarf að

taka mið af því hvað hlutirnir kosta og hvaða þjónustu við getum veitt. Ég held að vissir stjórnálamenn óttist að þetta muni leiða til markaðsvæðingar heilbrigðisþjónustunnar, eins og það er orðað. Ég tel að lögin um Sjúkratryggingar yrðu stórt skref til að tryggja að málefnaleg sjónarmið ráði í fjármögnun heilbrigðisþjónustunnar.“

Með hvaða hætti telur þú að hægt sé að leysa mönnumarvanda á Landspítalanum og í heilsugæslunni? Getu hjúkrunarfræðingar tekið við einhverjum störfum af læknum?

„Ég tel að góð samvinna sé á milli lækna og hjúkrunarfræðinga eins og staðan er núna og er ekki talsmaður þess að breyta þessu um of. Hjúkrunarfræðingar sinna mjög mikilvægum verkefnum og mér finnst þeir eiga að fá betri laun fyrir sín störf sérstaklega þeir sem vinna við hjúkrun og umönnun sjúklinga. Það þarf að meta þessi störf meira en gert er og einnig störf sjúkraliða sem vinna líka mjög erfið og mikilvæg störf við umönnun sjúklinga. En fyrst og fremst verðum við að snúa vörn í sókn, gera spítalann að aðlaðandi vinnustað. Það verður að gera sér grein fyrir hver markmiðin eiga að vera og launamálin verður að bæta. Efnahagslegi þrýstingurinn er augljós. Við sáum það fyrir hrun þegar laun voru hærri í þjóðfélaginu að hjúkrunarfræðingar leituðu í önnur störf.“ Steinn telur að grundvallaratriði til að halda góðu starfsfólki séu góð vinnuástaða og samkeppnisfær laun.

Hvað þarf að gera í íslensku heilbrigðiskerfi varðandi grunnþjónustu og forgangsröðun svo að hér megi vera sú þjónusta sem við viljum búa við?

Mikil umræða hefur verið um heilsugæsluna og mönnumarvanda þar, bæði hér í Reykjavík og víða um landið. „Það er margt sem bendir til að heilsugæslan, eins og hún er rekin og miðstýrð af hinu opinbera, sé komin í þrot. Það vantar tugi heilsugæslulækna ”

„Ég sé það sem möguleika á lausn á þeim vanda að læknasamtökin og Landspítalinn beiti sér fyrir því að **sérfræðilækmar verði ráðnir til að taka einhvern tíma úti á landi og skipti með sér að manna landsbyggðarsjúkrahúsin.** Þeir sem þar eru fyrir gætu líka komið inn á stóru spítalana ef þeir vilja.“

„Sjúkratryggingar hafa í raun gert kröfu um að sérfræðipjónustan utan sjúkrahúsa **sé veitt undir kostnaðarverði**, það er þess vegna sem samningar nást ekki milli sérfræðilækna og heilbrigðisyfirvalda. Þetta á líka við um Landspítalann, fjármagn til spítalans er skorið niður en gert ráð fyrir að aukin þjónusta sé veitt.“

Þröng á þingi. Fundar- og starfsaðstaða ungra lækna.

og sér ekki fyrir endann á þeirri mannekle. Heilsugæslulæknar hafa kallað eftir breytingum á rekstrarforminu og vilja sjálfir fá að taka meiri þátt í því hvernig heilsugæslan er rekin. Við verðum að hlusta á þessar raddir og virkja þann mannauð sem þarna er. Því fyrr sem menn átta sig á þessu því betra. Við megum ekki mikinn tíma missa þarna frekar en í málefnum Landspítalans.“

Hvernig eru framtíðarhorfur í lækniþjónustu á Íslandi?

„Ég tel að við séum komin að endimörkum niðurskurðar og menn hafi verið að leika sér að eldinum. Vonandi hefur ekki orðið óafturkræfur skaði. Við verðum að gera okkur vonir um að við getum farið að byggja upp aftur í heilbrigðisþjónustunni á næstu árum. Við þurfum að taka margvíslegar ákvarðanir; bæta aðstöðuna, auka fjármagn, huga að heilsugæslunni og breyta þar í samræmi við óskir fólks sem starfar þar. Það er bryn nauðsyn að huga að húsnæðismálum Landspítalans og bæta laun starfsfólksins þar. Til þess þarf fjármagn sem ekki er augljóst að sé fyrir hendi. Því miður finnst mér að það þjóðþrifamál sem bygging nýja Landspítalans er hafi lent í andbyr sem ekki hefði þurft að skapast ef rétt hefði verið haldið á spilunum. Meistar deilur hafa staðið um staðsetninguna og skipulag á hinum nýja spítala og það hefur ekki verið mikið leitað með opnum huga til fagfólks. Nefndir á vegum ráðuneytisins sem hafa tekið ákvarðanir um málið og að því að mörgum finnst með

niðurstöður gefnar fyrir fram. Það hefur ekki verið raunveruleg fagleg umræða, hvorki í skipulagsmálum né öðru og þetta er að koma í bakið á mönnum núna.“ Steinn vill taka fram að það sé ekki bara Landspítalinn sem á í vanda, víða úti á landi þar sem samgöngur geta verið mjög erfiðar byggist heilbrigðisþjónustan nú á vinnu nokkurra einstaklinga. „Ég óttast að sérfræðilæknar muni ekki fást til að sinna störfum á mikilvægum sjúkrahúsum úti á landi. Það eru ekki skynsamlegar forsendur fyrir því að hafa aðeins tvö sjúkrahús, Landspítalann og Sjúkrahúsið á Akureyri. Það er ekki hægt að leggja niður vaktalínur og sérfræðipjónustu og hafa bara heilsugæslu og öldrunarþjónustu. Þetta á við um staði eins og Neskaupstað, Ísafjörð og Vestmannaeyjar þar sem ég tel að nauðsynlegt sé að starfrækt séu deildaskipt sjúkrahús. Að leggja þá starfsemi niður eins og hugmyndir hafa verið um gengur ekki, því það verður að tryggja að landsbyggðin búi við mannsæmandi heilbrigðisþjónustu og öryggi. Það má búast við erfiðleikum við að manna heilbrigðisþjónustuna á landsbyggðinni, jafnvel Sjúkrahúsið á Akureyri hefur átt erfitt með að laða að sér lækna. Ég held að það sé bara góð tilbreyting fyrir sérfræðilækna á Landspítalunum sem starfa í sínum sérgreinum að vinna um tíma við almennar lyflækningar eða almennar skurðlækningar úti á landi og vera ekki sífellt með nefið ofan í sömu hlutunum,“ segir Steinn brosandí að lokum. ■

Tifandi tímasprengja

Fjöldauppsagnir hjúkrunarfræðinga á Landspítala komu af stað mikilli umræðu í þjóðfélaginu um raunverulegan vanda sem steðjar að heilbrigðiskerfinu, m.a. óhóflegu vinnuálagi. Hjúkrunarfræðingar eru ein mikilvægasta starfsstéttin á spítalanum og fjöldauppsagnir í þeirra röðum geta lamað starfsemi hans og haft alvarleg áhrif. Hvað þarf að gera til að halda hjúkrunarfræðingum í störfum í heilbrigðisþjónustu?

Elsa B. Friðfinnsdóttir, formaður Félags hjúkrunarfræðinga, sem stóð í strangri kjarabaráttu stéttarinnar fyrir nokkru, svaraði spurningum um þessi atriði, heilbrigðismál almennt og stöðu hjúkrunarfræðinga.

Það berast stöðugt fréttir af alvarlegri stöðu í heilbrigðiskerfinu en ráðamenn hafa, að því er virðist, ekki haft verulegar áhyggjur af þróun þess hingað til, hver er raunveruleg staða heilbrigðismála hér á landi að þínu mati?

„Allar hefðbundnar mælingar á árangri í heilbrigðisþjónustu hér á landi sýna að heilbrigðiskerfið hefur fram til þessa, fyllilega staðist samanburð við árangur í þeim löndum sem við berum okkur helst saman við. Þá er átt við ungarnadauða, árangur af meðferð við krabbameinum, hjartaáföllum o.s.frv. Þessi árangur gæti hins vegar breyst eftir hinn mikla niðurskurð síðustu ára. Fyrir því eru einkum eftirfarandi ástæður: Skorið hefur verið niður meðal annars með skertum opnunartíma í heilsugæslunni, einkum á höfuðborgarsvæðinu, og þar hefur þekking annarra fagstétta en lækna ekki verið nýtt sem skildi. Margir tala um að heilsugæslan sé í raun bara læknamóttaka. Heilsugæslan er ekki aðgengileg þegar mesta eftirspurnin er eftir þjónustu, þ.e. eftir hefðbundinn vinnutíma fólks. Þetta leiðir til þess að fólk fer á Læknavaktina eða á bráðamóttöku sjúkrahúsa, sem er mun dýrara úrræði. Slæmt aðgengi að heilsugæslunni, meðal annars vegna sparnaðaraðgerða, leiðir til þess að fólk fer beint til sérfræðilækna, sem aftur er mun dýrari þjónusta bæði fyrir einstaklinginn og samfélagið. Hvað verður þá um sparnaðinn sem á að nást með heilsugæslunni?

Tækjábúnaður á heilbrigðisstofnunum, Landspítali og Sjúkrahúsið á Akureyri eru einkum nefnd, er

úr sér genginn eins og fram hefur komið í fréttum. Hjúkrunarfræðingar lýsa aðstæðum eins og þeim að biluð tæki séu sótt til viðgerðarmanna af því að þau eru „minna biluð“ en það tæki sem unnið er með. Á þetta meðal annars við um tæki sem notuð eru í skurðaðgerðum. Að mínu mati má líkja því við tífandi tímasprengju með tilliti til öryggis þjónustunnar að vinna með slík tæki í flóknum meðferðum.

Húsnæði er víða úr sér gengið, rúmar ekki þau tæki og tól sem þurfa að vera til staðar vegna meðferða og gerir vinnuáðstæður hjúkrunarfræðinga og annarra starfsmanna óviðunandi og jafnvel heilsuspillandi.

Mannaflinn er að verða tæpur. Bæði vantar sérfræðinga í ákveðnum sérgreinum læknisfræðinnar og hjúkrunarfræðingar og fleiri starfsmenn eru orðnir langþreyttir á álagi, vinnuáðstæðum og ekki síst mun lægri launum en bjóðast annars staðar og fleira má eflaust telja.“

Það er mat Elsu að heilbrigðismálin séu í mikilli óvissu. „Ég tel að það hafi verið gengið of langt í niðurskurði og ekki dugi að setja inn nokkur hundruð milljónir í tæki og húsnæði á Landspítala og láta þar við sitja. Ef koma á í veg fyrir óafturkræfar skemmdir á kerfinu tel ég að það verði STRAX að setja umtalsvert viðbótarfjármagn í kerfið og þá er ég að tala um milljarða.“

Hvernig telur þú að koma megu í veg fyrir manneklur og flóttu úr starfi í röðum hjúkrunarfræðinga og hvaða áhrif gæti slíkur flótti úr stéttinni haft á starfsemi t.a.m. Landspítala?

Elsa segir að hjúkrunarfræðingar, eins og margir aðrir hópar, hafi tekið á sig verulegar launalækkningar, bæði beinar í formi þess að allar viðbótargreiðslur (sem ekki voru miklar eða algengar) hafi verið teknar af, möguleikar á yfirvinnu hafi verið verulega skertir og skipulagsbreytingar leitt til þess að nú vinna æ fleiri eingöngu dagvinnu. „Meginmálið er þó að laun hjúkrunarfræðinga hafa ekki hækkað í takt við hækkun launa annarra háskólamenntaðra starfsmanna á opinberum stofnunum. Það sætta hjúkrunarfræðingar sig ekki við. Það er þessi samanburður á launum, ekki síður en samanburður við laun hjúkrunarfræðinga t.d. í Noregi, sem veldur nú flóttu úr stéttinni. Umræðan um lág laun hjúkrunarfræðinga mun einnig valda því að færri sækja í nám í hjúkrunarfræði, sem getur skapað skort á hjúkrunarfræðingum þegar fram í sækir, þá ber að athuga að á næstu árum fara mjög stórir árgangar hjúkrunarfræðinga á lífeyri. Ef allir þeir tæplega 300 hjúkrunarfræðingar sem sögðu upp á Landspítala nýverið, hefðu hætt störfum væri ljóst að starfsemi spítalans hefði lamast og þar með starfsemi heilbrigðiskerfisins alls. Stór hluti þeirra hjúkrunarfræðinga sem sagði upp vinnur mjög sérhæfð störf, þ.e. skurðhjúkrunarfræðingar, svæfingarhjúkrunarfræðingar og gjörgæsluhjúkrunarfræðingar. Þessi störf krefjast viðbótarnáms að loknu fjögurra ára grunnnámi og mikla starfsþjálfun þarf til að ná færni. Ef allur þessi hópur hefði hætt hefði einungis verið hægt að gera allra brýnustu aðgerðir og sinna alvarlegustu slysunum. Öllu öðru hefði þurft að fresta um óákveðinn tíma eða senda úr landi, með þeim mikla kostnaði sem því fylgir,“ segir hún ”

Læknir, byrjunarlaun, 6 ára nám, 330.000
Hjúkrunarfræðingar byrjunarlaun, 4 ára nám,
270.529

Launahækkningar hjúkrunarfræðinga verða að hluta til teknar úr rekstri Landspítala. Ríkið hefur ekki viljað leggja til viðbótarfjárveitingu vegna launahækkanna. (skv. Birni Zoëga)

Elsa B. Friðfinnsdóttir

„Undanfarin ár, og jafnvel áratugi, hefur **hlutur heilbrigðisútgjalda af vergri landsframleiðslu (VLF) verið 9,5-9,7%**. Þetta hlutfall hefur haldist hvort heldur sem VLF hefur aukist eða minnkað. Stjórnvöld segja nú með réttu að hlutfallið hafi nánast haldist óbreytt í kreppunni en fjárhæðir hafa auðvitað lækkað með minni VLF“

HEILBRIGÐISKERFIÐ

Hvaða þætti þarf að bæta til að laða að hjúkrunarfræðinga í störf hér á landi?

„Augljóslega þarf að hækka launin og víða þarf að bæta starfsaðstöðu.“ Elsa telur að skoða þurfi sérstaklega verkaskiptingu í heilsugæslunni, á göngudeildum og víðar þar sem hjúkrunarfræðingar geta, í krafti menntunar og færni, tekið að sér fleiri og víðameiri störf. „Það er sjúklingum og kerfinu öllu til hagsbóta ef sá sem best er til þess fallinn að veita þjónustu geri það.“

Nú hefur verið rætt um yfirvofandi læknaþátt á landinu, eru hjúkrunarfræðingar í stakk búinir til að taka aukin verkefni sem læknar hafa sinnt, eins og tíðkast í sumum löndum?

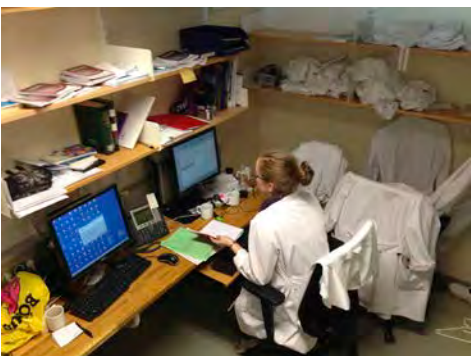
„Já, ég tel að það væri öllum til hagsbóta að efna til opinskárrar umræðu um „hver geri hvað?“ Yfir 50% hjúkrunarfræðinga hafa viðbótarnám að baki og vaxandi fjöldi er með sérfræðiréttindi í hjúkrun. Verkefni í heilsugæslu, á göngudeildum og í þjónustu við langveika sjúklinga eru vel til þess fallin að auka aðkomu hjúkrunarfræðinga. Dæmin erlendis frá sýna að slíkur tilflutningur verkefna eykur jafnvel gæði þjónustunnar, sjúklingar eru ánægðir og ekki spillir að alla jafna sparast fjármunir.“

Samfara auknu álagi í starfi eru gerðar auknar kröfur til faglegar ábyrgðar og nýlega bárust fréttir um að ákveðnum atvikum hefði verið vísað til lögreglu. Hvernig samræmist þetta starfsálagi og kjörum heilbrigðisstarfsfólks?

„Ef við tökum Landspítalann sérstaklega í þessu sambandi þá hefur komið fram að legudögum fjölgaði um 4.700 á milli árunna 2011 og 2012, legutími er alltaf að stytast og rúmum að fækka. Þetta þýðir það að þeir sjúklingar sem liggja á Landspítalanum eru veikari en fyrr, aðrir eru sendir annað. Heildarfjöldi starfsmanna hefur minnkað um rúm 13% frá hrúni. Augljóslega er því álagið á hvern og einn starfsmann meira en áður. Það ásamt lakari tækjábúnaði og lakari hjúkrunarvörum, nú er reynt að kaupa ódýrar nálar, æðaleggi o.s.frv., eykur hættu á mistökum. Dæmi eru um mjög langa vinnudaga hjúkrunarfræðinga. Svæfingarhjúkrunarfræðingur tekur jafnvel kvöldvakt á gjörgæslu eftir morgunvakt á svæfingadeildinni. Augljóslega er eftirtekt og viðbragðstími farinn að sljógvast t.d. kl. 22:00 þegar viðkomandi hefur unnið samfellt í 14 klst. í krefjandi vinnu þar sem hver mínúta og jafnvel sekúnda getur skipt máli.“ Elsa minnr á að ekki megi gleyma því að það sé beint samband á milli öryggis starfsmanna og öryggis sjúklinga. Langur vinnutími, undirmönnun og langvarandi álag auki líkur á mistökum.

Finnst þér að stjórnvöld hafi sinnt heilbrigðiskerfinu eftir bestu getu síðastliðin 10 ár?

Elsa telur að svo sé ekki. „Störf mín í yfir 30 ár hafa öll tengst heilbrigðiskerfinu á einhvern hátt, í beinni þjónustu við sjúklinga, við stjórnunarstörf á heilbrigðisstofnunum, þá má nefna setu í stjórnun heilbrigðisstofnana, kennslu í hjúkrunarfræði, sem

aðstoðarmaður heilbrigðis- og tryggingamálaráðherra og nú síðast sem formaður langstærsta fag- og stéttarfélags heilbrigðisstarfsmanna. Öll þessi ár hefur verið talað um hagræðingu í heilbrigðiskerfinu, alltaf talað um hversu „dýrt“ heilbrigðiskerfið sé en nánast aldrei talað um allan þann ávinning sem fæst út úr kerfinu. Framleiðnin í heilbrigðiskerfinu felst meðal annars í að fyrirbyggja veikindi, takmarka heilsutjón, stuðla að því að fólk komist aftur til vinnu eftir veikindi eða slys og fari þá að greiða skatta til samfélagsins, að fólk fái lengri og betri tíma með fjölskyldu sinni o.s.frv. Undanfarið ár, og jafnvel áratugi, hefur hlutur heilbrigðisútgjalda af vergri landsframleiðslu (VLF) verið 9,5-9,7%. Þetta hlutfall hefur haldist hvort heldur sem VLF hefur aukist eða minnkað. Stjórnvöld segja nú með réttu að hlutfallið hafi nánast haldist óbreytt í kreppunni en fjárhæðir hafa auðvitað lækkað með minni VLF. Á sama tíma hafa verkefni frekar aukist en hitt og öldruðum fer hratt fjölgandi.“ Að mati Elsu þurfa því stjórnvöld að ræða og marka stefnu um það hvaða þjónustu á að veita, verðmeta hana og vega það hvort það er ásættanlegt hlutfall af VLF. „Það kerfi fjárveitinga sem við búum við, það er ákvörðun fjárlaga til eins árs í senn, gerir stjórnendum í heilbrigðisþjónustu erfitt fyrir að gera raunhæfar áætlanir um þjónustuna. Einnig hefur skort á að raunveruleg heilbrigðisstefna stjórnvalda liggja fyrir og stefna um forgangsstöðun verkefna,“ segir Elsa að lokum. ■

Ófullnægjandi tækjakosti á heilsugæslustöðvum er einfaldlega vísað á framtíðina

Heilsugæslan á að vera ein af grunnstöðum í heilbrigðiskerfinu. Hún á að vera fyrsti viðkomustaður fólks og lækna þar eiga að meta hvort vísa þurfi sjúklingum til sérfræðinga. Eiga heilsugæslulækna jafnframt að halda utan um mál skjólstæðinga sinna. Við leituðum til **Gunnars Inga Gunnarssonar, yfirlæknis Heilsugæslustöðvarinnar í Árbæ**, eftir svörum við spurningum sem snerta mál heilsugæsluþjónustunnar.

Er heilsugæslan í stakk búin til að vera sú grunnstoð í heilbrigðiskerfinu og fyrsti viðkomustaður sjúklinga og gegna því hlutverki eins og málum er háttað í dag?

„Svarið við spurningunni er einfaldlega nei. Í dag er heilsugæslan á Íslandi þannig stödd víða á landinu að hún er engan veginn í stakk búin til að gegna sínu hlutverki sem skyldi. Sums staðar má reyndar segja að heilsugæslan ráði við hlutverk sitt, en á mörgum öðrum svæðum, svo sem á höfuðborgarsvæðinu og á allmörgum illa mönnum heilsugæslusvæðum úti á landi, er heilsugæslan einfaldlega ekki í stakk búin til þess,“ útskýrir Gunnar Ingi.

Telur þú að heilbrigðisyfirvöld hafi brugðist með fullnægjandi hætti við vanda heilsugæslunnar á liðnum árum, það er að segja manneklu, tækjakosti og svo framvegis?

Hann segir að vitanlega hafi heilbrigðisyfirvöld verið í miklum vandræðum með rekstur heilbrigðisþjónustunnar á tímum bankahruns og tilheyrandi kollsteypu í íslensku hagkerfi. „Vegna niðurskurðar gripu heilbrigðisyfirvöld meðal annars til þess

neyðarúrræðis að lækka laun starfsmanna verulega og sem dæmi um þessar sársaukafullu ráðstafanir má nefna að laun heilsugæslulækna á höfuðborgarsvæðinu voru lækkuð um allt að 18% í kjölfar hrunsins og er sú launalækkun enn óbætt. Ég tel að heilbrigðisyfirvöld hafi reynt að hlífa heilsugæslunni eftir bestu getu á þeim árum sem liðin eru frá hrúninu, en það má auðvitað alltaf deila um heppilegustu forgangsstöðunina þegar rætt er um fjárfraðslög til heilbrigðiskerfisins. Varðandi manneklu og tækjakosti þá er þess að geta, að á meðan staðið er á bremsunum og framlag til heilsugæslunnar er skert, má auðvitað reikna með að mönnumarvandinn haldi áfram að aukast. Þess ber einnig að geta, að það virðist sem velferðarráðuneytið eigi í óskiljanlegum erfiðleikum með að viðurkenna þann alvarlega skort á heimilislæknum sem er til dæmis á höfuðborgarsvæðinu, staðreynd sem búið er að sýna fram á tölræðilega hvað eftir annað. Ófullnægjandi tækjakosti á heilsugæslustöðvum er einfaldlega vísað á framtíðina – þ.e. frestað, það á bæði við um viðhald og endurnýjun.“

„Í Heilsugæslu höfuðborgarsvæðisins hefur allt of lengi **ríkt alvarlegur stjórnsýsluvandi** þar sem upp hefur komið áralangur trúnaðarbrestur milli lækna og stjórnsýslu.“

Hefur nægt samráð verið haft við lækna og annað viðkomandi fagfólk um starfsemi heilsugæslunnar?

„Ekki er hægt að segja að það hafi verið haft mikið samráð við lækna og annað starfsfólk innan Heilsugæslu höfuðborgarsvæðisins á undanförunum árum. Í Heilsugæslu höfuðborgarsvæðisins hefur allt of lengi ríkt alvarlegur stjórnsýsluvandi þar sem upp hefur komið áralangur trúnaðarbrestur milli lækna og stjórnsýslu. Þess vegna hefur allt samráð verið mjög takmarkað árum saman – og andrúmsloftið verið eftir því.“

Hverjar eru framtíðarhorfur heilsugæslunnar og hvað þarf að gera til að efla hana?

Gunnar upplýsir að það virðist vera aukinn áhugi meðal ungra íslenskra lækna að leggja stund á heimilislækningar sem sérgrein og að það sé sérstakt fagnaðarefni. „Þessi aukni áhugi hefur verið einna mestur meðal ungra kvenna í lækna-stéttinni og því má gera ráð fyrir, þegar fram í sækir, að það verði mun erfiðara að manna einmenningshéruð og þau þjónustuvæði dreifbýlisins sem eru hvað afskekktust og þar sem vaktalagðið er mest. Ég tel að það þurfi að setjast niður og endurskipuleggja mönnun sumra heilsugæslusvæða og jafnvel taka upp svipað fyrirkomulag og lækna Árbæjarstöðvar létu reyna á fyrir nokkrum árum þegar heilbrigðisþjónustan á Patreksfirði var tekin í fóstur, sem var þannig að lækna stöðvarinnar í Árbæ skiptust á að þjóna Patreksfirði með skipulögðum hætti. Ég tel einnig mjög mikilvægt að auka sjálfstæði heilsugæslustöðvanna og hef því lagt það til, ásamt fleirum, að ráðinn verði rekstrarstjóri yfir heilsugæslustöðvunum sem bæri ábyrgð á hvoru tveggja, mönnun þeirra og daglegum rekstri. Annars er það skoðun mín, að heilsugæslan á Íslandi geti staðið fyllilega undir væntingum hafi hún til þess aðstöðu og mannafla, eins og margoft hefur komið fram í könnun Embætti landlæknis, þegar skoðuð hefur verið starfsemi þeirra heilsugæslustöðva á landsbyggðinni sem hafa búið við bestu starfsskilyrði og notið mönnunar í fullu samræmi við þarfir.“ ■

Gunnar Ingi Gunnarsson

Mannauðurinn á spítalanum er mikill

Guðrún Yrsa Ómarsdóttir, hjúkrunarfræðingur á Landspítala, hefur starfað þar um langt árabil og unnið með alvarlega veika einstaklinga sem oft þurfa mikla umönnun. Við fengum hennar sýn sem starfandi hjúkrunarfræðings á heilbrigðisþjónustuna og mál Landspítalans.

Hvernig er að vinna á Landspítalanum?

„Landspítalinn er góður vinnustaður og þar starfar gott, metnaðarfullt, hæfileikaríkt og vel menntað fólk. Mannauðurinn á spítalanum er mikill, en Landspítalinn hefur verið rekinn undanfarin ár fyrir mun minna fé en áður og of langt hefur verið gengið í niðurskurði til hans. Færra starfsfólk gegnir þar störfum nú þrátt fyrir að sinna þurfi mun fleiri sjúklingum. Færri hendur vinna fleiri verk. Sífellt meira af þjónustunni hefur færst yfir á dag- og göngudeildir og því hefur legurýmum fækkað en skjólstæðingum aftur á móti fjölgað. Þetta þýðir að það er orðin regla frekar en undantekning að sjúklingar þurfi að liggja á göngum spítalans. Þetta ógnar öryggi sjúklinga, eykur álag á starfsfólk og rýrir gæði þjónustunnar. Niðurskurðurinn er löngu farinn að setja mark sitt á starfsemi Landspítalans og starfsfólk hans. Mikil álag er á hjúkrunarfræðinga sem búa oft við gríðarlega erfiðar starfsaðstæður.“

Hvað telur þú að þurfi að gera til að tryggja að hjúkrunarfræðingar framtíðarinnar vilji starfa við fagið?

„Hjúkrunarfræðingar eru vel menntuð stétt. Ef við viljum halda í þekkinguna og njóta vel menntaðra hjúkrunarfræðinga ber að meta störf þeirra. Hjúkrunarfræðingar telja niðurlægjandi að fá ekki laun í samræmi við menntun og ábyrgð. Þeir upplifa sig sem vanmetna stétt því fagaðilar með sambærilega eða minni menntun eru með hærri dagvinnulaun þótt þeir vinni hjá sama vinnuveitanda, þ.e. ríkinu. Þessa mismunun verður að leiðrétta. Hjúkrunarfræðingar eru einnig orðnir langþreyttir á miklu álagi og lélegri mönnun. Meta þarf starfið að verðleikum, skapa betri starfsaðstæður með betri mönnun, auka tækifæri til starfsþróunar og þannig fáum við heilbrigðara og öruggara vinnuumhverfi. Hafa verður í huga að alltaf verður að tryggja að hagsmunir og öryggi skjólstæðinga sitji í öndvegi en er hægt að tryggja það með of fáum og langþreyttum hjúkrunarfræðingum? Hvað verður um gæði þjónustunnar? Laun og starfsaðstæður hjúkrunarfræðinga þarf að bæta verulega,“ segir Guðrún Yrsa. ■

Fjöldi legurúma hefur minnkað um mörg hundruð á síðustu árum en fjöldi sjúklinga aukist. Rúmafjöldi Landspítalans er nú 50% af því sem hann var fyrir sameiningu spítalanna, þ.e. árið 1999. Starfsfólki hefur hins vegar fækkað um 600 frá hruni á Landspítala.

Guðrún Yrsa Ómarsdóttir

„Það má ekki gleyma því að **það er beint samband á milli öryggis starfsmanna og öryggis sjúklinga.** Langur vinnutími, undirmönnun og langvarandi álag eykur allt líkur á mistökum.“

Það er ekki auðvelt að fylla skörð sem myndast í fámennum sérgreinum lækninga

Friðbjörn Sigurðsson er fyrrverandi formaður Læknaráðs Landspítala og sérfræðingur í lyflækningum og krabbameinslækningum. Við inntum hann eftir svörum um starfsaðstæður á Landspítala og lyfjamál.

Friðbjörn Sigurðsson

Hvernig horfir starfsaðstæðan á Landspítalanum við þér?

Friðbjörn segir að árið 1997 hafi þáverandi ráðherra heilbrigðismála farið þess á leit við samtök lækna að þau styddu sameiningu sjúkrahúsanna í Reykjavík gegn því að byggt yrði yfir starfseminna á einum stað. „Sjúkrahúsin voru sameinuð, en þrettán árum síðar er ekki byrjað á nokkrum framkvæmdum. Þetta hefur skapað gríðarlegt óhagræði, enda var nýbygging forsenda sameiningarinnar. Hins vegar hefur undirbúningur nýs spítala verið kostnaðarsamur og oft á tíðum klúðurslegur. Hringbrautin var flutt, alfarið vegna fyrirhugaðrar nýbyggingar. Mjög færir og reynslumiklir sjúkrahúshönnuðir frá norsku arkitektastofunni CF Möller voru, í samvinnu við starfsfólk Landspítala, langt komnir með hönnun spítalans, þegar nýskipaður heilbrigðisráðherra ásamt forstjóra spítalans ákváðu að henda þeim aðilum út og byrja upp á nýtt. Við það hrundi starfsandi á sjúkrahúsinu og umræðan fór aftur á byrjunarreit, m.a. fór aftur af stað umræða um staðsetningu á sjúkrahúsinu.“ Friðbjörn segir að oft hafi verið fjallað um í fréttum að húsnæði spítalans geti engan veginn staðist kröfur þegar venjulegar farsóttir geisa. Hluti húsnæðisins er fúíð af myglu og hefur valdið starfsfólki tjóni.

Þá nefnir hann að sérhæfðum læknum spítalans hafi fækkað verulega frá hrúni þar sem margir hafi hætt eða minnkað starfshlutfall sitt og leitað sér betri starfsaðstæðna erlendis. „Það er ekki auðvelt að fylla skörð sem myndast í fámennum sérgreinum lækninga. Vissulega hefur brotthvarf lækna út fyrir landsteinana leitt til „sparnaðar“ en jafnframt til hnignunar í starfi sjúkrahússins. Þótt læknaskortur sé verulegur í sumum sérgreinum er sem betur fer enn nóg af vel menntuðum hjúkrunarfræðingum, en ekkert ber á því að reynt sé að laga starfsferla þannig að læknar geti unnið með öðrum fagstéttum á markvissari hátt.“ Friðbjörn nefnir fleira sem hefur haft áhrif á störf og starfsaðstöðu á spítalanum. „Bráðamóttaka Landspítalans við Hringbraut var lögð niður. Það var gert gegn álit fagaðila, svo sem hjúkrunarráðs og læknaráðs sjúkrahússins. Sú ákvörðun hefur reynst sjúkrahúsinu afar illa hvað starfseminna varðar. Við Hringbrautina var meirihluti bráðastarfseminnar. Breytingin hefur valdið starfsfólki ómældum erfiðleikum svo ekki sé talað um sjúklinga sem er þeytt á milli húsa með tilheyrandi áhættu. Friðbjörn segir að við efnahagshrunið hafi margir vonað að sóknarfæri mynduðust til að endurskoða í kreppunni, verkferlar yrðu endurskoðaðir og stjórnunarhættir bættir. „Því miður hefur það ekki gerst og hefur það komið niður á starfsanda á sjúkrahúsinu. Það sem reyndist vera kornið sem fyllti mælinn var ákvörðun Guðbjarts Hannessonar velferðarráðherra að hækka laun forstjórans um hálf milljón á mánuði. ”

HEILBRIGÐISKERFIÐ

Þar með var sprengju varpað inn í sjúkrahúsið og hvorki forstjórinn né ráðherrann hafa gert nokkuð til að lágmarka skaðann. Nú blasa við kjaradeilur og uppsagnir starfstétta á spítalanum og enginn veit hvernig unnt verði að afstýra glundroða þar,“ segir Friðbjörn.

Á síðustu árum hafa komið á markað fjöldi lyfja við ýmsum alvarlegum sjúkdómum, til að mynda við krabbameinum, en þeim fylgir ærinn kostnaður. Hver er staða sjúklinga hér á landi gagnvart því að fá meðferð með þessum lyfjum?

„Sem betur fer hefur staðan hvað varðar meðferð krabbameina verið býsna góð þrátt fyrir efnahagshrun. Árangur meðferðar hér á landi er með því besta sem gerist. Blikur eru hins vegar á lofti. Sífellt erfiðara er að taka í notkun ný lyf. Undirbúningsvinnan sem liggur þar að baki er orðin gríðarleg og ýmsir aðilar í stjórnsýslu teфа mál úr hófi. Nú hafa menn af því áhyggjur að Sjúkratryggingar Íslands muni nær alfarið líta til breskra leiðbeininga um notkun krabbameinslyfja. Það er varhugavert, enda standa Bretar einna verst að vígi á Vesturlöndum hvað varðar aðgengi sjúklinga að lyfjameðferð við illkynja sjúkdómum. „Á hinn bóginn er nauðsynlegt að finna leiðir til að bregðast við sívaxandi lyfjakostnaði sem mun væntanlega halda áfram að aukast á komandi árum. Ný og oft betri lyf eru stöðugt að koma fram og beinast þau að margvíslegum alvarlegum sjúkdómum, ekki aðeins krabbameinum. Mörg þessara lyfja, einkum svonefnd líftæknilyf, eru mjög dýr og því ljóst

að við og aðrar þjóðir getum ekki endalaust aukið útgjöld vegna nýrra lyfja til viðbótar við þau úrræði sem fyrir eru. Forgangsröðun meðferðarúrreða er því nauðsynleg en hana þarf að vanda og er óhjákvæmilegt að horfa til allra þátta heilbrigðisþjónustunnar, ekki aðeins lyfjameðferðar,“ segir Friðbjörn.

Kröfur til lækna aukast í sífellu, bæði hvað varðar ábyrgð og færni. Hvað finnst þér um að læknanemar séu hér að gegna veigamiklum læknisstörfum?

„Hér á landi þykir ekki tiltökumál þótt læknanemar, sem ekki eru búnir með nema hluta af sínu námi, leysi lækna af jafnt í héraði og á sjúkrahúsum. Fyrir lækna hefur þetta skapað viss þægindi því þeir hafa komist auðveldar í frí og fyrir heilbrigðisstofnanir er þetta ágætislausn því hún sparar fé, alla vega til skamms tíma. Notendur þjónustunnar hafa enn lítið tjáð sig um þetta mál, enda áralöng hefð fyrir þessu sérstæða fyrirbæri sem tíðkast hér landi en er fáheyrt annars staðar þar sem ég þekki til. Með nýjum lögum um heilbrigðisstarfsmenn sem tóku gildi um síðastliðin áramót verða engar breytingar á þessu. Þessi staða er hvorki til sóma fyrir lækna né heilbrigðisyfirvöld og er óásættanleg fyrir sjúklinga. Mér er ekki kunnugt um að slík vinnubrögð viðgangist í öðrum starfsgreinum á Íslandi. Laganemar ganga vart í störf lögmanna, guðfræðinemar í störf presta eða verkfræðinemar í störf verkfræðinga svo fátt eitt sé nefnt. Vart er þó hægt að segja að læknisstarfið sé einfaldara og þurfi minni undirbúning en hin störfin.“ ■

Víða skortur á aðlögun og skipulagðri kennslu

Almennir lækmar eru tiltölulega nýútskrifaðir lækmar með almennt lækningaleyfi en þeir gegna mikilvægum störfum á Landspítala og eru þeir um 200 eða 20% starfandi lækma hérlendis. Töluvert hefur borið á óánægju meðal þeirra og hafa þeir boðað hópuppsagnir. **Ómar Sigurvin Gunnarsson er formaður Félags almennra lækma**, og fengum við svör hjá honum við nokkrum spurningum.

Hvernig er starfsaðstaða ungra lækma á Landspítala og á öðrum heilbrigðisstofnunum landsins?

Ómar svarar því til að það hafi ýmsa kosti að vera almennur lækma á Íslandi. Meðal þeirra séu nálagð við sérfræðinga, mörg námstækifæri og næg vinna.

Hins vegar sé það svo að starfsaðstaðan sé víða ekki upp á marga fiska; búningaðstaðan sé bág eða ekki til staðar, vinnuástanda á deildum lítil sem engin og tækjakostur úr sér genginn.

„Við þetta bætast svo ýmsir aðrir neikvæðir þættir, til dæmis lág laun, mikil og tíð kjarasamningabrot og lítið samráð sem haft er við lækma, hvað varðar þeirra starfsfyrirkomulag. Auk þess er víða skortur á aðlögun og skipulagðri kennslu en það eru þættir sem verða að vera í góðu lagi til að lækmar sjái það sem raunhæfan kost að stunda sérnám hérlendis. Félag almennra lækma hefur bent á þetta ítrekað á síðustu misserum, en litlar undirtektir fengið frá stjórnendum stofnanna þeirra sem við störfum á,“ segir hann.

Hvað með vinnuálag, er það meira en góðu hófi gegnir?

„Vinnuálag hefur aukist hjá almennum læknum, líkt og mörgum öðrum heilbrigðisstéttum.“ Hann segir að á Landspítala hafi almennum læknum fækkað um 20% frá hrúni, vaktalínur hafi verið lagðar niður og á mörgum stöðum sé einn lækma að sinna því sem tveir til þrír gerðu áður. „Við teljum álagið vera komið langt út yfir öll þölmörk en það er ekki til neinn mælikvarði á mönnunarþörf fyrir lækma, líkt og er til staðar fyrir hjúkrunarfræðinga og fleiri. Á þetta höfum við bent, en víða erlendis er skilgreint hversu mörgum sjúklingum lækma getur sinnt, til að tryggja öryggi þeirra. Sú er ekki raunin hérlendis.“

Fyrir rúnum 30 árum var þetta bráðabirgðahúsnæði reist undir sykladeild Landspítalans. Deildin er þar enn. Skammt frá er forugt og holótt bílastæði sem á sér svipaðan aldur.

„Vissulega hefur brotthvarf lækma út yfir landsteinana leitt til „sparnaðar“ **en jafnframt til hnignunar í starfi sjúkrahússins.** Þótt lækmaskortur sé verulegur í sumum sérgreinum, en nóg af vel menntuðum hjúkrunarfræðingum, ber ekkert á því að reynt sé að laga starfsferla þannig að lækmar geti unnið með öðrum fagstéttum á markvissari hátt.“

Ómar Sigurvin Gunnarsson

Purfa kándídatar að ganga í störf sérfræðinga vegna manneklu?

„Almennir lækna og sérfræðilækna starfa saman á stærri sjúkrahöfnum landsins og standa almennir lækna helstu framvaktir í samstarfi við sérfræðilækna. Þar sem mannekla hefur verið, t.d. í heilsugæslunni á landsbyggðinni, hefur þurft að manna afleysingar með almennum læknum og/eða kándídotum,“ segir Ómar. *Væri hægt að styrkja stöðu kennslumála fyrir lækna á fyrri stigum í framhaldsnámi og fá þar með unga lækna til að brúa ákveðið bil í mikilvægum störfum eins og tíðkast erlendis?*

Ómar telur að með því að skipuleggja betur kennslu og fræðslu í sérfræðinámi og taka upp lengra og skipulagðara nám hérlendis, mætti hugsa sér að ákveðinn hluti almennra lækna tækju sérfræðinámið að öllu leyti hérlendis. „Við sjáum að erlendis skipa reyndir deildarlækna veigamikinn sess í heilbrigðiskerfinu en hérlendis er algengast að þeir starfi í 1-3 ár áður en þeir halda í frekara sérfræðinámi erlendis.“

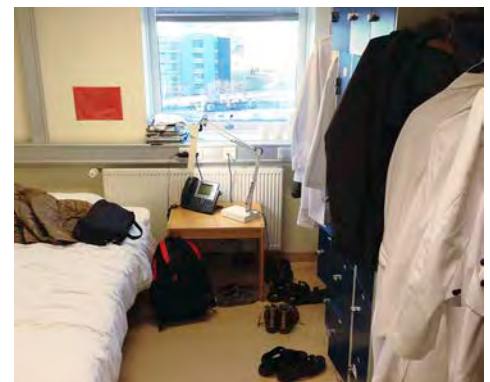
Hvaða augum líta ungrir lækna starfsframtíð sína hér á landi og hvað þarf að gera til að fá lækna til að snúa aftur heim að loknu framhaldsnámi?

„Þegar horft er til framtíðar er ljóst að grundvallarbreytinga er þörf. Stjórnvöld verða að átta sig á því veigamikla starfi sem lækna sinna innan heilbrigðiskerfisins en viðhorf stjórnvalda hefur alls ekki verið í þá áttina undanfarið. Lækna gegna gríðarlega mikilvægu ábyrgðarhlutverki og geta lagt sitt af mörkum við mótun heilbrigðiskerfisins, en stjórnvöld nýta sér það ekki. Auk þess virðast stjórnendur stofnana þeirra er

„Við teljum álagið vera komið langt út fyrir öll þolmörk en **það er ekki til neinn mælikvarði á mönnunarþörf fyrir lækna, líkt og er til staðar fyrir hjúkrunarfræðinga og fleiri.** Á þetta höfum við bent, en víða erlendis er skilgreint hversu mörgum sjúklingum lækna getur sinnt, til að tryggja öryggi þeirra. Sú er ekki raunin hérlendis.“

við vinnum á ekki átta sig á mikilvægi þess að hlúa að okkur sem starfsmönnum og kemur sú mikla óánægja víða fram, t.d. á starfsumhverfiskönnunum Landspítalans 2010 og 2012. Viðbrögð stjórnendanna við þessum grafalvarlegu niðurstöðum eru ekki í réttu hlutfalli við þá hættu sem við teljum stöðja að, ef ekki verður vikið af þessari braut. Við sjáum að læknaorkortur er yfirvofandi á Íslandi á næstu árum og teljum að ekki sé verið að gera neitt til að sporna við því!“ Og síður en svo því hann bætir við að lokum:

„Lækna í dag eru með lægstu byrjunarlaun háskóla-stétta miðað við lengd námsins, svo ekki sé minnst á ábyrgð og álag sem starfinu fylgir!“ ■

Búnings- og svefnaðstaða ungra lækna.

„Forstjórar sjúkrahússtofnana í landinu eru ráðnir beinni ráðningu af ráðherra og stjórnir stofnana sem áður komu fram fyrir hönd þeirra og höfðu eftirlit með starfseminni hafa verið lagðar niður og forstjórnir eru einráðir um gang mála.“ (Steinn Jónsson, formaður LR)

Stefnumörkun og mönnun

Það er augljóst að setja þarf hið fyrsta aukið fjármagn í heilbrigðiskerfið ef ekki á að fara illa til frambúðar. Ráðast þarf í endurreisn kerfisins með hliðsjón af kostnaðargreiningu og með skýr markmið að leiðarljósi. Fjármagn til Landspítala hefur verið skorið niður en krafa gerð um að aukin þjónusta sé veitt, þetta á einnig við um þjónustu sérfræðilækna, ætlast er til að hún sé veitt undir kostnaðarverði eins og Steinn Jónsson bendir á. Boston Consulting Group gerði úttekt á heilbrigðiskerfinu fyrir fáeinum árum og gagnrýndi óreiðu og stefnuleysi í þessum málaflokki. Nauðsynlegt er að marka stefnu nokkur ár fram í tímann en forgangsröðun er nauðsynleg til að mæta sívaxandi kostnaði. Föst fjárlög frá einu ári til annars gera stjórnendum heilbrigðisstofnana erfitt fyrir í áætlanagerð. Við þurfum að gera okkur grein fyrir að læknar munu ekki snúa aftur heim ef starfsaðstæður og launakjör verða ekki bætt. Þá munu hjúkrunarfræðingar í vaxandi mæli sækja í betur launuð störf erlendis eða í störf utan spítalanna og heilsugæslunnar ef ekki verður brugðist við. Mannafli í báðum þessum lykilgreinum er að eldast og skortur er á nýliðun á meðal lækna. Einnig er nauðsynlegt að reikna út mönnunarþörf lækna á Íslandi eins og gert er fyrir aðrar heilbrigðisstéttir. Ekki hefur verið gefinn gaumur að þeirri staðreynd að læknamönnun er minni hér en annars staðar sökum þess að við missum unga lækna fyrr en margar þjóðir til náms erlendis og höfum því aðeins kandidata og svo eldri

sérfræðilækna við störf. Meðalaldur lækna á Landspítalanum er 55 ár en það er einmitt þá sem þeir mega hætta að taka vaktir. Launakjör hafa dregist aftur úr á sama tíma og aukin ábyrgð og auknar kröfur eru sífellt gerðar til heilbrigðisstarfsfólks. Álagið á sjúkrahúslækna er gífurlegt og samkvæmt rannsóknunum kemur það verulega niður á líðan þeirra (sjá neðst á síðu). Bæta þarf skipulag þjónustunnar og efla aðgengi að henni. Styrkja þarf verulega stöðu heilsugæslunnar sem grunnstoðar heilbrigðisþjónustunnar og Landspítala sem aðalsjúkrahúss landsins en það verður að gera ráðstafanir til að halda uppi heilbrigðisþjónustu við landsbyggðina og mætti þá fara leiðina sem Steinn Jónsson nefnir, sem er að læknar á Reykjavíkursvæðinu vinni ákveðinn tíma úti á landi.

SÓKNARFÆRI

Með því að styrkja framhaldsmenntun hér skapast fleiri námstöður eins og erlendis tíðkast þar sem læknar sem komnir eru áleiðis í framhaldsnámi brúa mikilvægt bil milli kandidata og sérfræðilækna. Við þurfum að hverfa frá því að reiða okkur á reynslulitla kandidata eða jafnvel læknanema til að gegna veigamiklum störfum á sjúkrahúsum hér. Ungir læknar sinna í dag mjög erfiðum störfum þar sem þeir eru fyrstir til að sinna sjúklingum sjúkrahúsanna og eru þannig undir mjög miklu álagi. Þá eru möguleikar í heilsutengdri ferðaþjónustu og lyfjaþróun sem eru langtímaverkefni en gætu sannarlega skilað heilmiklu í þjóðarþíð. Hingað hafa leitað sjúklingahópar til lækninga og mætti styðja enn frekar við þá þjónustu og jafnvel huga að slíku á ýmsum sviðum lækninga. Allt byggist þetta þó á að við höfum vel mentað og fært starfsfólk. Ekki má gleyma sóknarfærum á sviði vísinda. Hér höfum við einstakt samfélag sem sökum smæðar okkar er kjörið til heilbrigðisvísindarannsókna og stöndum við mjög framarlega í erfiðavísindum eins og árangur deCode hefur sýnt og einnig árangur Hjartaverndar.

„Það hefur verið greitt fyrir námsstöður í heilsugæslunni á fjárlögum. Það þarf að gera það sama á Landspítalanum. Og viðurkenna þessa þörf, **nýta þá möguleika sem við höfum** og setja í þetta ákveðna fjármuni.“

Í nýlegri könnun á Landspítala kemur fram að allt að 75% almennra lækna sýna streitueinkenni, 90% þreytueinkenni, 50% þjást af andlegri vanlíðan og 85% þeirra telja ólíklegt að þeir verði þar í vinnu eftir tvö ár. Mikilvægt er að taka á þessum málum og tryggja að mönnun sé í samræmi við álag í vinnu. (Læknablaðið 02.98.2012)

„En þarna eru líka sóknarfæri. Það verður að **styrkja framhaldsmenntun hér og skapa þar með fleiri námstöður** eins og erlendis tíðkast þar sem læknar sem komnir eru áleiðis í framhaldsnámi brúa mikilvægt bil milli kandídata og sérfræðilækna.“

HORFT TIL FRAMTÍÐAR

Niðurskurður og fjársveltur hefur verið áberandi eftir hrun, en heilbrigðiskerfið hefur þurft að þola aðhald og niðurskurð í áratugi og því ekki nema von að afleiðingarnar skelli nú á með svo miklum þunga sem raun ber vitni, þrátt fyrir óeigingjarnt starf heilbrigðisstarfsfólks til að sinna sjúklingum og rækja skyldur sínar. Aukið álag á sífellt færri hendur, flótti starfsfólks, skortur á nýliðun, allt of fá legurými, úr sér gengin tækjabúnaður og óviðunandi húsnæðisaðstaða ber vitni um það starfsumhverfi sem heilbrigðisstarfsfólki er búið. Launakjör hafa dregist aftur úr á sama tíma og aukin ábyrgð og auknar kröfur eru sífellt gerðar til þess. Brýnt er að bæta kjör og starfsaðstöðu heilbrigðisstarfsfólks viljum við þiggja þjónustu þess. Það er áhyggjuefni að álag vegna klínískra starfa meðal lækna sem vinna að rannsóknum getur haft áhrif á framlag þeirra á því sviði en vísindarannsóknir eru forsenda framfara og þekkingar í læknavísindum. Ef ekki tekst að snúa þróuninni við getum við annaðhvort þurft að flytja út sjúklinga með tilheyrandi kostnaði eða flytja inn erlent fagfólk. Ljóst er að fjármögnun hefur verið ófullnægjandi miðað við þörf. Alls staðar á Vesturlöndum hafa útgjöld til heilbrigðismála stóruaukið, vegna lýðfræðilegra breytinga og vegna mikilla framfara í lækisfræði. Hér hefur hlutunum verið öfugt farið og ekki verið brugðist við vinnutímatilskipun Evrópusambandsins með fjölgun starfslíðs (lækna) líkt og í öðrum löndum en þörf er á að bæta úr því. Gera þarf sérstakar ráðstafanir til að efla heilsugæsluna og leitast við að koma á markvissu skipulagi megineininga heilbrigðiskerfisins. Heilsugæslan hefur ekki getað rækt það hlutverk að hafa umsjón með sjúklingum vegna veikrar stöðu m.a. vegna manneklu og

Laun lækna: gildir frá 1. mars, 2010

Kandídat: 330.000

Læknir með lækningaleyfi 358.823

Læknir með sérfræðileyfi: 534.410

Læknir með sérfræðileyfi, Svíþjóð: 53.100 SEK = 1.056.690 ÍSK

Læknir með sérfræðileyfi, Holland: 6.000 EUR = 1.026.000 ÍSK

Læknir með sérfræðileyfi, Bretland: 75.000 GBP = 1.548.6750 ÍSK

Læknir með sérfræðileyfi, Noregur: 52.500 NOK = 1.216.425 ÍSK

Læknir með sérfræðileyfi, USA: 8.400-42.000 USD = 1.075.200-5.376.000 ÍSK

Samkvæmt heimildum Mannlífs hefur ríkið varið rúmlega 400 milljónum í samtengda rafræna sjúkraskrá undanfarin 10 ár en áætlað er að heildarkostnaður ríkisins vegna fjárhags- og mannauðskerfi Oracle hafi verið um 6 milljarðar króna á tímabilinu. Embætti Landlæknis hefur ekki viljað staðfesta neinar tölur í þessu sambandi.

Áætlað er að kostnaður vegna Vaðlaheiðaganga muni verða 10,4 milljarðar.

Dæmi eru um að sérfræðilæknar á Landspítala eigi hundruð ógreiddra vinnustunda í tímaskráningakerfi spítalans.

Fyrirhuguð launahækkun forstjóra Landspítalans átti að vera hátt í mánaðarlaun sérfræðings á sömu stofnun, eða um 500.000 á mánuði.

sparnaðarráðstafanna. Hver ber ábyrgð á að aðgengi sé með eðlilegum hætti að lækniþjónustu í heilsugæslu og hjá sérfræðilæknum? Þá þarf fólk að vita betur hvert það á að leita eftir þjónustu vegna tiltekinnna vandamála. Margir aldraðir t.a.m. sem glíma við alvarlegan heilsuþrest og færniskerðingu njóta takmarkaðrar þjónustu af hálfu heilbrigðiskerfisins þar til í óefni er komið og sjúkrahúsinnlagnar er þörf. Þá tekur oft við margra mánaða bið eftir varanlegri vistun. Athyglisvert er að í sumum tilvikum virðist enginn læknir hafa umsjón með gangi mála þrátt fyrir fjölbætt heilsufarsvandamál aldraðs fólks. Eingöngu er vól á þjónustu sérfræðilækna sem nær undantekningarlaust annast vandamál á sínu sérsviði, m.a. vegna óhóflegs vinnuálags og ófullnægjandi aðgengi að heilsufarsupplýsingum milli stofnana. Við erum að dragast aftur úr og munum gera það enn frekar ef fram fer sem horfir. Á Landspítala hefur stjórnendum tekist að halda rekstri stofnunarinnar innan fjárlaga án teljandi þjónustuskerðingar en því hefur fylgt mikill fórnarkostnaður vegna gríðarlegs álags á starfsfólk sem er í vaxandi mæli að gefast upp. Íslensku heilbrigðiskerfi er hættu búin og ef ekki verður unnið af krafti til að snúa þróuninni við munum við lenda í mjög miklum erfiðleikum innan fárra ára. Stjórnvöld verða að sinna þessum málaflökki miklu betur en þau hafa gert og af alvöru. Almennigur er orðinn uggandi um stöðu heilbrigðismála og ekki dugar lengur fyrir yfirvöld að snúa blinda auganu að þessum mikilvæga málaflökki þegar staðreyndirnar blasa við með svo afgerandi hætti. Heilbrigðiskerfið er ein af grunnstöðunum í okkar samfélagi og það á að vera forgangsverkefni að endurreisa það.

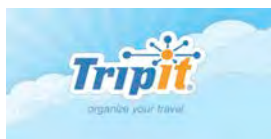
Við gerð þessarar greinar var leitað eftir svörum hjá velferðarráðuneytinu en fengust ekki.

Flestar kvartanir frá fólki sem leitaði eftir þjónustu í heilbrigðiskerfinu eftir hrun tengjast sviðum þar sem álagið er mest, þ.e. á almennu lyflækningasviði, almennu skurdlækningasviði og slysa- og bráðamóttöku. Fyrir hrun bárust fleiri kvartanir frá fólki sem leitaði eftir þjónustu í heilbrigðiskerfinu en eftir hrun en þær kvartanir voru frekar á ýmsum sérsviðum, skv. upplýsingum sem er að finna á heimasíðu Embættis landlæknis.

5 SNJALLSÍMAFORRIT FYRIR FERÐALAGIÐ

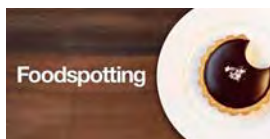
Mannlíf tók saman 5 hentug snjallsímaforrit sem koma sér vel í ferðalaginu.

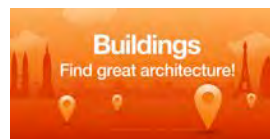
TripIt – TripIt heldur utan um allar nauðsynlegar upplýsingar sem tengjast ferðalaginu. Forritið sækir allar staðfestingar af skráðu tölvupóstfangi og heldur utan um þær. Þannig er hægt að geyma staðfestingar á flugi, hótélherbergi og bílaleigubíl á vísun stað. TripIt fylgist náið með fluginu og færir upplýsingar af seinkunum og öðru sem kann að hafa áhrif á ferðalagið. Þá býður forritið einnig upp á valkosti eins og veðurfregnir af ákvörðunarstað, upplýsingar um þjónustu í nágrenninu auk þess sem hægt er að deila ferðaupplýsingum með öðrum.

Tourist Language – Tourist Language er einfalt og hentugt forrit þegar farið er á framandi slóðir. Forritið er tungumálaforrit fyrir ferðamenn sem inniheldur þýdd orðatiltæki á um það bil 25 tungumálum, einkskonar stafræn vasaorðabók. Þetta gerir notandanum kleift að bjarga sér á viðeigandi tungumáli án þess að þurfa að grípa til enskunnar. Auk þess býður forritið upp á upplestur fyrir notendur að gera sig skiljanlega með réttum framburði.

Foodspotting – Foodspotting virkar þannig að notandi tekur mynd af girnilegum rétti sem hann pantar sér á veitingastað. Sú mynd fer í gagnagrunn Foodspotting sem gerir öðrum notendum kleift að skoða myndina ásamt upplýsingum um staðsetningu. Ferðalangur á ókunnugum slóðum getur því dregið fram símann og fundið einhvern magnaðan rétt á skömmum tíma. Það sem gerir forritið sérstakt er að ekki er verið að gefa veitingastöðum stjórnur eða umsagnir heldur er verið að deila réttunum einum og sér, hvort sem það er grilluð pylsa á götuhorni eða rándýr matur á fínum veitingastað.

Buildings – Buildings er forrit sem greinir staðsetningu notandans og veitir honum aðgang að gagnagrunni sem sýnir fjölda áhugaverðra bygginga í nágrenninu. Gagnagrunnurinn geymir svo sögulegar og tæknilegar upplýsingar um hverja og eina byggingu. Einfalt og gott forrit sem kemur forvitnum ferðalöngum að góðum notum.

runtastic PushUp – runtastic PushUp er einkaþjálfaþingurinn þinn á meðan á ferðalaginu stendur. Forritið telur fjölda armbeygja með fjarlægðarskynjara eða þegar nef ferðalangsins snertir skjáinn. PushUp heldur utan um árangursupplýsingar og hvetur iðkendur til að ná 100 armbeygjum með 8 vikna prógrammi. Svo er að sjálfsögðu hægt að deila árangrinum á Facebook og Twitter! Forritin eru fáanleg fyrir bæði iPhone og snjallsíma með Android-stýrikerfi. Þau er hægt að nálgast á Google Play Store og iTunes Store.

ITALÍA

ITALÍA OLÍFUOLÍA

Ítalía olífuolían er 100% ítölsk, sem þýðir að hún er eingöngu unnin úr ítölskum olífum. Frábær í allan mat eins og salöt, kjöt eða ofan á brauð í stað smjör.

ITALÍA ÁLEGG

Hraskinka, coppa, bresaola, napoli piccante.

ITALÍA PESTÓ

Ítalía pestó eru án allra aukafna unnin úr besta fánlega hráefni beint frá Ítalíu. Ekta ítölsk olífuolía setur pestóið upp á hærri stöð. Frábært ofan á brauð og í pastarétti.

ITALÍA PASTASÓSUR

eru 100% lífrænar og ræktaðar í Toscana. Tilbúnar beint á pastarétti eða fyrir aðra rétti sem kalla á góða tómatsósu. Getur einnig hentað vel sem pizzasósa.

HAGKAUP

Ein ferð betra verð

„HVERS VEGNA
VILL **NOKKUR**
MANNESKJA BÚA
Í SVONA LANDI?“

Rithöfundurinn **Einar Kárason**
ræðir við **Stefán Jón Hafstein**

SONY

Back by political demand: „Ég hafði hugsað mér þessa mynd sem áróðursspjald ef ég færi aftur í pólitík.“

Stefán Jón Hafstein var mjög áberandi í íslenskum stjórnámálum fyrir fáeinum árum, bæði í flokksstarfi Samfylkingarinnar, þar sem hann gegndi trúnaðarstöðum, og sem oddviti borgarstjórnarflokks Samfylkingarinnar frá 2002-2006 og formaður borgarráðs um tíma. En skömmu eftir að hann var endurkjörinn í borgarstjórn tók hann sér leyfi frá þeim vettvangi og fluttist til fátækasta hluta Afríku, og tók svo þá ákvörðun að snúa ekki í borgarmálin á ný heldur í lengjast þarna langt fyrir sunnan miðbaug. Nú er hann kominn heim á nýjan leik og starfar á skrifstofu Þróunarsamvinnustofnunar hér í borg, og er ekki jafn áberandi og hann lengst af var sem fjölmiðlamaður og pólitíkus.

En mér fannst forvitnilegt að heyrja hvað á daga hans hefði drifið frá því hann hvarf frá landinu fyrir næstum sex árum og tók hús á honum á heimili hans og eiginkonunnar, Guðrúnar Sigurðardóttur, í einbýlishúsi í Grafarvogi. Ég heyrði mikla hundgá er ég knúði dyra, og er Stefán opnaði skaust út um dyrnar mikið hundfleyki og hvarf út í janúarmyrkrið. „Freyja komdu!“ hrópaði húsbóndinn, en hljóp til og náði í bita af harðfiski og fór svo út á hæla hundinum. Kom svo með hann skömmu síðar og útskýrði að tíkin væri svo spennu fyrir að fá að elta kött í næsta garði. „En hún stent þáð hinsvegar ekki þegar ég býð henni bita af íslenskum harðfiski!“ Þetta var brúnn og stór og fjörmikill hundur af afrísku ljónahundakyni; það kyn var sérreктаð fyrir ljónaveiðar. En hann ræður samt ekki ríkjum á heimilinu, heldur er þar hæst settur hvíti gamli persakötturinn Goði; hundurinn víkur virðingarfullur úr vegi fyrir honum, veit að ella yrði honum mætt með hvæsi og brugðinni kló – kisi er búinn að tilheyra húsbændunum miklu lengur en þessi hundtík sem enn er hálfgerður unglingur.

Við setjumst út í garðskála til að ræða málin. Margt á heimilinu ber þess vitni að þau hjónin hafa dvalið langdvölum í fjarlægum deildum jarðar; þarna eru listaverk og minjagripir frá Afríku áberandi.

Stefán bar okkur léttar veitingar svo við gætum vætt kverkarnar á meðan spjalli okkar stóð og ég sagði við hann að áður en við færum að ræða um störf hans þarna suður í Afríku þá yrði hann að segja mér eins og eina svaðilfarasögu af þessum slóðum, svona til að við fyndum að við værum í heimkynnum ljóna, fila og giraffa. Og hann sagði mér eftirfarandi sögu:

„Þótt það geti verið fábreytt og tilbreytingarsnautt lífið í fátækum löndum eins og Malaví, á mælikvarða vestræns afþreyingariðnaðar, þá er náttúran óþrjótandi ævintýri. Villidýraekrunar um sunnanverða Afríku eru upplifun sem er engu lík. Við Guðrún notuðum leyfi frá störfum til að kynna villidýraslóðum og vorum orðin veraldarvön í þeim efnum, leigðum safaribíla með viðlegubúnaði á palli og ókum eins langt og lög leyfðu. Svona ferðir krefjast mikils undirbúnings og maður þarf að vera meðvitaður um öryggismál. Fyrir eina langferð í Botswana um páska fékk ég lánaðan gervihnattasíma til að geta nú alltaf látið vita af okkur, það var mitt síðasta verk áður en lagt var af stað að prófa græjuna svo ég hringdi heim til Íslands

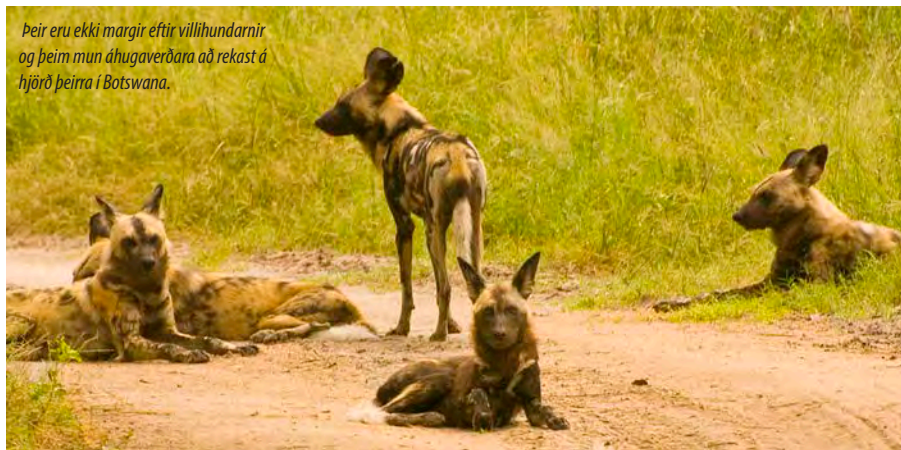
í mömmu: „Mamma, við erum að leggja í ‘ann, þetta er bara prufusímtal, allt í lagi, bless.“ Mamma heitin var af þeirri kynslóð sem þekkti stutt millilandasímtöl.

Föstudaginn langa vorum við komin langt inn í villidýragarð í norðurhluta Botswana þar sem er ákaflega fáfarið, enda umferð takmörkuð og örfáir bílar leyfðir hverju sinni. Nú bar svo við að regntíminn hafði teyg úr sér og andstætt plönun var allt á floti á þessum moldarslóðum sem við þurftum að aka. Ferðin sóttist seint, við festum okkur snemma morguns en þá komu suðurafriskir jeppajarlar blessunarlega út úr þykkninu og fengu viskíflösku fyrir að draga okkur upp. Síðdegis hafði lítt miðað samkvæmt GPS-tækinu en þá lentum við aftur í pytti og nú var Cruiserinn með húsinu á pallinum alveg fastur. Við vorum stödd á stórrí ljónasléttu og sólin var að búa sig undir að setjast. Ég ákvað að láta nú gervihnattasímann komast í samband við ferðaskrifstofu í næsta bæ og biðja þau að kalla upp þjóðgarðsverðina í talstöð til að láta vita af okkur, þarna stefndi í næturdvöl úti í guðsgrænni náttúrunni, en það er reyndar alveg bannað. Græjan var ræst en skjárinn bara blikkaði; síminn var frosinn, jafnfáranlegt og það nú er þarna á hitasvækjunni. Öll trix sem hin stafræna öld kann frá að greina voru reynd uns ekki var annað að gera en að gefast upp. Síminn neitaði að virka og þá lemur maður krepptum hnefa í draslið, bölvur og ... hið gamalkunna bib bib bib heyrðist úr hátalaranum. Ég horfði á númerið koma upp: Ísland! „Guðrún, hann er að hringja í mömmu,“ hrópaði ég upp. Síðasta númer sem hringt hafði verið í hafði smellið inn á redial og nú kom mamma í símann heima í Skeiðarvogi. Við mæðgin vorum mjög yfirveguð. Hún tók niður númer til að hringja í til Botswana og láta vita að herra og frú Hafstein kæmu ekki í næturstað og væru raunar föst samkvæmt GPS-hnitum ... Þetta var skráð samviskusamlega og svo varð ég að slíta til að hún gæti hringt sjálf. Í sama mund og ég lagði á hringdi dyrabjallan í Skeiðarvogi hjá mömmu og Hannes bróðir gekk í bæ og spurði tíðinda. „O, ég er nú bara að skipuleggja björgunaraðgerðir í Botswana,“ sagði konan á níræðisaldri.

Það kom svo í ljós að enginn svaraði síma á heilögum föstudeginum langa í Botswana en truckur fullur af forríkum ferðamönnum átti þarna leið um í ljósaskiptunum og kippti okkur með í náttstað, en þó ekki án þess að stoppa og skoða fótsporin eftir ljónin sem höfðu verið á vappi í 200 metra fjarlægð frá pyttinum okkar góða.“

Stefán Jón hóf annað kjörtímabil sitt sem borgarfulltrúi í Reykjavík árið 2006 en var fljótlega farinn að huga að því að komast í starf erlendis. Hann segir: „Mér fannst ekki spennandi að vera áhrifalaus í minnihluta borgarstjórnar, eftir að Samfylkingin hafði hafnað forystu minni í borgarstjórnarflokknum“ – en hann hafði þá nýverið

„Ég hafði áður starfað í Afríku, á árunum 1985-90 ... og þegar ég sótti um starfið í Namibíu **var ég spurður hvort ég treysti mér til að tala við þarlenda þorpshöfðingja um vatnsból** og þesskonar málefni, og gat svarað því til að ég hefði einmitt reynslu af slíkum samræðum.“

Þeir eru ekki margir eftir villihundarnir og þeim mun áhugaverðara að rekast á hjárð þeirra í Botswana.

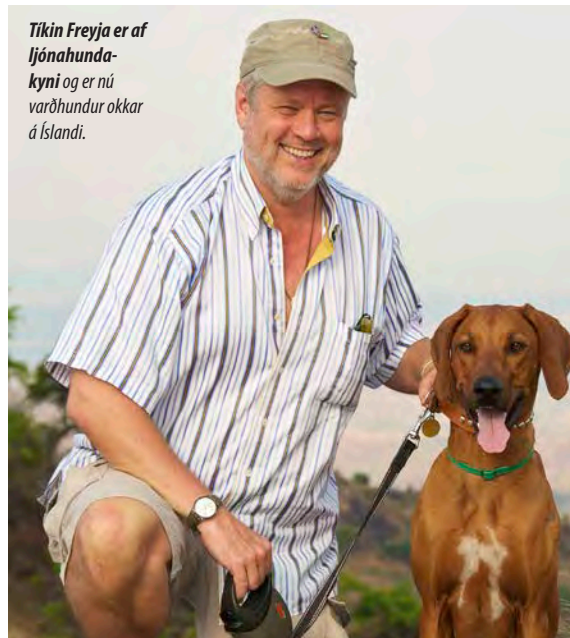
Við komum upp 450 vatnsbólum í göngufjarlægð frá 20 þúsund heimilum og nú er þetta verkefni orðið enn stærra.

orðið undir í kosningaslag við Dag B. Eggertsson um þá stöðu eftir að hafa verið oddviti frá árinu 2002. Og hans flokkur var lentur í minnihluta, eftir að meirihluti sjálfstæðis- og framsóknarmanna tók við, undir stjórn Vilhjálms Þ. og Björns Inga. Þá var auglýst staða hjá Þróunarsamvinnustofnun (ÞSSÍ) í Namibíu til tveggja ára. „Ég hafði áður starfað í Afríku, á árunum 1985-90 vann ég fyrir Alþjóðlega Rauða krossinn og fór þá margar sendiferðir lengst inn í Eþíópíu og víðar, og þegar ég sótti um starfið í Namibíu var ég spurður hvort ég treysti mér til að tala við þarlenda þorpshöfðingja um vatnsból og þesskonar málefni, og gat svarað því til að ég hefði einmitt reynslu af slíkum samræðum.“ Hann fékk fri frá borgarstjórn en ætlaði svo að snúa aftur að tímanum í Namibíu liðnum, en þegar að því kom var honum boðin staða umdæmisstjóra ÞSSÍ í Malaví, sem Stefáni þótti afar stórt, krefjandi og spennandi verkefni; hann hélt til starfa í því bláfátæka landi og hætti með öllu afskiptum sínum af borgarstjórnarmálum.

„Malaví er alveg bláfátækt land; Namibía er stór og strjálbýl en þar er slatti af peningum, Malaví er aftur á móti land á stærð við Ísland, með 15 milljónir íbúa, fáar náttúruauðlindir og innviðir allir eru í molum. Við Guðrún bjuggum í höfuðstaðnum, Lilongwe, en aðalstarf íslensku Þróunarsamvinnustofnunarinnar er

Okavango er náttúruundur í Kalahari eyðimörkinni, stórfjót flæðir inn og myndar stóra gróðurvin sem er umkringd sandi.

Tíkin Freyja er af ljónahundakyni og er nú varðhundur okkar á Íslandi.

við Apaflóa sem er nokkuð „úti á landi“. Þar tók Ísland 120 þúsund manna sveit í fóstur, ef svo má segja. Þar var ekkert áður, en nú hefur verið byggður þar reisulegur spítali, og 20-30 skólum komið á fót eða þeir endurreistir og öllum þorpum séð fyrir vatnsbólum. Og nú á að víkka út þessa starfsemi, og Íslendingar ætla að færa sitt starf yfir á heila sýslu, þar sem búa milljón manns.“

En miðast starf Þróunarsamvinnustofnunar á þessum slóðum við að fólk geti bjargað sér sjálf?

„Það er reyndar hæpið að það bjargi sér alveg sjálft á næstunni. Á þessum slóðum eru 80% íbúa sjálfsþurftarbændur, og verði uppskerubrestur leiðir það eiginlega óhjákvæmilega til hungursneyðar. Þarna er 50% ólæsi meðal kvenna og mikill ungbarnadauði. Ef maísuppskeran bregst fer allt á vonarvöl. Það hefur reyndar ekki gerst síðustu 5-6 árin en einmitt núna eru blikur á lofti. Og vissulega miðast okkar starf við að gera fólki kleift að bjarga sér sjálft á þann hátt að það þurfi ekki sífellt að vera að kljást við sjúkdóma eða óbærilegt puð; það höfum við gert með heilsugæslunni og hreinu vatni sem er í stuttu göngufæri við kofana.“

En hvernig var að lifa þarna? Fyrir Íslendinga sem eru vanir nútímaþægindum?

„Líf okkar í Malaví var gott. Þarna er gott loftslag, gott fólk, og landið er mjög fallegt. En þarna er engin afþreying. Þar sem við bjuggum voru 600 kílómetrar í næsta bíó. Og þar voru bara sýndar Bollívúddmyndir! Ekkert leikhús. Engin bókabúð sem stóð undir nafni í öllu landinu. Og þarna er alltaf allt að bíla. Það var ýmist bensínkortur, rafmagnsskortur eða vatnsleysi, ef ekki þetta allt í einu. Og maður fer ekki í búð til að kaupa það sem mann langar í, heldur það sem er til. En við bjuggum í litlu fallegu húsi, með hænsnum, matjurtagarði, hundi og ketti.

Malavar eru mikið fyrir lítfagra kjóla á ungar stúlkur.

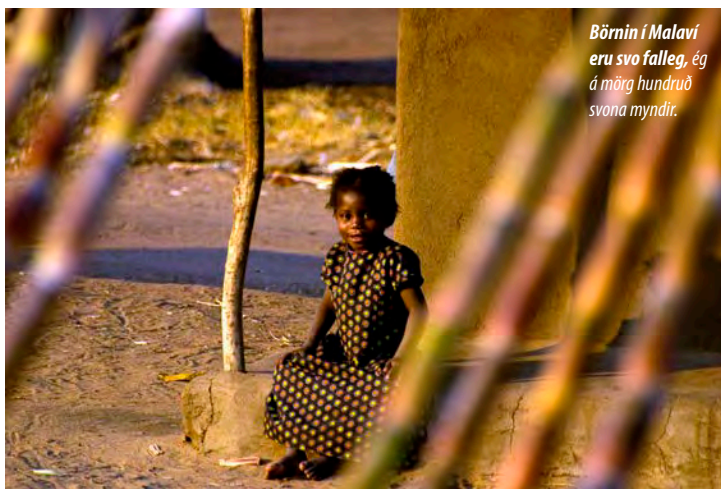
„Einhver fluga verpti reyndar eggjum sínum undir húðina á bringunni á mér **og þegar lirfurnar tvær fóru að dafna** fannst mér kominn tími til að fara undir hnífinn því þær voru að verða ansi fjörugar og þeim dansi fylgdi nokkur sársauki.“

Og þarna var líka ágætur félagsskapur; stór útlendinganýlenda og mikill innbyrðis samgangur; þróunarsamvinnufólk og diplómatar úr öllum heimsálfum, mjög frjótt og stímulerandi líð. Og við Íslendingarnir voru eftirsóttir, þóttum áhugaverðir, sérstaklega eftir hrun. Við urðum selettris út á það!

En sem sagt, í Malaví, segja menn, kviknar ekki einu sinni á eldspýtum. Þannig ástand getur drepið niður frumkvæði, gert menn vitlausu úr pirringi ef þeir láta það eftir sér. En kennir manni líka auðmýkt og þolinmæði.“

En var hættulegt að vera þarna?

„Nei, Malaví er friðsamt land. Og ef bólusetningar eru í lagi þá á allt að vera ókei ef maður passar sig á malaríunni sem getur verið ansi skæð og veldur miklum búsisfum hjá almenningi sem ekki hefur efni á að verja sig. Einhver fluga verpti reyndar eggjum sínum undir húðina á bringunni á mér og þegar lirfurnar tvær fóru að dafna fannst mér kominn tími til að fara undir hnífinn því þær voru að verða ansi fjörugar og þeim dansi fylgdi nokkur sársauki. Lirfurnar voru meðal minjagripa, en glötuðust í flutningum. En það var oft dálítið erfið nálægð við dauðann á þessum slóðum. Fólk á öllum aldri var að deyja allt í kring. Það var til dæmis vörður þarna við húsið okkar, 23 ára gamall maður sem var nýbúinn að eignast tvíbura með konunni sinni, en hún dó svo af barnsförum vegna frumstæðra aðstæðna eins og er svo alltof títt í Malaví. Og hann með nýfædda tvíbura. Án þess ég sé að hrósa mér af því þá lögðum við honum líð, keyptum fyrir hann dósamjólk frá Nestlé, en hún er dýr á malavískan mælikvarða og langt ofar kaupgetu lágláunamanns, annars hefðu börnin líklega dáíð. En þau voru sem betur fer orðin pattaraleg þegar við saum þau síðast. En semsé, það var oft mikið sjokk að uppgötva að fólk á besta aldri var að deyja. Nýlega frétti ég af einum bílstjóra sem vann fyrir okkur og var góður kunningi, ungur og kröftugur brosmildur náungi sem fékk of háan blóðþrýsting og engin lyf til staðar, hann dó því miður. Þetta er fólk sem líður fyrir að búa í fátæku landi. Hins vegar öfunda

Börnin í Malaví eru svo falleg, ég á mörg hundruð svona myndir.

Við vorum afskaplega stolt þegar frumburður fæddist á nýju fæðingardeildinni sem Ísland byggði í Monkey Bay. Starfsfólkið, móðir og barn. Nú hefur þetta verkefni vaxið mjög og áform um margar nýjar fæðingardeildir fyrir milljón manna hérað á dagskrá. Mæðradaði er hrikalegt vandamál í þessu fátæka landi.

þeir okkur Vesturlandabúa ekki af öllu. Þeirra velferðarkerfi er stórfjölskyldan, sem hleypur undir bagga þegar á bjátar. Þannig verður fólk gamalt innan um sína nánustu. Þegar Malavar heyra um elliheimili eins og tíðkast á Vesturlöndum þá botna þeir ekki í mannvonskunni! Gamalt fólk á að fá að vera inni á heimilum hjá sínu fólki, segja þeir. Hjá barnabörnunum.

Ég var með diplómátíska stöðu, taldist vera yfirmaður sendiráðs Íslands, sem að öllu jöfnu er nú ekki nema formsatriði til að tryggja öryggi og status. En á þann hátt varð maður mjög var við pólitíska upplausn sem ríkti í landinu því sendiráðin störfuðu náið saman gegnum nokkrar krísur. Átök blossuðu upp milli stjórnarandstöðuflokkanna og forsetans og svo loguðu eldar um allt samfélagið. Bingu nokkur Mutharika var kosinn forseti fyrst 2004 og aftur 2009 með glæsibrag og þá talinn vonarstjarna í Afríku, en eins og algengt er með leiðtoga á þeim slóðum og víðar fylltist hann oflæti. Ætlaði ekki að virða stjórnarskrá syndist okkur sem fylgdumst með, og eitt af því sem varð til þess að hann fékk alþjóðasamfélagið upp á móti sér var að hann

ætlaði ekki að virða mannréttindi samkynhneigðra. Og það varð tilefni til dálítið merkilegrar rökræðu. Forsetinn kallaði okkur til fundar í forsetahöllinni til að útskýra afstöðu sína og mælti af þunga: „Hvítí maður! Þú komst hingað á 19. öldinni með Biblíuna! Þaðan höfum við okkar efasemdir um samkynhneigð!“ Það flækti enn málið að hegningarlög sem giltu í Malaví um málefni samkynhneigðra voru reyndar bresk að uppruna frá því Bretar réðu þarna öllu. Ekki bætir svo úr skák að vestran „þróunaraðstoð“ í formi kristinna öfgamanna í innfluttum trúarsöfnuðum boðar eld og brennistein hverjum sem vikur af braut guðs og vill þola samkynhneigð refsilaust. Ég hitti einu sinni malavískan mannréttindafrömuð sem þekkti vel öll þessi blæbrigði, enda menntaður í Exeter, og hann átti til að hefja útskýringar sínar á orðunum: „Þegar Bretar skrifuðu stjórnarskrána okkar ...“

Bingu forseti dó svo síðastliðið vor. Og útförin var stórkostleg, hún stóð heilan dag frá átta um morguninn til klukkan sjö um kvöldið, á miklum og víðum velli við afar glæsilegt graphýsi sem hann hafði teiknað sjálfur; reisulegt glæsihús í stíl Taj Mahal. Hann sagði að það væri fjármagnað með frjálsum framlögum en hversu frjáls og hversu óskilyrt vissi enginn. Reyndar er í Malaví ekki jafnmiklu stolið úr ríkissjóði og af þróunarfé og víða í álfunni. En þarna sátum við allir útlendir diplómatar allan þennan dag, og að auki fimm forsetar nágrannalandanna, meðal annars var þarna Róbert Múgabe frá Simbabwe. Það fékk enginn að koma nálægt honum en mér syndist hann furðurefilegur miðað við hvað hann er orðinn eldgamall. En þetta mikla tilstand var örlítið kaldhæðnislegt; flestir landsmenn voru fyrir löngu búnir að fá nóg af forsetanum, en samt voru allir sammála um að gera útför hans sem veglegasta. Hann var þrátt fyrir allt stóri maðurinn.“

Já „stóri maðurinn“ – er það ekki mjög mikilvægt hugtak á þessum slóðum?
„Jú, í Afríku heitir það Bwana, og þýðir stóri, eða sterki maðurinn, og mér fannst dálítið merkilegt hvernig þetta syndróm, sem er núorðið framandi flestum Vesturlandabúum, minnir þrátt fyrir allt á okkar íslensku aðstæður. Hér lifir enn þessi ættbálkahyggi; stjórn málin bæði þar og hér eru persónuleg, træbal; það eru minna hugmyndaleg átök heldur en hreinlega spurningin: Í hvaða liði ertu? Þetta sló mig sérstaklega þarna í árslok 2008 þegar efnahagslegt hrún varð í báðum löndum; þá sást hvernig sterkir menn sem verða einráðir drepa niður frumkvæði og framtak

Stefán Jón og Guðrún
Kristín kona hans með
Höfðaborg í baksýn.

Himbabörnin fá klippinu, skraut og klæðnað eftir kyni og aldri eins og fullorðnir. Þegar stúlkur komast á kynþroskaskeið fá þær rauðleitan leir á allan skrokinn eins og konurnar og líka í hárið, tákni um þroska. Himbar eru hirðingar á harðbylu svæði og Ísland studdi þá með vatnsbólum.

Þeirra sem eru þar fyrir neðan. Líkindin milli afrískra stjórnmála og íslenskra fannst mér oft ansi óþægileg. Sama hafði ég kynnst þegar ég var þingfréttaritari á Íslandi ungur maður. Þetta sást til dæmis vel í því hve Davíð Odds og Halldór Ásgríms voru einráðir og valdamiklir í sínum flokkum – þeir deildu út gæðum til „ættbálksins“ og stjórnðu með tilskipunum. Dæmigerðir fyrir afríska höfðingjavelðið. Svo tóku við Geir Haarde og Ingibjörg Sólrún og þá lenda þau í sömu stöðu, menn biðu bara eftir frumkvæði að ofan og allt fer fram milli tveggja höfðingja bak við luktur dyr. Stjórnmálakultúrinn er sjúkur af foringjaræði. Kannski var Steingrímur Hermannsson svona? Og líklega er Steingrímur J. Sigfússon það líka, og það gæti verið skýringin á deilunum í VG. Margir sem ég þekki til persónulega og eru nú í íslenskum stjórnmálum draga dóm af þessari forneskju. Okkar vanmáttuga stjórnmálamenning einkennd af þessu, rétt eins og það háir allri lýðræðisþróun í Afríku að þar snýst allt um leiðsögn og skjólið sem hinn sterki veitir, og úthlutunarvald hans. Þetta blasir meira við í Afríku, hér er þetta að nokkru leyti falið bak við regluverk. En er samt augljóst þegar að er gáð. Ég sá margar líkingar með vanþróðu lýðræði Íslands og Malaví þennan tíma sem hrun og pólitísk upplausn einkenndi bæði löndin. Og ekki bara það. Við í vestrænum þróunarsamvinnustofnunum viljum gjarnan tengja gagnsæi, óspillt fjármálakerfi, mannréttindi og öflugt lýðræði við starf okkar. Ástandið á Vesturlöndum hefur nú ekki verið hjálplegt í þeim efnum að undanförunu. Skandalar á skandala ofan heima fyrir og svo eigum við að segja hvernig á að gera hlutina. Ég man eftir bankastjóra sem ég talaði við í Malaví til að fá yfirdrátt fyrir okkar stofnun meðan versta fjármálakrisan stóð sem hæst. Hann tók upp létta hjál og botnaði fundinn: „Við erum íhaldssamir hér, við lánum ekki fólk fyrir bíl sem á ekki fyrir bensín!“

Það var liðið á kvöld og við sátum enn í garðskálanum. Hundurinn stóri var sofnaður á gólfinu á milli okkar, og blasti við dökkbrún rönd eftir endilöngu bakinu, sem er einkennandi fyrir svona ljónahunda. Inni í stásstofunni hjá Afríkustyttunum hafði persakötturinn Goði það náðugt. Ég spurði hvort við ættum ekki að enda þetta á einni eða tveimur sögum af Íslendingi í Afríku – svona til að lesendur gætu sett sig í slík spor?

„Já, þá dettur mér það til dæmis í hug, sem er framandi fyrir okkur, að Afríkuríkin eru fæst „þjóðríki“ í venjulegum skilningi. Þegar hvíti maðurinn ákvað landamærin á 19. öld var ekki spurt um hefðbundin mörk ættbálka og konungdæma frá fornu fari heldur hver fengi hvaða auðlindir. Í Namibíu eru töluð nærri 30 tungumál og stórir og áberandi ættbálkar eru á annan tug. Þar búa meðal annars frumbyggjar Afríku, Búskmenn, svo er þar einnig hjarðmannaflokkur sem kallast Himbar og halda fast í forna siði. Þeir búa á hrjóstrugu afmörkuðu svæði nyrst í Namibíu, eiga nautahjarðir og hafna nútímanum og hrunandansi tölvumeningarinnar, og hafa vit á að vantreysta börnum. Meðal starfa minna var að aðstoða þá við að koma upp vatnsbólum á þessum þurrkasvæðum og þarna hafa Íslendingar nú komið upp á fjórða tug vatnsbóla í hinum dreifðu hjarðmannabygðum. Himbakonur ganga á leðurpilsnum einum klæða, smurðar í þykkann smjörblandinn leir frá hvirfli til ilja. Þær bera þunga málmhringa og leðurskraut margs konar, mörg kíló hanga utan á

„Himbakarlar ganga á pilsnum og oft með þunga lurka og bein eða skraut í gegnum eyrun, fullorðnir karlar með veglega málmhringi um háls. En þeir eru veikir fyrir einu **tákni heimsmeningarinnar: Fótboltatreyjum frá frægum liðum.**“

hverri konu. Himbakarlar ganga á pilsnum og oft með þunga lurka og bein eða skraut í gegnum eyrun, fullorðnir karlar með veglega málmhringi um háls. En þeir eru veikir fyrir einu tákni heimsmeningarinnar: Fótboltatreyjum frá frægum liðum. Skraut, búnaður, hárgreiðsla og fót sýna þjóðfélagsstöðu hvers og eins. Himbar telja nokkra tugi þúsunda og hafa lifað um árhundruð á sama hátt. Það dýrmætasta sem bóndi á eru nautin, síðan börnin. Því fleiri naut, því fleiri börn, því betra. Til að sinna þessu þarf auðvitað margar konur, það er ekki óalgengt að gildir bóndi eigi tugi nautgripa – hann segir aldrei hve mörg naut hann á frekar en Skagfirðingur fari að gefa upp tölu á öllum hrossum sínum. Fimm eða sex konur á hann og fimmtán til tuttugu börn með þeim. Fyrsta eiginkonan er eiginkona númer eitt, svo lækka þær í tignarstöðu eftir því sem númerið hækkar en búa saman í sátt og samlyndi eftir því sem best er séð. Stórfjölskyldan býr innan limgerðis í kofaþyrpingu og fyrir miðju er hinn heilagi eldur sem notaður er til að komast í samband við andana.

Ég átti margar samræður við Himbana um líf þeirra og heimssýn, og þeir höfðu talsverðan áhuga að vita meira um okkur. „Hvað er maður lengi að ganga til Íslands?“ Ég útskýrði flugvél. Jú, þeir höfðu séð slíkt á himinhvolfi „en hvernig ornar maður sér við eld í flugvél uppi í loftinu?“ Við ræddum trúmál og venjur. Einn höfðinginn sagðist eiga sex konur. „Hvað megið þið eiga margar konur á Íslandi?“ Ég sagði honum að við mættum líka eiga sex konur. En bara eina í einu.

Svo man ég eftir samtali sem ég átti við malavískan varðmann sem starfaði fyrir okkur, það var þegar þegar Eyjafjallajökulsgosið kom jafnvel Íslandi í malavískar fréttir. „Er það satt að það sé bæði eldur og is á Íslandi?“ spurði hann. Jújú. „Er það virkilega þannig að þar sé þykktur is á fjöllum, en undir niðri kraumandi eldur og logandi hraun?“ Jújú, þannig er það nú. „Og svo þegar eldurinn brýst upp í gegn þá bráðnar ísinn og breytist í stórfjót sem belja fram?“ Jájá, svona er það. Hann horfði stórum augum á mig undan kasketinu og spurði: „Hvers vegna vill nokkur manneskja búa í svona landi?“

Brunch um helgar

*Heilsuréttir – Fiskréttir – Brunch – Mexikó – Pizzur – Samlokur
Wokréttir – Réttir dagsins – Hamborgarar – Súpur – Eftirréttir
Grillréttir – Pítur – Barnaseðill – Salöt – Pasta – Smáréttir*

VEGAMÓT
RESTAURANT | BAR

Vegamótastíg | 101 Reykjavík | 511 3040 | vegamot.is

VÍGVÆTT ÍSLAND

Texti: Jón Kristinn Snæhólm Myndir: Ernir Eyjólfsson
Stílisti/hár: Ásgrímur Már Friðriksson Föðun: Ísak Freyr

U ndanfarna tvo mánuði hefur Mannlíf rannsakað almenna byssueign og byssumenningu á Íslandi en sú saga spannar yfir 398 ár. Í miðri rannsókn blaðsins gerðust þeir hræðilegu atburðir í Bandaríkjum Norður-Ameríku að óður byssu- maður að nafni Adam Lanza skaut til bana tuttugu nemendur og sex kennara í barnaskólanum Sandy Hook í Newtown, Connecticut. Voðaverkin sem Andreas Brevik vann í Udö í Noregi eru öllum enn í fersku minni sem og hinir hræðilegu atburðir sem gerðust árið 1996 er Thomas Hamilton skaut sextán skólabörn og einn kennara til bana í Dunblane í Skotlandi. Öll þessi voðaverk og fleiri hafa vakið upp umræðuna um byssueign almennings og hvort hana eigi að takmarka eða hreinlega banna með öllu og hefur Ísland ekki farið varhluta af henni. Mannlíf mun ekki blanda sér efnislega í umræðuna um lagaramma eða hvert skal stefna varðandi skotvopnaeign Íslendinga. Mannlíf vill hins vegar stuðla að upplýstri umræðu varðandi þessi mál og vonar að þessi grein varpi sem skýrustu ljósi á hvar Íslendingar eru staddir þegar um almenna skotvopnaeign er að ræða. Blaðið ræddi við fjöldann allan af einstaklingum, bæði innan lögregluþyrvalda, forystumanna skotveiði og skotíþróttageina, við byssusafnara og aðila í undirheimum Íslands.

Eðli málsins samkvæmt eru heimildarmenn blaðsins ekki nafngreindir.

Tveir sumardagar í Reykjavík og nágrenni

Þann 25. júlí klukkan 09:30 2012 lögðu tvö risastór farþegaskip að Skarfabakkanum í Reykjavík. Þetta voru *The Atlantic Ocean Star*, samtals 140.560 brúttólestir, og *The Mediterranean Cruce Liner*, litlu minna eða

samtals 130.234 brúttólestir. Hafnaryfirvöldum Reykjavíkurborgar höfðu borist tilkynningar um komu skipanna rúmum sex mánuðum fyrr og höfðu ekkert við það að athuga enda búist við meti varðandi komu erlendra farþegaskipa til landsins. Menn voru almennt sammála um að þarna væri um verulega búbot að ræða eftir fjármálahrunið haustið 2008.

Um klukkustund eftir að skipin höfðu kastað landfestum fóru áhugasamir farþegar að stíga frá borði til að eyða deginum í miðborginni sem skartaði sínu fegursta enda glampanði sól og hiti yfir 19 gráður. Það var hitabylgja í Reykjavík.

Það tók hins vegar enginn eftir því að ein 60 manna rúta frá rútufyrirtækinu Ara Fróða ferðum fylltist einungis af karlmönnum sem höfðu komið frá báðum skipunum; þeir voru ekki komnir hingað til að skoða land og þjóð, heldur hefna veru landsins í hinu óheilaga hernaðarbandalagi NATO og staðfestingu þess meðal annarra þjóða sem voru á lista villutruarmannsins George Bush í þeim tilgangi að ráðast á íslam.

Þeir komu til landsins einungis vopnaðir bareflum og hnífum frá borðbúnaði skipanna. Þrír félaganna höfðu að visu tvo Molotoff-kokteila með sér til að geta dreift mannfjölda efráðist yrði á þá á fyrsta áfangastað þeirra. Vopnin ætluðu þeir að fá með því að ráðast á byssubúð Bjarna sem stóð á Hringbrautinni, taka starfsmenn hennar í gíslingu og neyða þá til að gera skotvopn fyrir þá alla virk.

Klukkan 11:30 var ríkisráðsfundur að hefjast á Bessastöðum. Tveir syfulegir lögreglumenn gáfu riddara þegar forsætisráðherra gekk inn og hóf undirbúning fundarins með forseta lýðveldisins. Skömmu áður en ríkisstjórnin mætti renndi rúta Ara Fróða í hlað forsetabústaðarins. Nú skyldi bræðranna frá Írak og Afganistan hefnt.

Forsætinn og forsætisráðherra landsins sátu þögl í sætum sínum á meðan ríkisstjórnin gekk inn í fundarherbergið og urðu samgíslar þeirra. Bræðralag

íslamskra hryðjuverkamanna hafði framið valdarán á Íslandi.

Það er engin leið að komast að Bessastöðum ósæður og því staðurinn kjörinn til að verjast. Húsin í kringum bústaðinn sjálfan mynda virki og því Víkingasveitin ekki þess megnug að frelsa ríkisráðið.

En undarlegir hlutir fóru að gerast. Á öldum Internetsins fóru skotveiðimenn höfuðborgarsvæðisins að hóla sér saman, þá sérstaklega eftir að foringi hryðjuverkamannanna hafði sett fram kröfur sínar á Twitter-síðu sinni og í gegnum Skype-bræðralagið en þar ávarpaði hann Íslendinga og umheiminn úr öruggri fjarlægð Austurlanda. Foringinn var að sjálfsögðu of mikilvægur til að falla píslar dauða á Íslandi.

Tveimur dögum eftir gíslatökuna og mikil alþjóðleg samskipti og samningaumleitaniir splundraðist höfuðkúpan á liðsforingja samtakanna ásamt höfuðkúpum allra þeirra sem stóðu vörð fyrir utan Bessastaði og umlykjandi byggingar. Af 500 til 2.000 metra færi höfðu færustu og bestu skyttur Reykjavíkur og nágrennis komið sér fyrir og stillt sjónauka sína. Um leið og fyrsta árásin á Bessastaði var afstaðin komu tvö LCR-25 Basuka-skeyti í gegnum rútu Ara Fróða þar sem um þrjátíu meðlimir hryðjuverkamannanna höfðust við til að undirbúa sjálfsmordsárás á Alþingi Íslendinga. Nú var gert áhlaup á forsetabústaðinn. M-60, AK-47, M-16, G-3, Colt cal 50 og fleiri hriðskotabyssur spáðu eldi og eimyrju og eldvörpur sáu um að kála restinni af rútuhraeinu. Bardaganum lauk innan við hálf tíma. Þeir síðustu, sem gáfust upp og afhentu ríkisráðið til meðlima ýmissa skotveiðifélaga höfuðborgarsvæðisins, hrístu hausinn í örvæntingu.

Var Ísland ekki herlaust? Voru Íslendingar ekki vopnlaus þjóð? Var bandaríski herinn ekki farinn? Hvaðan komu öll þessi vopn og hvernig kunnu þessir Íslendingar á þau? Mannlíf skoðaði málið nánar.

Módel: Marteinn / Eskimo
Skyrta Filippa K úr GK og Jakki úr GK

Thompson vélbyssu .45

Ísland – land byssunar?

Ólafur E. Friðriksson segir í bók sinni *Skotveiðar við Ísland* að fyrstu finnanlegar heimildir um notkun byssa í landinu séu frá 1482 þar sem átökum tveggja stórbænda sé lýst en elsta skjalfesta dæmið um notkun á skotvopni til dýraveiða er frá Hólum í Hjaltadal árið 1615 þar sem ísbjörn var skotin í varnarskyni. Almenn skotvopnaeign á Íslandi hefst í raun með tilskipun konungs um hreindýraveiðar árið 1790 sem gerði ráð fyrir að dýrin yrðu skotin. Bænaskjal til Danakonungs hafði borist frá bændum á Austurlandi vegna þess að óttast var að hreindýrin hefðu sauðfé undir í baráttunni um beitarsvæði.

Eins og gefur að skilja var skotvopnaeign bundin við efnameiri bændur og stönduga kaupmenn en á 18. öld fóru skotveiðar að verða almennari enda stefnur og straumar frá Evrópu farnir að hafa áhrif á nýttjar á dýrum sem illmögulegt var að veiða án skotvopna, þá sérstaklega fugla, en einnig fóru selir, tófa og minkur að verða tíðir gestir á miðum íslenskra veiðimanna. Upp úr 1900 jókst almenn velmegun í landinu og með auknum togaraflota og veiðigetu myndast borgarastétt á Íslandi. Bændur og búalið fluttu í bæi en tóku með sér margar sjálfsagðar venjur bústarfanna og þá sérstaklega veiðar, þar á meðal skotveiðar. En var það ríkur þáttur meðal íslenskra heimila að draga björg í bú með því að ganga til skotveiða enda rjúpan og gæsin herramannsmatur sem jók fæðuval heimilanna og fjölbreytni í eldamennsku. Með aukinni verslun við útlönd og þar með auknum kaupmætti íslenskrar alþýðu varð skotvopnaeign almennari og skotveiðar vinsælli en það má með sanni segja að enginn atburður eins og seinni heimsstyrjöldin, og þá sérstaklega hvernud Bandaríkjanna 1941, hafi haft jafnaferandi áhrif á almenna byssueign hér á landi og getu almennings til að iðka skotveiðar. Í fyrsta lagi fengu nú áhugasamir veiðimenn að kynna fjórhjóladrifnum ökutækjum sem tóku þá á áður illfærar eða óþekktar veiðilundur og í öðru lagi kynntust skotveiðimenn áður óþekktum byssum sem voru nákvæmari, léttari og með viðráðanlegum hlaupviddum. Eftir styrjöldina varð ógrynni eftir að alls kyns vopnum í landinu, meira en yfirvöld þora að viðurkenna; miklu, miklu meira.

Skotvopnamenning á Íslandi og almenn byssueign lögleg og ólögleg

Í afar áhugverðri BA-ritgerð Brynneirs Arnars Brynneirssonar, skrifuð 2010, „Frá nauðsyn til

tómstundar“ við Menntavísindasvið Háskóla Íslands um þróun skotveiða á Íslandi 1900 til 2010 kemur fram að miðað við önnur Norðurlönd þá séu skotveiðar á Íslandi stundaðar af 4% landsmanna en í Danmörku

Ef taldir eru upp allir vopnfærir menn á Íslandi árið 2009 frá 19 til 44 ára, en það er aldurinn sem Norðmenn kalla út til varnar ef hernaðarleg hættu steðjar að landinu, þá var útkoman 1,1 byssa á mann

3,5%, en mest í Finnlandi eða um 5,8%. Ef þeir sem stunda skotiþróttir eingöngu en ekki veiðar eru taldir má áætla að um 5% til 7% Íslendinga hafi eitthvað með byssur að gera reglulega. Til samanburðar má geta þess að um 6% Íslendinga stunda skipulagðar

æfingar í knattspyrnu en saga skotveiða hér á landi spannar yfir 398 ár.

Lagarammi utan um skotvopn á sér ekki langa sögu hér á landi enda almenn byssueign hvorki verið til umtals meðal almennings né aðkallandi verkefni lögregluyfirvalda í gegnum tíðina. Í reglum um meðferð eldfæra frá 1807 var bannað að iðka hverskonar skotfimi á götum Reykjavíkur og í lögreglusamþykkt fyrir Reykjavík var bannað að skjóta með byssum eða öðrum skotvopnum yfir stræti, götur eða önnur svæði þar sem von var á fólksumferð. Það var ekki fyrr en um 1936 að almenn lög voru sett um skotvopn enda alheimskreppan þá í algleymingi og pólitískar ófgastefnur í hávegum hafðar sem höfðu kollsteypu á lýðræðislegu stjórnskipulagi með vopnavaldi að leiðarljósi. Löggjöfin 1936 gekk út á að skrá einungis þá einstaklinga sem höfðu skotvopnaleyfi en ekki hve mörg skotvopn voru til í landinu en árið 2000 var fyrstu raunverulegu landsskráningu skotvopna hrundið af stað og þá fyrst komst einhver mynd á skotvopnaeign Íslendinga. Í janúar 2009 voru skráð skotvopn á Íslandi 53.123 þar af 32.079 haglabyssur, 17.763 riffilar og rúmlega 3.000 byssur af öðrum tegundum, þ.e. ein byssa á hverja 6 Íslendinga.

Ef taldir eru upp allir vopnfærir menn á Íslandi árið 2009 frá 19 til 44 ára, en það er aldurinn sem Norðmenn kalla út til varnar ef hernaðarleg hættu steðjar að landinu, þá var útkoman 1,1 byssa á mann – en auðvitað verja menn ekki landið með haglabyssum eða markskotsbyssum.

Skotvopnaeign Íslendinga má skipta í sex meginþætti:

Skotvopnaeign: Riffilar og haglabyssur.

Skotiþróttir: Riffilar, haglabyssur, skammbyssur og loftbyssur, bæði riffilar og skammbyssur.

Skotvopnasafnarar: Allar gerðir skotvopna. Sum söfn flokka vopnin eftir aldri eða hvernig þau tengjast sögu Íslands.

Ólögleg eign skotvopna: Vopn sem ganga í erfðir til einstaklinga sem hafa ekki skotvopnaleyfi, smygluð ólögleg skotvopn, s.s. vélbyssur, hriðskotabyssur, standaravélbyssur með þungri hlaupvidd, sjálfvirkar skammbyssur, sprengivörpur, eldvörpur o.fl.

Skotvopnaeign undirheima Íslands: Afsagaðar haglabyssur, riffilar og sjálfvirkar skammbyssur.

Skotvopnaeign lögreglu, Víkingasveitarinnar og Landhelgisgæslunnar: Flestar gerðir almennra skotvopna, s.s. haglabyssur, skammbyssur, riffilar og léttar vélbyssur.

Samkvæmt Hagstofu Íslands eru um 134.121 heimili í landinu sem gerir **0,46 byssu á heimili** en þá eru ekki talin með fjöldi óskráðra skotvopna.

Flodman Skeet
haglabysa 12 ga

Mauser 4 S .308
veiðiriffill

Colt Python .357 magnum

Glock 19 9mm
Hálf/sjálvirk

Colt Gold Cup .9mm

Colt Gold Cup .45

AR 15 .223
Hálf/sjálvirkur

HK 93 .223
Hálf/sjálvirkur

Samkvæmt tölum, sem birst hafa og Geir Jón Þórisson, fyrrverandi yfirlögregluþjónn, staðfesti við vefritið Vísir þann 30. júlí 2011, voru skráð skotvopn á Íslandi rúmlega 60.000 talsins og „auk þess mikið magn óskráðra vopna úti í samfélaginu“. Heimildir Mannlífs innan úr kerfinu, sem staðfestar eru af heimildarmönnum frá söluaðilum skotvopna héraendis, herma að árin 2008 til 2011 hafi 7.754 ný skotvopn verið skráð inn í landið og um 1.938 árið 2012. Nærri má því geta að um þessar mundir séu um og yfir 62.000 skráð skotvopn í landinu. Fyrsta desember 2012 voru 47.210 Íslendingar á aldrinum 19 til 44 ára og ef 62.000 skotvopnum er deilt í þennan mannfjölda eru 1,3 skotvopn á hvern vopnfæran Íslenskan karlmann á þessu aldursbili. Samkvæmt Hagstofu Íslands eru um 134.121 heimili í landinu sem gerir 0,46 byssu á heimili en þá eru ekki talin með fjöldi óskráðra skotvopna.

Sagan er því hálf sögð varðandi almenna byssueign Íslendinga því lögregluþjónn hafa enga hugmynd um hvað er til af óskráðum skotvopnum hér á landi en við viljum að því síðar hér í greininni.

Skotvopnaveiði og skotíþróttin á Íslandi

Skotvopnaveiði á Íslandi er öllum kunn enda rjúpan, öndin, gæsinn og hreindýrið talin til bestu hátíðaréttina en selurinn og svartfuglinn eru fyrir þá sækera sem lengra eru komnir. Samtök skotveiðimanna, Skotvís á Íslandi, voru stofnuð 23. september 1978. Meginmarkmið þeirra er að vera málsvari skotveiðimanna á Íslandi, stuðla að fræðslu varðandi skotveiðar og útivist tengda þeim, bæta veiðimeningu og umgengni á landinu almennt. Vitund skotveiðimanna hér á landi gagnvart umhverfi sínu hefur aukist til muna með tilkomu þessara samtaka enda segja síðareglur þeirra allt um þann hug sem íslenskir skotveiðimenn bera til náttúrunnar og þeirra dýra sem þeir veiða.

Skotíþróttin hefur farið vaxandi hér á landi og aðstaða til iðkunar hennar almennt til fyrirmyndar. Um 12 félag víða um landið eru með reglulega starfsemi en eftir samtöl blaðamanns Mannlífs við 9 formenn þessara félaga eru nú yfir 3.000 félagsmenn virkir í félögunum, þ.e. þeir sem borga félagsgjöld. Skotfélag Reykjavíkur var stofnað 1867 við Skothúsveg og er því elsta íþróttafélag Íslands. Öll þessi félag hafa það sameiginlegt að hafa ströng lög og reglugerðir varðandi meðferð skotvopna. Mikið félagsstarf er í flestöllum þeirra þar sem fræðsla og keppnir haldast í hendur og aganefndir fylgjast með innra starfi félaganna til að tryggja öryggi og rétta meðferð skotvopna í hvívetna. Eitt er þó sláandi hversu karllæg bæði skotveiðar og skotíþróttin eru en blaðamanni Mannlífs reiknaðist til að um og yfir 95% iðkenda séu karlmenn á aldursbilinu 25 til 64 ára. Forystumönnum félaganna 9 sem Mannlíf ræddi við kom þó saman um að hlutur kvenna væri að aukast sem og að unglिंगastarf í skotfimi, þá sérstaklega í loftbyssugreinunum, væri að vaxa fiskur um hrygg. Öllum bar saman um að skotfimi væri fjölskylduþrótt sem færi einnig vaxandi með bættri aðstöðu innanhúss. Glæsileg aðstaða innanhúss er bæði hjá Skotfélagi Kópavogs í íþróttahúsinu á Digranesi og Skotfélagi Reykjavíkur í Egilshöll í Grafarvoginum.

Vopnasafnarar

Samkvæmt öruggum heimildum Mannlífs eru um 65 leyfi til söfnunar á skotvopnum gild í landinu en einungis 18 til 25 safnarar eru virkir sem slíkir. Blaðamaður Mannlífs sem þetta ritar getur hins vegar staðfest að þau söfn sem hann fékk að sjá eru miklu stærri og fjölbreyttari en hann hafði gert sér í

hugarlund. Þess ber að geta að þau söfn sem um er að ræða eru skráð hjá lögregluþjónn enda það hvernig lögum og reglum um meðferð slíkra safna er fylgt hjá þeim sem höfundur var svo heppinn að ræða við og skoða söfn hjá til fyrirmyndar. Þau

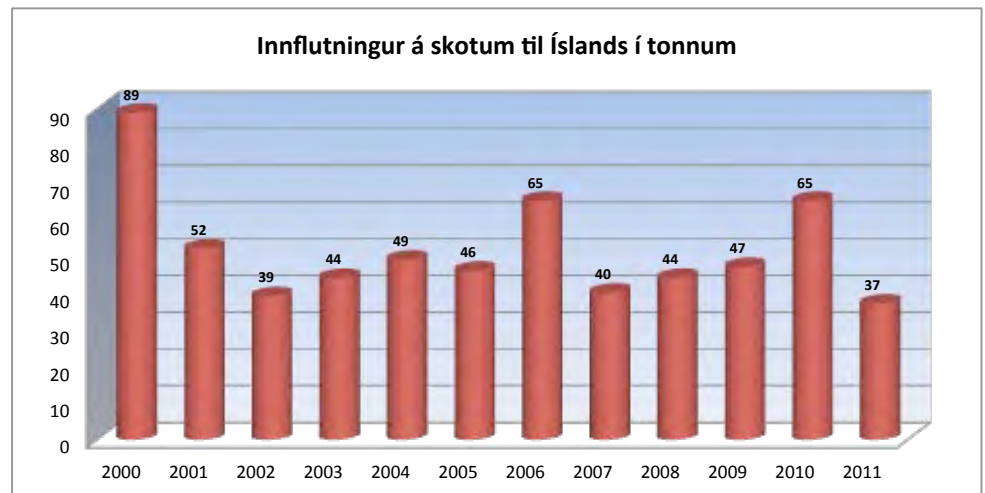
Ólögleg eign skotvopna, þ.e. hvað varðar bæði byssur í eigu einstaklinga með byssuleyfi og þeirra sem hafa skotvopn undir höndum án tilskilinnna réttinda, er mun meiri en af er látið meðal yfirvalda.

söfn sem um er rætt hér fara eftir áhugamálum safnaranna sem sumir safna t.d. skotvopnum frá seinni heimsstyrjöldinni, aðrir safna einungis veiðibyssum, aðrir einungis vopnum tengdum Þriðja ríkinu en aðrir einfaldlega safna því sem að

höndum ber og eru það að mati blaðamanns Mannlífs skemmtilegustu söfnin. Í lögum um safnaraleyfi frá 1998 segir: „Ríkislögglustjóra er heimilt að veita einstaklingum, samtökum og opinberum söfnum leyfi til að eiga og varðveita skotvopn er hafa ótvírætt söfnunargildi vegna aldurs þeirra, tengsla þeirra við sögu landsins eða af öðrum sérstökum ástæðum.“ Margt af því sem fyrir augu ber hefur lítið sem ekkert með þessi ákvæði að gera en er engu að síður góð leið til að ná skráningu yfir þau skotvopn sem ellgar færú „neðanjarðar“.

Ólögleg eign skotvopna

Ólögleg eign skotvopna, þ.e. hvað varðar bæði byssur í eigu einstaklinga með byssuleyfi og þeirra sem hafa skotvopn undir höndum án tilskilinnna réttinda, er mun meiri en af er látið meðal yfirvalda. Blaðamaður Mannlífs átti samtöl við fimm háttsetta einstaklinga innan lögreglunnar og bað þá um að slá á hve mikið væri til af óskráðum skotvopnum í landinu. Lægsta ágiskun en með „mestu vissunni“ var í kringum 1.500 en sá sem hæst þorði að fara giskaði á um 4.000 stykki. Safnaraheimurinn og þeir sem mest lifa og hrærast í kringum skotvopn hér á landi fara mun herra í ágiskunum sínum. Meginrökinn eru þau að lítið sem ekkert eftirlit hafi verið með flæði skotvopna hingað til landsins í gegnum árin. Til langs tíma flæddu skotvopn um bæði Reykjavíkurlugvöll og Keflavíkurlugvöll og ekki erfitt að komast óárettur í gegnum flugstöðina í Reykjavík enda gömul og allur öryggisbúnaður löngu úr sér genginn og úreltur. Töluvert magn skotvopna kemur einnig til landsins

Módel: Vera Hilmars / Eskimo
fatnaður EYGLO

í gegnum innflutning á notuðum bílum, búslóðum, togurum og farskipum sem lenda við minni hafnir úti á landi. Kunningskapur tollayfirvalda og sæfarenta er auðvitað landsþekktur. Augljósasta innflutningsleiðin er í gegnum hafnir Reykjavíkur enda kemur nær allur innflutningur neysluvara til landsins þar í gegn. Ekki þurfa menn nema að horfa á þá tugþúsunda gáma sem þar eru til að skilja að engin leið er fyrir lögreglu og tollayfirvöld að hindra ólöglegan innflutning hverskyns varnings til landsins.

Einnig er fjöldinn allur af skotvopnum til sem einfaldlega hafa gengið í erfðir þar sem ættingjar hins látna skotvopnaeignenda hafa hvorki vilja né ástæðu til að láta vopnin í hendur yfirvalda eða ókunnugra sem mega hýsa vopnin. Í vopnalögum segir að „vopni sem er hluti dánarbús, skal innan tólf mánaða frá andláti leyfishafa ráðstafað til aðila sem hefur leyfi til að eiga slíkt skotvopn. Þegar um er að ræða skotvopn sem hefur ótvírætt minja- eða tilfinningagildi er heimilt að vikja frá þessu skilyrði, enda skotvopnið gert óvirkt.“ Oft eru þessir tveir kostir ekki erfingjanum ásættanlegir einfaldlega vegna þess að hann vill ekki setja gripinn í annarra hendur og missa hann þannig út úr sínu lífi eða þá fara með hann til lögreglunnar og láta gera vopnið óvirkt og þar með verðlaust. Oftast vita ættingjar ekki einu sinni hvort viðkomandi skotvopn var skráð eða löglegt og taka ekki áhættuna að það verði gert upptækt og eyðilagt. Vegna þessa hefur fjöldinn allur af skotvopnum, nánast öll þau sem gengið hafa í erfðir, farið neðanjarðar og minnst menn þeirra tíma þar sem það var þegjandi samkomulag að erfingjar gátu komið til sýslumanns, tilkynnt vopnin á skrá og haldið þeim til minningar um látinn ástvin.

Mjög áhrifamikill einstaklingur innan lögreglu yfirvalda á Íslandi bendir á að eftir morðið á Gunnari Tryggvasyni leigubílstjóra í janúar 1968 hafi almenningi verið gefinn sá kostur að skila inn óskráðum og ólöglegum skotvopnum án allra eftirmála, munurinn á óskráðum og ólöglegum skotvopnum er sá að óskráð vopn eru þau sem voru skráð og lögleg en í raun húsbóndalaua eftir fráfall skráðs eiganda en ólögleg skotvopn eru byssur sem hreinlega má ekki eiga vegna gerðar þeirra s.s. vélbyssur o.fl.

Árið 1968 nýttu fjölmargir sér þetta tækifæri og mikið magn skotvopna barst lögreglu víða um landið. Sum þeirra voru með nokkra sögulega tengingu við landið og geymd á Þjóðminjasafni Íslands en öðrum var eytt en margur góður gripurinn hvarf til einkanota sumra háttsettra embættismanna innan lögreglu yfirvalda. Restin var seld til norsku lögreglunnar fyrir rúmum sjö árum síðan. Gallinn á þessari framkvæmd var sá að það spurðist tiltölulega fljótt út að skotvopn, sem skilað var, fóru til einkanota innan lögreglunnar þannig að ekki var um frekari skil almennings á skotvopnum í þetta skiptið. Til að minnka umferð ólöglega skotvopna hér á landi verður lögreglan að tryggja að traust ríki hjá almenningi varðandi vopnaskil og að engir eftirmálar verði.

Er hér ekki kominn góður vísir að íslensku skotvopnasafni?

Annar angi af hinni óskráðu byssuflóru landsins er byssueign bænda en heimildarmaður Mannlífs innan bændasamtakanna fullyrðir að á þeim 2.800 til 3.000 bóndabýlum landsins, sem hafa með skepnuhald að gera, sé allavega ein byssa á býli enda sjálfsagður og nauðsynlegur kostur í rekstri þeirra ef til neyðarástands kemur varðandi velferð dýranna. Þessar byssur hafi oftan en ekki gengið mann fram af manni og hafið tilvist sína hér á landi löngu áður

en almenn skotvopnaskráning hófst. Ætla má að um helmingur skotvopna þarna sé óskráður.

Hér kemur ef til vill skýring á hinni kostulegu niðurstöðu skoðanakönnunar MMR um að framsóknarmenn séu meiri byssumenn en íhald og kommar!

Lítið er hægt að fullyrða um undirheima landsins í sambandi við ólöglega skotvopnaeign. Heimildarmaður Mannlífs innan lögreglunnar sagði lítið um byssur á þessu svæði enda hafi sl. haust verið gerð „rassía“ hjá þekktum höfuðstöðvum gengja hér í henni Reykjavík og ekkert fundist en félagi í einum af þessum svokölluðu mótörhjóla klúbbum sagði allt morandi í byssum á markaðnum en enginn væri svo vitlaus að geyma byssur sínar í húsakynnum klúbbanna. „Mínar fimm sem ég á eru hjá ömmu og afga!“

Það tók aðila á vegum Mannlífs aðeins tvo daga að fá tilboð um kaup á 9 mm hálf/sjálfvirkri Beretta-skammbyssu óskráðri með afmáðu raðnúmeri; 350.000 kr. stykkið!

Það tók aðila á vegum Mannlífs aðeins tvo daga að fá tilboð um kaup á 9 mm sjálfvirkri Beretta-skammbyssu óskráðri með afmáðu raðnúmeri; 350.000 kr. stykkið!

Sérstök lög gilda um skotvopnaeign Landhelgisgæslunnar og sérsveitar lögreglunnar og höfundur þessarar greinar fékk greinargóðar upplýsingar um fjölda og tegundir þeirra skotvopna sem eru undir mannafla þessara stofnana. Hér verða þær hins vegar ekki birtar af virðingu við störf og öryggi þeirra einstaklinga sem þar starfa landi og þjóð til heilla.

Þeir aðilar sem blaðamaður Mannlífs talaði við og eru ekki á neinn hátt hagsmunatengdir skotvopnasölu eða lögreglu yfirvöldum ber ekki saman um hugsanlegan fjölda óskráðra skotvopna hér á landi en þó ber þeim öllum saman um að magnið sé mun meira en yfirvöld telja. Þrír formenn skotfélaga, sem höfundur hafði samband við vegna þessarar greinar, töldu töluna vera á bilinu 8.000, 10.000 til 12.000 byssur. Þannig að ef vegið meðaltal er tekið þá eru 10.000 óskráð skotvopn

í landinu. Þeir safnarar sem höfundur ræddi við voru mun stórtækari í ályktun sinni. Sá fyrsti nefndi yfir 30.000 og taldi skotvopnaeign í landinu hafa verið miklu almennari en yfirvöld halda þegar reglubundin skráning hófst árið 2000 sem og að heimsstyrjöldin síðari hafi skilað meira af vopnum en menn hafi haldið. Safnari númer tvö sagðist, af langri ævi í kringum íslenska skotveiðimenn og byssusafnara, vita að talan væri um og yfir 18.000 skotvopn og fullyrti að hann hefði séð megnið af þessum „dýrgripum“. Þriðji var nær formönnunum tveimur og taldi töluna vera um 16.000 óskráð skotvopn. Vegið meðaltal byssusafnaranna yrði þá 21.333 óskráðra vopna í landinu. Formennirnir og safnararnir væru því með samantlagt vegið meðaltal um 15.666.

Blaðamaður Mannlífs telur þessar tölur nærri lagi en auðvitað er engan veginn hægt að sanna hvað sé rétt í þessum tölulegu efnum, þ.e. hvað varðar óskráðan hluta vopnaeignar í landinu. Því eru þessar niðurstöður settar fram með þessum fyrirvara en samt með hugrekki þess sem leitað hefur af sér allan grun og treystir sér að setja fram tilgátu byggða á rannsóknum sínum.

Áætlaður fjöldi skotvopna á Íslandi: Niðurstaða

Í landinu er að finna flestar ef ekki allar tegundir skotvopna sem fyrir finnast í sambærilegum vestrænum ríkjum.

- Almenn byssueign hér á landi er mun meiri og útbreiddari en almennt er talið.

- Mikil fagmennska einkennir skotveiði og skotíþróttir í landinu.

- Skráð skotvopn eru um 60.000 til 62.000.

- Bændabýli eru með um 1.500 óskráð skotvopn.

- Óskráð og ólögleg skotvopn eru um 16.000.

- Önnur skotvopnaeign m.a. landhelgisgæslan, sérsveit lögreglunnar og erlend sendiráð um 500.

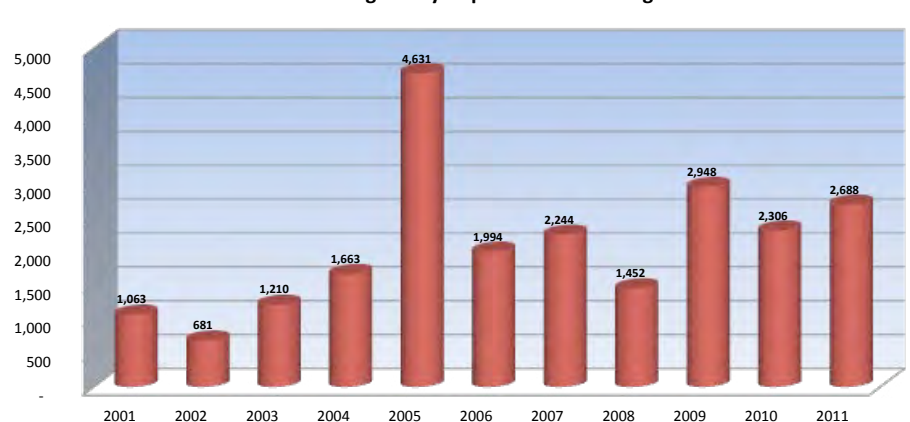
Ætla má því að um og yfir 80.000 skotvopn séu innan landamæra Íslands, bæði lögleg og ólögleg.

Í herlausu landi þar sem byssueign er svona almenn, þ.e. skotvopn á öðru hvoru heimili, hlýtur það að vera umhugsunarefni hversu lítið er um glæpi tengda byssum, hvað þá morð. Grunngerð þjóðfélaga svo sem landfræðileg lega, kynþáttasamsetning samfélaga og sögulegar forsendur hljóta að móta byssumenningu, hún getur ekki verið algild yfir heiminn allan.

Allir heimildamenn Mannlífs eru sammála um að skýr lög og reglur eigi að gilda varðandi almenna skotvopnaeign á Íslandi og að samstarf lögreglu yfirvalda og fagaðila sé byggt á trausti og virðingu. Spurningin er sú hvort framtíðarlagarammi muni stuðla að bættri byssumenningu á Íslandi eða færa hana neðanjarðar með ófyrirséðum afleiðingum.

Það er svo efni í aðra rannsókn. ■

Innflutningur á byssuþóru til Íslands í Kg.

Módel: Heiða Skúla / Eskimo
Fatnaður EYGLO og veiðivesti í einkaeygu

HORFÐI BEINT INN Í BYSSUHLAUP

Gullsmiðurinn Jóhannes Ottósson stefnir hátt í gullsmíðaheiminum. Undir línunni NOX smíðar hann elegant skartgripir fyrir efnaða viðskiptavini. Jóhann hefur reynt margt á lífsleiðinni; meðal annars lent í vopnuðu ráni sem framið var af meðlimum Bandidos í Danmörku.

Texti: Ólöf Hugrún Valdimarsdóttir Myndir: Raket Ósk Sigurðardóttir

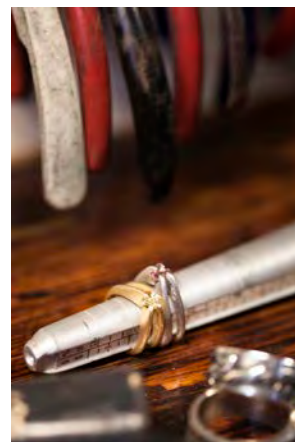
„Þetta er nýlistaskóli sem gaf mér ótrúlega mikið. Námið var rosalega skemmtilegt en á sama tíma erfitt og krefjandi.

Maður situr eins og hálfviti til að byrja með og veit ekkert hvað maður á að gera, ég snerti varla á skartgripum í náminu.“

Ég vann við ýmislegt hérna heima áður en ég fór út í nám. Ég kem úr sveit austan úr Hornafirði, hef verið á sjó og unnið í fiskvinnslu,“ segir gullsmiðurinn Jóhannes Ottósson. Hann er giftur Rakel Ólafsdóttur og saman eiga þau þrjá syni, Marínó Mána, fimmtán ára, Arnar Nóa, sjö ára, og Óttar Leó, eins og hálfis árs. „Við fjölskyldan fluttum í bæinn með foreldrum mínum, bjuggum örstutt í Hafnarfirði og fluttum síðan til Grindavíkur. Þar vann ég við smíðar þar til ég lenti í bílslysi og eyðilagði á mér bakið. Eftir það gat ég þó unnið með höndunum og langaði til þess. Ég fékk að fara til Helgu í Gullkúst á Laugavegi og prófa að vinna við gullsmíðar,“ segir Jóhannes um aðkomu sína að gullsmíði. Á þessum tíma voru hjónin komin með eitt barn, hús og bíl og orðin þreytt á íslenska lífsgæðakapphlaupinu. „Við tókum ákvörðun um að fara út til Danmerkur árið 2000 og fluttum út í byrjun árs 2001. Ég fór í grunndeild málmiðnaðar í Köbenhavns Tekniske Skolen, tók eitt ár þar og svo fjögur ár í að klára sveinsprófið.“ Það er ekki heiglum hent að komast áfram í hinum harða heimi gullsmíðinnar. Jói, eins og hann er kallaður, vann í byrjun námsins frítt á verkstæði hjá gullsmið sem heitir Robin Svart. „Ég heyrði stelpur í skólanum segja að þær myndu aldrei vinna fyrir Robin því hann borgaði engin laun. Þannig að ég fór beint á verkstæðið og fékk praktíkstöðu hjá honum. Ég vann tíu til fimmtán tíma á viku í átta mánuði með náminu. Robin er stór í steinaíðnaðinum og hann hjálpaði mér að komast áfram og á samning ári eftir að ég byrjaði hjá honum.“ Jóhannes kláraði sveinsnámið árið 2005 en átti enn eftir að setjast á skólabeck.

HUNSAÐUR AF ÍTALSKA KENNARANUM

„Um jólin 2005 fluttum við fjölskyldan til Flórens á Ítalíu þar sem ég fór í skartgripahönnun í skólanum Alkemia. Þetta er nýlistaskóli sem gaf mér ótrúlega mikið. Námið var rosalega skemmtilegt en á sama tíma erfitt og krefjandi. Maður situr eins og hálfviti til að byrja með og veit ekkert hvað maður á að gera, ég snerti varla á skartgripum í náminu. Þegar skólinn byrjaði fékk ég gúmmíslöngu úr reiðhjóli og öryggissnælur og átti að búa til skartgripir úr því.“ Íslenski smiðurinn fékk ekki beint blíðar móttökur í byrjun skólaársins. „Tvær konur eiga og reka skólann. Önnur konan yrti ekki á mig fyrsta eina og hálf mánuðinn af því henni fannst ég ekki vera að gera neitt nógu merkilegt,“ segir Jói sem tók afskiptaleysi þeirra ítölsku þó ekki nærri sér. „Það góða við að vera í listaskóla er að þú ert með marga kennara sem gefa þér mismunandi sýn á viðfangsefnið og þú færð nægan tíma til að

gera eigin uppgötvanir. Ég fékk hugmynd út frá hjólaslängunni og fór að gera hluti úr svínamögum og svínapörmum. Ég litaði þá og strekkti og bjó til risastór cholier-hálsmen. Það voru margir litlir rammur, sem voru eins og trommur, litaðir svartir og rauðir. Ég útbjó einnig lituð armbönd úr svínamögum,“ útskýrir Jóhannes. Tilraunir hans með svínamaga og -þarmana varð til þess að ítalski skólaeigandinn ákvað að byrja að tala við Jóa, henni leist vel á frumlegheitin. „Svínamagar og -garnir eru seld í verslunum þarna, fólk borðar þetta,“ segir gullsmiðurinn sem lét sér nægja að vinna með hráfnið. „Ég er alveg ófeiminn við að prófa mat en ég smakkaði þetta ekki.“

FEĞURÐ LJÓTLEIKANS

„Á Ítalíu var okkur kennt að nota fleiri skynfæri en bara augun í kringum skartgrip; þú átt að geta komið við þá, notað heyrnina og jafnvel fundið lykt af þeim. Manni var ýtt út fyrir þægindarammann,“ segir Jóa og heldur áfram. „Í eitt skipti höfðum við nemendurnir klukkutíma til að búa til hring sem okkur fannst ljótur. Það er ótrúlega erfitt, það er alltaf eitthvað sem þú getur fundið sem þér líkar við, hvort sem það er formið eða eitthvað annað. Eftir klukkutímamann settumst við niður og sýndum hvert öðru afraksturinn og ræddum saman. Þá fengum við annan klukkutíma til að gera annan hring. Sá hringur átti að vera gallalaus en samt átti að vera hægt að sjá að hann væri unninn út frá þeim ljóta. Það getur maður í rauninni ekki heldur gert, það er jafnerfitt að gera hring sem manni finnst allur ljótur eins og að gera hring sem manni finnst allur fallegur.“

NETT NOX

Nú er svo komið að Jóhannes hefur smíðað einstaka (2 línur Vættir og frostrósir) skartgripalínu sem ber heitið xxx. Hringarnir hafa verið í vinnslu í á þriðja ár og eru skartgripirnir nú komnir í sölu í völdum verslunum. „Mig langaði alltaf í tattú með landvættunum. Ég byrjaði á tattúinu árið 2009 og það er enn í vinnslu. Þegar ég byrjaði á tattúinu þá fór ég að spá í að það gæti verið flott að gera karlmannshringa sem væru með þrívídd. Mér hefur hingað til fundist karlmannsskart annaðhvort vera með flatar línur, eins og giftingarhringar, eða „hardcore-mynstur“ eins og hauskipun,“ útskýrir Jóhannes en óhætt er að segja að Vættahringarnir séu ævintýrlega falleg smíð og er umgjörðin utan um hringana ekki síður glæsileg. „Vættirnir koma í átta mismunandi stærðum. Óskjurnar eru allar hannaðar af mér, þær eru sérsmíðaðar og útbúnar fyrir mig. Ég vil að öll smáatriði séu í lagi,“ segir Jóa og greinilegt er að hann hefur mikinn metnað fyrir vöru sinni. Stefnan er að selja vörulínur NOX bæði hér á Íslandi og einnig á erlendri grundu. „Ég er að skoða skartgripakeðju í Svíþjóð og var að gefa grænt ljós á sölu í Californíu, það er mjög spennandi og gefur gríðarlega möguleika að komast að erlendis, breytir hlutunum algjörlega. Um áramótin, þegar Netíð verður komið í flugvélar hjá Icelandair, þá verða hringarnir í boði sem pöntunarvara. Þá getur fólk skannað QR-merki í bæklingnum, merkið með iPhoninum eða Android-símanum, farið inn á heimasíðuna mína, www.nox.is, og skoðað hvað ég er að gera.“

SKARTGRIPIR ERU FJÁRFESTING

Þær verslanir sem selja skart frá NOX á Íslandi hefur Jóhannes valið sjálfur. „Ég hef hvernig þurft að selja mig sérstaklega, heldur hefur vörurni verið tekið samstundis. Ég vil ekki hafa vöruna í of mörgum verslunum, heldur vil ég halda vissum klassa. Hér á landi er skartið allt í umboðssölu þannig að ég ræð verðinu, verslanirnar fara ekki í verðsamkeppni hver við aðra og vörurnar fara heldur ekki á útsölu. Þannig næ ég að búa til annað umhverfi en er í gangi hér á Íslandi,“ útskýrir gullsmiðurinn. „Þeir sem eru að smíða skartgripa herna eru oft að taka þetta á keyrslunni. Það er ekki borin virðing fyrir hlutnum sjálfum sem slíkum. Minn markhópur er fólk sem á peninga og þorir og útlendingar,“ segir Jóa en ein askja með fjórum hringum kostar 260 þúsund og stakur hringur kostar 90 þúsund. „Erlendis hefur fólk lært að meta hlutina í gegnum tíðina. Til dæmis eins og í Asíu og Afríku eru skartgripir fjárfesting, eins og við kaupum fasteignir hér á landi. Gull er hægt að grafa í jörð og þótt kofinn brenni ofan af þér þá áttu alltaf gullið. Við höfum verið í því að fjárfesta í steypu á Íslandi og kunnum ekki alveg að meta þessa hugsun um gullið. Við getum keypt okkur gallabuxur á 30 þúsund sem verða ónýtar eftir þrjá mánuði en að kaupa sér hring á 30 þúsund sem verður ónýtur eftir fimm til tíu ár, það er ekki í lagi.“

MARGIR BOLTAR Á LOFTI Í EINU

„Stundum verður maður að geta hvílt eitt verkefni og farið yfir í annað. Ég er langt kominn með eina mjög íslenska línu. Þær tvær línur sem ég er með í vinnslu núna eru ekkert tengdar Íslandi. Þær eru blanda af sjóræningjum og rokkabíll og fara alveg í allt aðra átt en Vættahringarnir. Stundum dett ég í einhvern gir, ég ákveð ekki beint fyrir fram hvort ég er að fara að vinna karlmanns- eða kvenmannslínu. Ég fæ hugmynd og safna grunnupplýsingum í kringum hana, þær vinnuáðferðir koma frá Ítalíu,“ segir gullsmiðurinn sem aðspurður segist hafa afskaplega gaman af sérstökum bönnum viðskiptavina sinna. „Ég var alltaf að smíða mitt eigið með vinnunni úti og núna er ég líka að taka við sérverkefnum. Ég smíðaði nýverið utan um 400 ára gamlan stein sem var með mónógraf í. Sá hringur kom úr norski óðalsfölskyldu og var massífur. Ég hef líka smíðað fyrir Sigrúnu Lilju sem er með Gyðju, hún var einmitt úti að taka við bókmenntaverðlaunum annað árið í röð. Bæði árin hefur hún verið með skart sem ég hef gert fyrir hana. Samstarfið byrjaði rétt eftir að ég kom heim, þá var hún að sýna nýja línu og ég smíðaði höfuðskraut og eyrnalokka fyrir hana fyrir það tilefni. Ég hef gert tvö höfuðskraut fyrir hana, núna var hún með keðjur frá mér. Það eru mjög skemmtileg verkefni, þegar maður er að vinna fyrir aðila sem eru með vissar kröfur og vita hvað þeir vilja. Mig langar að vinna verkefni á borð við þessi, sérhæfð verkefni fyrir fólk sem er tilbúið að greiða fyrir vinnuna og gerir sér grein fyrir hvað það er að biðja um,“ útskýrir Jóhannes.

„Erlendis hefur fólk lært að meta hlutina í gegnum tíðina. Til dæmis eins og í Asíu og Afríku eru skartgripir fjárfesting, eins og við kaupum fasteignir hér á landi. **Gull er hægt að grafa í jörð** og þótt kofinn brenni ofan af þér þá áttu alltaf gullið.“

„Stundum **dett ég í einhvern gir**, ég ákveð ekki beint fyrir fram hvort ég er að fara að vinna karlmanns- eða kvenmannslínu. Ég fæ hugmynd og safna grunnupplýsingum í kringum hana, þær vinnuaðferðir koma frá Ítalíu.“

STARTPAKKI Á ÁTTA MILLJÓNIR

Danska fyrirtækið þar sem Jóhannes lærði og starfaði heitir Ole Lynggaard. Fyrirtækið veltir um 3 milljörðum á ári, telst vera meðalstórt skartgripafyrirtæki en þó með þeim stærri í Skandinavíu. „Ole vinnur sjálfur enn í fyrirtækinu, hann er orðin sjötugur, en dóttir hans og sonur hafa keypt af honum fyrirtækið og sjá um það. Dóttir hans er gullsmiður og sonurinn er viðskiptamenntaður. Þau velja þær verslanir sem fá að selja vöruna; þar fá ekki allir að selja skart frá Ole Lynggaard. Þú þyrftir mikið fjármagn til að fá að selja vöruna. Þeir eru með startpakka og ef þú ræður ekki við að kaupa hann þá hefurðu ekkert að gera með að selja vöruna. Fyrir rétt rúmlega tveim árum voru þeir að keyra mjög mikið á leðurarmböndum, sá startpakki kostaði um átta milljónir. Það er ekkert fyrir hvern sem er að versla með svona vörur. Þær verslanir sem hafa efni á því það eru „target-búðirnar“ hjá mér, fólk sem hefur efni á því að kaupa hring fyrir tvö hundruð þúsund og upp úr,“ útskýrir Jói. Þegar verslanir eru með slíka háklassa vöru er hætt við að óprúttir aðilar líti þær hýru auga.

FÉKK BYSSUNA BEINT Í ANDLITID

Vopnað rán var framið hjá Ole Lynggaard og var fyrirtækið rænt vörum að verðmæti 30 milljónum danskra króna. „Fyrirtækið er staðsett í gömlu, ómerkту húsi í Hellerup í Danmörku, við Strandvejen sem er eitt af finni hverfunum. En þjófarnir vissu nákvæmlega eftir hverju var að sækjast og vissu í rauninni meira en ég. Þrjár peningaskápar voru í húsinu en ég vissi bara af tveimur þannig að

„Þjófarnir voru **ekki gáfaðri en svo** að viku eftir ránið voru þeir farnir að hringja í búðir og spyrja hvað hinir og þessir hlutir kostuðu. Það varð til þess að þeir voru handsamaðir.“

þeir höfðu einhvers staðar fengið upplýsingar um hvar hlutirnir væru,“ segir Jói. „Þetta var bara venjulegur vinnudagur. Í fyrirtækinu vinna um 70 manns og gullsmiðirnir sitja á fjórum mismunandi verkstæðum. Á hæðinni fyrir ofan eru skrifstofur þangað sem allt skart fer og er svo sent þaðan út með pósti. Þjófarnir voru klæddir eins og póstmenn. Vanalega var alltaf einn póstmaður sem kom og sótti vörurnar en þann daginn voru þeir tveir. Dömunum í móttökunni þótti þetta vera ansi grunsamlegt og voru á varðbergi en hleyptu þeim þó inn. Annar maðurinn hélt á kössum sem huldu hált andlitið. Á leiðinni upp á efri hæðina tóku þeir upp úr kössunum hettur, sem þeir settu á sig, og sitthvora skambyssuna. Þeir skipuðu öllum að fara inn á eina skrifstofu og hófu svo að tæma skartið úr peningaskápunum. Þeir voru með IKEA-poka á milli sín sem þeir skófluðu skartinu í,“ útskýrir Jóhannes sem var staddur annars staðar í húsinu þegar þjófarnir komu. Hann átti erindi upp á efri hæðina og var svo óheppinn að ganga beint í flasið á þjófunum. „Það er mjög spes að standa fyrir framan tvo þjófa sem hrópa á þig, skipa þér að leggjast, og annar beinir byssunni að enninu á þér. Maður fer að hugsa svo heimskulega hluti eftir á: „Af hverju gerði ég ekki eitthvað?“ Við fengum áfallahljálp strax einum og hálfum tíma eftir ránið, þá var búið að taka lögregluskýrslu af okkur starfsfólkinu. Ég settist niður með sálfræðingi og var alveg ofboðslega reiður. Þá sagði sálfræðingurinn að ég hefði ekkert getað gert; í þessum aðstæðum fer líkaminn á sjálfstýringu og þú ræður engu. Þú gerir það sem er líklegast til að koma þér út úr þessum aðstæðum. Þjófarnir segja þér að leggjast og þá leggstu. Alveg sama hvað þig hefði langað að gera; þá þyrftirðu að lenda oft í þessum aðstæðum til að geta tekið við stjórninni sjálfur. Maður hefði aldrei getað gert neitt,“ segir Jóhannes. Þótt þjófarnir hefðu sloppið undan lögreglunni, sem var mætt á staðinn þrem mínútum eftir að ræningjarnir réðust til atlögu, náðust þeir fljótlega. „Þjófarnir voru ekki gáfaðri en svo að viku eftir ránið voru þeir farnir að hringja í búðir og spyrja hvað hinir og þessir hlutir kostuðu. Það varð til þess að þeir voru handsamaðir.“ Þjófarnir reyndust vera meðlimir í hinum víðfrægu glæpasamtökum Bandidos. Þeir voru dæmdir en Jói telur afar líklegt að fleiri hafi staðið að ráninu. „Ég varð að mæta í salinn og bera vitni í málinu. Þó að ég hefði ekki séð framan í þá meðan á ráninu stóð þá sá ég vel hvernig þeir voru byggðir. Ég er nokkuð viss um að það voru ekki þeir sömu sem sátu inni og þeir sem frömdu ránið. Líkamsburðirnir hefðu þurft að breytast ansi mikið á þessum tíma. Ég get ekki svarið fyrir það en mér þykir það mjög sennilegt.“

SMÍÐAÐI GIFTINGARHRING EIGINKONUNNAR

Jóhannes flutti aftur til Íslands fyrir rúmum tveim árum. „Fjölskyldan fór ári á undan mér, viku eftir ránið. Konan mín hafði lokið sínu námi, hún fékk vinnu hálfum mánuði eftir útskrift og dreif sig heim. Hún er lærður pedagog,“ segir Jói en hann og Raket hafa verið saman í átján ár eða síðan árið 1994. „Við giftum okkur árið 2007, á þeim dýrðardegi 07.07.07, hérna heima á Íslandi,“ segir Jói. „Ég bað hennar á þritugsafmælisdaginn minn, sama haust og við fluttum til Ítalíu. Ég smíðaði giftingarhringinn hennar en ekki minn eigin. Gullsmiðir mega ekki smíða sinn eigin giftingarhring, það er einhver hjátrú. Ég veit ekki hvað myndi gerast en ég storka nú ekki örlögum,“ segir Jóhannes sem fékk félagan minn úti til að smíða sinn hring. Aðspurður segist Jói smíða allt of mikið af skarti á eiginkonuna. „Ég er að reyna að hætta þessu. Ég hef aldrei hitt annan leikskólakennara sem er jafnhlaðinn skarti og hún,“ grínast gullsmiðurinn.

EKKI FYRIR ALLA

„Hér á Íslandi þyrfti maður að vera með galleri þar sem fólk gæti komið inn og skoðað. En ég myndi ekki vilja vera með búð, það er ekki eitthvað möst hjá mér. Ég myndi helst vilja geta haft það þannig að ég framléiddi hlutina og einhver annar seldi þá. Þannig var það þar sem ég lærði. Ég kæmi með tilbúna pakka, eina, tvær, þrjár línur á hverju ári sem væru fullunnar og færðu inn í verslanir. En er margt fólk á Íslandi sem hefur efni á því að kaupa sér hring fyrir milljón króna? „Þetta er nákvæmlega það sama og með tattúin, það gengur enginn lengur inn á tattústofu og fær sér tattú úr möppunni. Allir vilja vera með einstaka mynd, sem er þeirra, og þeir fari ekki í sund daginn eftir og sjá fjóra með sömu myndina. Ef fólk er tilbúið að borga þeim mun meira þá fær það líka alveg einstakan hlut. Síðan er líka fullt af fólki sem er alveg nákvæmlega sama um einstaka hönnun. Þetta er eitthvað sem fólk velur og notar þá peningana sína í annað. Þetta er heldur ekki það fólk sem ég er að fara að þjónusta og það er bara allt í lagi.“

Heimsklassa kaffið okkar er komið í nýjar og betri umbúðir

Kíktu við í verslunum okkar og nældu þér í enn meiri gæði.

Laugavegur · Smáralind · Kringlan · Akureyri · Austurstræti · Skólavörðustígur · Lækjartorg · Háskólinn í Reykjavík · Aðalstræti

veljum íslenskt

gæðakaffi síðan 1984

www.teogkaffi.is

Forsetaklúbburinn og samskipti forseta

Bandaríkjanna

Texti: Bjarni Þór Pétursson
Myndir: úr safni

Í tugi ára hefur almenningur víðsvegar um heiminn fylgst með því hver verður næstur til að gegna því sem kallað hefur verið valdamesta embætti í heiminum, bandaríska forsetaembættinu. Engin breyting varð á því þegar Barack Obama var endurkjörinn eftir baráttu við Mitt Romney frambjóðanda repúblikana 6. nóvember síðastliðinn. Hérlendis var einnig grannt fylgst með kosningunum og við taka fjögur ár þar sem forseti Bandaríkjanna er undir smásjánni vegna gjörða sinna. Færri vita hvernig samskipti sitjandi forseta við fyrrverandi forseta ganga fyrir sig, sem stundum eru pólitískir andstæðingar, en þau samskipti eru uppistaða efnis þessarar greinar.

Í vor kom út bókinn Forsetaklúbburinn (e. Presidents Club) eftir Nancy Gibbs og Michael Duffy sem eru lesendum tímaritsins Time vel kunn. Í bókinni er farið ítarlega yfir samskipti og samskiptareglur forseta Bandaríkjanna. Ávinningurinn af slíkum félagsskap má vera öllum ljós. Reynslan getur verið ómetanlegt hjálpartæki fyrir sitjandi forseta því fyrrverandi forsetar geta haft áhrif út á við og allir gera þeir sér grein fyrir því að saman gera þeir meira gagn en sundraðir. Reynsla fyrrverandi forseta af embættinu og klúbbnum sjálfum gerir það að verkum að eftir að nýr forseti er kosinn þá gera þeir flestir yfirleitt sitt besta til að aðstoða hann og vernda embættið. Félagsskapurinn getur því þegar best lætur besta komið sitjandi forseta vel, aðstoðað við að leysa vandamál hans og þjóðarinnar en það er sitjandi forseta að nýta sér styrkleika fyrirrennara sinna eftir aðstæðum og stundum er best að ekkert heyrast af né sjáist til fyrrverandi forseta. Sú frásögn sem hér fer á eftir lýsir samskiptum forseta án þess að það endurspeglendilega forsetaferil viðkomandi forseta eða gjörðir stjórnvalda þess tíma. Að sama skapi skiptist greinin í fjögur tímabil, í stað þess að fara á hundavaði yfir alla söguna.

Forsetaklúbburinn verður til

Líkt og á við um flestar stórar og mikilvægar stofnanir er til myta um uppruna Forsetaklúbbsins. Í upprunum felst hvernig George Washington mótaði forsetaembættið, steig til hliðar og lét eftirmanni sínum John Adams eftir sviðið sem svo nýtti reynslu fyrrverandi forsetans þegar það átti við „þannig því „varð til“ fyrirmyndin.

MIKILVÆGI REYNSLUNNAR

John F. Kennedy hringdi í Dwight Eisenhower sama dag og ákveðið var að einangra Kúbu, sem gat haft þær afleiðingar að kjarnorkuvopn yrðu notuð. Þessi fyrrverandi forseti var þá einn af fáum mönnum á lífi sem vissi í gegnum hvaða tilfinningar Kennedy var að ganga. Eisenhower tjáði Kennedy að hvað sem hann myndi ákveða að gera, þá myndi hann sjálfur gera sitt besta til að styðja þá ákvörðun.

Raunverulegt upphaf klúbbsins má rekja til 20. janúar 1953 þegar Dwight Eisenhower var settur inn í embætti. Á þeim tímamarki ákváðu Herbert Hoover og Harry Truman fráfarandi forseti að stofna klúbb fyrrverandi forseta. Saga Hoover og Truman er áhugaverð, einkum til að sýna fram á að persónuleg samskipti og vinátta forseta eiga sér

oft engar flokkslínur. Ekki einungis voru þessir fyrrum forsetar mjög ólíkir persónuleikar, með ólíka heimsmynd og pólitískir andstæðingar heldur varð náið samband þeirra til undir erfiðum kringumstæðum.

Truman var nýtekinn við sem forseti þegar Þjóðverjar gáfust upp í maí 1945 eftir andlát Franklins Roosevelt (sem hafði aldrei gefið Hoover séns). Hoover var þá gríðarlega óvinsæll fyrrverandi forseti sem var talinn bera ábyrgð á kreppunni miklu og var í raun einangraður frá flokknum sínum, embættismönnum og Hvíta húsinu.

Evrópa var í rúst eftir seinni heimsstyrjöldina, yfirvofandi hungur og heilbrigðisvandi stéðjaði að tug milljónum manna og Truman var staðráðinn í að bjarga þeim. Truman vissi að Hoover, sem hafði byggt upp orðspor sitt áður en hann varð forseti með því að bjarga milljónum manna frá hungri í fyrri heimsstyrjöldinni í stjórntíð Woodrow Wilson, var rétti maðurinn í þá aðgerð. Markmið þeirra fóru því saman og Hoover bjó yfir þeirri reynslu og hæfileikum sem sitjandi forseti þurfti á að halda. Aðalatriðið var að kyngja stoltinu og byggja upp traust eftir það sem á undan hafði gengið (en Roosevelt og Truman höfðu báðir nýtt sér óvinsældir Hoovers). Að einhverju leyti í ljósi stöðu þeirra beggja og hins alvarlega ástands í Evrópu var þetta nákvæmlega það sem gerðist.

Í grófum dráttum sameinuðust þessir tveir fornu fjendur, ásamt flokkunum og náðu bandarískum almenningi að einhverju leyti á sitt band í gegnum fjölmiðla til að draga úr neyslu heima fyrir til að koma Evrópubúum til bjargar. Hoover fékk gríðarlegt vald til að koma sínum hugmyndum í framkvæmd á sama tíma og hann nýtti sér það ekki til að setja sig á háan hest heldur sagðist vinna sitt verk í þágu forsetans. Hoover ferðaðist til 22 landa á 57 dögum til að kanna ástandið og til að sannfæra

ráðamenn í öðrum ríkjum um að aðstoða. Eftir að hafa komið mestmegnis í veg fyrir þessar yfirvofandi hörmungar sem krafðist gríðarlegrar fórnfýsi héldu þeir félagar áfram að vinna náið saman. Miklar breytingar urðu á utanríkisstefnu landsins, Marshall-aðstoðin varð til þess að þessir fornu fjendur hvor í sínum flokknum plottuðu og tókst að styrkja forsetaembættið á kostnað annarra hagsmuna í Washington og að breyta þar með embættinu meira en nokkurn tíma áður í sögunni. Slíkt var ferðalag þeirra að Truman sem hafði haft stuðning 80% þjóðarinnar við stríðslok og farið niður í 32% í lok árs 1946 var ásamt Hoover á lista yfir fimm aðdáunarverðustu menn Gallup árið 1951. Á lokaári Trumans í embætti hafði myndast með þeim vinátta sem átti eftir að dýpka næsta áratuginn, með þeim hætti að þeir litu hvor á annan sem einn sinn besta vin. Voru þeir sammála um að reynsla og vitneskja fyrrverandi forseta ætti að vera til staðar þegar sitjandi forseti þyrfti á henni að halda.

Samskiptin fyrstu árin

Nokkur tími leið áður en klúbburinn kom raunverulega að gagni. Ástæða þess var einkum sú að þegar Dwight Eisenhower tók við andaði köldu á milli hans og Truman eftir harða kosningabaráttu. Fjölmíðlar fjölluðu um hversu köld samskipti þeirra voru við innsetningarathöfnina sem í raun eru talin ein bitrustu valdaskipti forseta Bandaríkjanna á 20. öldinni. Eisenhower hafði áður ekki þegið boð forsetans um að hitta sig til að fara yfir stöðu mála áður en hann tæki við embætti.

Á þeim átta árum sem Eisenhower var forseti hittust þeir sjaldan, auk þess sem einn nánasti ráðgjafi og bandamaður Eisenhower's fyrirskipaði rannsókn á því hvort Truman hefði af eigin vitneskju skipað sovéskan njósnara sem yfirmann hjá Alþjóðagjaldeyrissjóðnum – með öðrum orðum var Truman sakaður um landráð. Truman hélt áfram að gagnrýna margt sem forsetinn gerði en varði hann einnig samkvæmt stefnu klúbbsins auk þess að tala fyrir utanríkisstefnu hans. Einungis átta dagar liðu hins vegar eftir að Truman hafði sagt fréttamönnum frá því að til væri klúbbur fyrrverandi forseta árið 1961 (í stjórntíð Johns F Kennedy) þar til Eisenhower var búinn að sækja um aðild.

Efir kosningarnar 1960 áttu Kennedy og Eisenhower eftir að ná vel saman. Kosningabaráttan hafði verið áhugaverð en Truman hafði sagt við féлага sinn í öldungadeildinni að honum líkaði ekki við Kennedy (og hataði föður hans) en myndi hjálpa honum að vinna vegna þess að „tíkarsonurinn“ Nixon hefði kallað hann kommúnista. Að sama skapi vildi Eisenhower hjálpa Nixon, ekki vegna mannkosta hans heldur vegna þess að honum var illa við Kennedy sem hann kallaði „Little Boy Blue“. Sjálfur kallaði Kennedy Eisenhower „That old Asshole“. Kosningasigur Kennedys var mjög naumur og sögusagnir voru á lofti um að kosningasvik hefðu átt sér stað.

Á þeim tímamarki gerðist nokkuð sem ekki er víst að gerist aftur. Joe Kennedy, faðir Johns F Kennedy, hafði samband við Hoover með þá hugmynd að láta taka mynd af Kennedy og Nixon til að sýna allt væri í lagi á þessu brothætta augnabliki, bæði heima fyrir og út á við. Hoover bar þetta undir Nixon sem spurði hvert hans álit var og Hoover sagði að það væri nauðsynlegt að sýna samstöðu innanlands miðað við þróun heimsmála. Nixon hringdi svo í Eisenhower sem hvatti hann til að hitta Kennedy – sem varð að lokum raunin eftir að Kennedy hringdi svo sjálfur í Nixon. Sjálfur minnst Nixon þessa sérstaka atburðar síðar, þegar hann á 10 mínútum talaði við fyrrverandi forseta, þáverandi forseta og

verðandi forseta auk þess sem hann átti síðar eftir að gegna embættinu.

Frá kosningasigrinum í nóvember 1960 þar til Kennedy tók við völdum 20. janúar 1961 hitti hann Eisenhower nokkrum sinnum, álit þeirra hvor á öðrum jókst og að lokum var Kennedy bæði þakklátur og hét því að svíkja ekki fyrirrennara sinn ef hann kæmist hjá því. Frá fyrsta degi í embætti má segja að Kennedy hafi undirbúið komu sína í klúbbinn. Fyrsta bréfið sem hann skrifaði var þakkarbréf til Eisenhower's og fyrsti gestur hans í Hvíta húsið var Truman sjálfur.

Tæpum þremur mánuðum eftir valdaskipti var Kennedy kominn í veruleg vandræði, þegar árás Bandaríkjanna á Svínaflóa mistókst illilega. Kennedy ræddi stöðuna fyrst við Nixon, svo við Hoover sem sagðist vera mótfallinn stríði en myndi miðað við stöðuna reyna að klára málið eins fljótt og hægt væri með hernaði og að lokum við Eisenhower í Camp David. Fundurinn við Eisenhower var ekki einungis fróðlegur fyrir Kennedy heldur endaði hann með myndatöku af þeim félögum og Eisenhower tjáði fjölmíðlum að hann væri fylgjandi því að Bandaríkin styddu manninn sem bæri ábyrgð á utanríkisstefnunni. Út á við studdi hann því Kennedy en á bakvið tjöldin gagnrýndi hann margt án þess að láta það í ljós opinberlega – fyrst um sinn. Í lok september fyrir þingkosningarnar 1962 gagnrýndi Kennedy margt í stjórntíð Eisenhower,

sem svaraði fyrir sig um miðjan október með því að setja út á utanríkisstefnu Kennedys (þvert á venjur klúbbsins) á ráðstefnu repúblikana í Boston. Átökin náðu ekki lengra því degi síðar komst Kennedy að því að Rússar væru búnir að koma fyrir eldflaugum á Kúbu. Í ljósi þess að raunveruleg hættu var á kjarnorkustríði taldi Kennedy mikilvægt að hafa klúbb fyrrverandi forseta á bak við sig, bæði út á við og til ráðgjafar. Eisenhower reyndist þá enn á ný sérstaklega hjálpsamur er hann kom fram í sjónvarpi og studdi utanríkisstefnuna þvert á það sem hann hafði sagt nokkrum dögum áður. Að sama skapi tjáði hann Kennedy að hann myndi gera sitt besta til að styðja við hvaða þá ákvörðun sem Kennedy tæki. Jafnframt tjáði Eisenhower forsetanum að hans mat væri að Sovétmenn myndu ekki nota kjarnorkuvopn þrátt fyrir að Bandaríkin réðust á Kúbu. Að endingu varð samkomulag um að Sovétmenn fjarlægðu flaugarnar ef Bandaríkin gerðu það sama við sínar í Tyrklandi.

Forsetarnir fyrrverandi reyndust Kennedy vel, allt þar til að hann var skotinn til bana, atvikið gerði þá nánari (sérstaklega Truman og Eisenhower), en röðin var komin að Lyndon B. Johnson að nýta sér þjónustu þeirra – sem hann gerði strax frá byrjun og í meiri mæli en áður hafði verið.

Gullöld klúbbsins

Á þeim tíma er Bill Clinton var settur inn í embætti, 20. janúar 1993, samanstöð Forsetaklúbburinn af fimm fyrrverandi forsetum og hann var þá búinn að ná þeim öllum á sitt band, meira að segja Georg Bush eldri sem Clinton hafði sigrað í kosningunum undir slagorðinu „(It's) The Economy, Stupid“. Voru þá á lífi allir eftirmenn Lyndons B. Johnson og hafði sitjandi forseti á 20. öldinni aldrei haft jafnmarga

VISSIR ÞÚ AÐ ...

Skömmu eftir að Nixon dó sagði Clinton í viðtali við Larry King að honum liði eins og hann hefði misst móður sína. Clinton nýtti bæði Nixon og Carter í utanríkisstefnu sinni og Ford í vörn sinni þegar hann var ákærður fyrir brot í starfi.

Nixon lét útbúa hús (716 Jackson Place) nærri Hvíta húsinu fyrir fyrrverandi forseta.

Ronald Reagan kenndi Clinton hvernig hann ætti að heilsa sem þjóðhöfðingi. Kennslan tók dágóða stund en Reagan verðlaunaði Clinton í kjölfarið með krukku af Jelly Beans sem stóð svo á skrifborði forsetans öll hans ár í embætti.

Nixon ráðlagði Reagan um hverjum hann ætti að koma inn og henda út úr stjórnninni sinni.

Í mars 2011 var Georg Bush eldri heiðraður í Kennedy Center. Þar flutti Clinton ræðu um aðdáun sína á þessum gamla keppinaut og endaði með því að segjast elska hann. Í framhaldinu var myndataka af Bush-fjölskyddunni og Bill beðinn um að vera með á henni. Síðar átti Clinton eftir að gantast um atvikið með orðunum „The family's Black Sheep. Every Family's got One“.

Mat höfunda bókarinnar er að klúbbnum yrði best lýst með orðunum Cooperation, Competition and Consolation (einkunnarorð ef þau vær til).

fyrirrennara. Samskipti hans við klúbbinn voru góð, einkum við fyrrum forseta úr röðum repúblíkana, en síst við samflokksmann sinn Carter.

Kalda stríðið hafði runnið sitt skeið, Clinton með sinn sjarna var maður nýrra tíma og sem oft áður töldu fyrrverandi forsetar sig hafa ýmislegt fram að færa en að undanskyldum Reagan höfðu þeir allir yfirgefið Hvíta húsið á fremur leiðinlegan hátt. Um haustið á sínu fyrsta starfsári bauð Clinton klúbbnum í morgunmat, var það í fyrsta skipti sem slíkt hafði gerst í Hvíta húsinu.

Einna áhugaverðust eru samskipti Clintons við Nixon en þeirra samstarf var mun nánara en samstarf Nixons við flokkbræður sína Ford, Reagan og Bush. Samskiptin náðu ekki einungis yfir utanríkismál þar sem Nixon hafði mest fram að færa, heldur einnig um daglegar athafnir og þó að Nixon líkaði ekki við allt í fari forsetans (og reiddist mjög þegar hann komst ekki í jarðarför konunnar hans) var hann þakklátur fyrir tækifæri á frekari „syndaaflausn“.

Clinton bauð meðlimum Forsetaklúbbsins að vera viðstadda stuðningssamkomu vegna frírverslunarsamnings Norður-Ameríku (NAFTA) og daginn eftir að fylgjast með framgangi friðarumleitanna milli Yassir Arafat og Yitzhak Rabin, sem átti eftir að verða sögulegur atburður. Nixon var á þeim tíma enn þá sár í garð Clintons vegna jarðarfara konu sinnar og Reagan var orðinn veikur af Alzheimer en Ford, Carter og Bush þáðu boðið.

Um haustið 1993 þurfti svo Clinton á Nixon að halda vegna Sómalíu og síðar vegna Haití, aftur var Nixon því kominn í hlutverk ráðgjafa Clintons þrátt fyrir það sem á undan hafði gengið. Frá desember og fram í febrúar 1994 vann Nixon náð með Clinton við að ráða í brothaetta stöðu í Rússlandi. Að lokinni Rússlandsför skrifaði Nixon forsetanum sjö blaðsíðna minnisbréf sem Clinton sagði í viðtali árið 2011 að hann læsi árlega. Í apríl 1994 lést svo Nixon og Clinton hélt ræðu í útförinni sem allir eftirlifandi forsetar Bandaríkjanna mættu í.

Margt mætti nefna um samskipti Clintons við hina meðlimi klúbbsins en varla er hægt að segja skilið við Clinton án þess að minnst á atríðið sem flestir munu minnst hans fyrir. Snemma árs 1998 spurðist út til fjölmiðla að Bill Clinton hefði átt í ástarsambandi við lærling – meðlimir klúbbsins sem voru ýmsu vanir þögnuðu. Reagan var þá veikur og Bush eldri að hjálpa syni sínum að ná endurkjöri í Texas og vildi skiljanlega ekkert um málið segja. Carter og Ford samþykktu sín á milli að tjá sig ekkert um þetta. Eftir að Clinton viðurkendi í ágústmánuði að hann og Monica Lewinsky hefðu

átt í óeðlilegu sambandi lét Carter hafa eftir sér við nemendur í Emory-háskólanum að hans mat væri að Clinton yrði ákærður, en ekki sakfelldur (eins og raunin varð) – þögn klúbbsins var rofin. Ford fylgdi í kjölfarið og hélt því fram í grein í New York Times að Clinton yrði að gera meira, þrátt fyrir að koma honum einnig til varnar. Ford var þó í raun að vernda embættið fremur en sitjandi forseta. Síðar í ferlinu áttu Carter og Ford eftir að skrifa sameiginlega grein þar sem lögð var til önnur refsing en eiginleg ákæra auk þess sem Ford ráðlagði Clinton og aðstoðaði hann með samböndum sem repúblíkani. Clinton skautaði fram hjá þessum leynilegu samningaviðræðum við Ford í ævisögu sinni.

Obama og klúbburinn

Ekki var alveg ljóst hvernig Forsetaklúbburinn myndi nýttast Barack Obama, núverandi forseta. Er hann var settur inn í embætti voru fjórir forsetar á lífi; Bush feðgarnir en Obama hafði byggt stóran hluta af sinni kosningabaráttu með því að kenna Bush yngri um allt sem miður hafði farið (og hélt því áfram fyrstu tvö árin í embætti). Sá þriðji var Clinton sem Obama hafði bæði tekist á við vegna framboðs Hillary og var í raun að taka við af sem messías Demókrataflokkssins og að lokum hinn aldraði Carter sem hafði ekki alltaf reynst forsetum vel.

Klúbburinn tók þó strax vel við nýjum forseta fyrstu dagana eftir að hann var kosinn. Eftir tillögu frá Obama hélt Bush yngri hádegisverð fyrir klúbbinn en það var þá í fyrsta skiptið frá árinu 1981 að allir lifandi forsetar Bandaríkjanna hittust í Hvíta húsinu. Carter minntist þessa atburða með því að segja að þarna hafi fyrrum forsetar deilt reynslu sinni og uppfært Obama um embættið án þess að predika yfir honum. Við þetta tækifæri sagði Bush

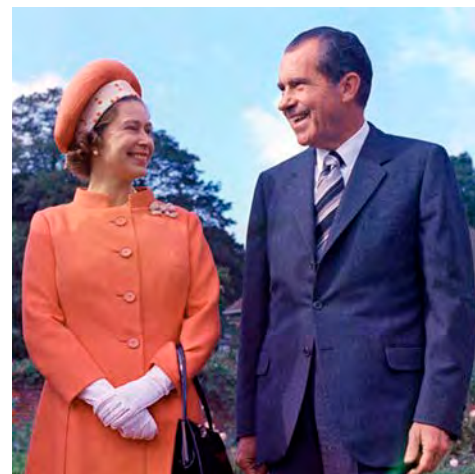
AÐ VERNDA EMBÆTTIÐ

Ford náðaði Nixon, ekki til að bjarga honum, heldur til að endurreisa embættið og loka málinu. Hann náði ekki endurkjöri en varði ávallt ákvörðun sína. Síðar var Ford veitt verðlaun fyrir þetta hugrekki sitt sem á sinn hátt táknaði einnig náðun frá ákvörðun sinni.

Hoover og Eisenhower hvöttu Nixon til að vefengja ekki hið nauma tap sitt í forsetakosningunum 1960 gegn Kennedy, jafnvel þó að sögusagnir væru uppi um oftalinn atkvæði. Ástæðan var ekki sú að þeir vildu hinn síðarnefnda í Hvíta húsið heldur til að vernda lögmæti embættisins og að sýna ekki veikleika út á við með sundrunu í kalda stríðinu. Á þeim tímum þegar Kennedy og Johnson voru gagnrýndir fyrir ákvarðanir sínar í utanríkismálum minnti Eisenhower samflokksmenn sína í Repúblíkanaflokknum á að í krísu væri einungis eitt sem allir góðir Bandaríkjamenn gerðu og það væri að styðja forsetann.

yngri að þeir allir (fyrrum forsetarnir) óskuðu honum velfarnaðar, það skipti ekki máli úr hvorum flokknum menn væru, þeir hefðu skilning á því hvernig embættið gæti breytt einstaklingi. Flestir þekkingja þá sögu hvernig síðustu fjögur ár hafa gengið hjá Obama. Hann erfði tvö erfið stríð og dýpstu kreppu í 80 ár. Tengsl Obama við klúbbinn hafa eflst og fyrrverandi forsetar verið í versta falli hlutlausir og í besta falli hjálpsamir. Clinton hefur hjálpað en friður milli þeirra skapaðist fyrir alvöru þegar Obama hafði áttað sig á því að það að lofa breytingum og að standa við þær er tvennt mjög ólíkt (en Obama hafði einmitt gagnrýnt Bill Clinton

fyrir það í átökunum við Hillary). Bush yngri hefur neitað að gagnrýna hann og sá eldri hefur reynt að vera til staðar með öðrum hætti, enda lært það af reynslunni af syni sínum að ungur forseti þarf stundum létt spjall fremur en endalaugar pólitískar ráðleggingar.

Því hefur verið fleygt fram í gamni að ekki sé að undra þó að Obama hafi ekki gengið betur en Clinton í byrjun, starfsliðið í kringum hann er mestmegnis hið sama. Hversu mikið sannleikskorn sem er í þessum orðum þá er þó ljóst að sá munur sem Obama teiknaði upp á milli hans og Clinton-hjónanna í kapphlaupi hans við Hillary hefur orðið óljósari eftir því sem liðið hefur á kjörtímabilið. Ekki nóg með að Obama hafi tekið margt upp frá Clinton í sinni taktík heldur hefur hann beinlínis notað Bill Clinton til að aðstoða sig í mörgum málum. Fyrrum forsetinn var m.a. sendur til Norður-Kóreu til að koma tveimur blaðamönnum heim, Obama fékk hann sömuleiðis til að aðstoða þingmenn við endurkjör víðsvegar um landið árið 2010 og til að aðstoða við að koma málum í gegnum þingið (oft í gegnum fjölmiðla). Hefur Clinton aðstoðað Obama á forsendum forsetans, jafnvel þegar hann hefur ekki verið sammála, án þess að taka heiðurinn og án þess að gagnrýna hann. Eftir að Repúblíkanaflokkurinn unnu þingið til baka árið 2010 hafa Obama og Clinton átt enn meira sameiginlegt sögulega og rökrétt framhald á endurkjörinu er að þeir vinni áfram saman, jafnvel enn nánar.

Að endingu má gera ráð fyrir að Obama muni halda áfram að nýta sér fyrrverandi forseta á komandi kjörtímabili og að þeir muni gera sitt besta til að styðja við forsetann. Skáldið góða sagði að stundum yrði meira að segja forseti Bandaríkjanna að standa nakinn en Forsetaklúbburinn mun gera sitt besta til að hylja þá nekt „keisarans“. Bókin um klúbbinn er ekki gallalaus en áhugaverð lesning fyrir leikmenn og lærða um samskipti þessara áhrifamestu manna (og vonandi í náinni framtíð kvenna) heimsins en í þessari grein hefur einungis verið fjallað um toppinn á ísjakanum.

GOTT KAFFI
FÆR FÓLK
TIL AÐ TALA

GEVALIA
ANNO 1920

„MAÐURINN LIFIR EI Á RÚV-INU EINU SAMAN“

segir skapari Rögnvalds reginskyttu

Sparkvellir, Nývangur, Börsungar, jarðlest og Rögnvaldur reginskytta eru fáein af fjölmörgum nýyrðum og snúningum sem eiga ættir að rekja til Kristins R. Ólafssonar, tíðindamanns Ríkisútvarpsins í Madrid í 32 ár. Kristinn er einn þeirra fáu útvarpsmanna sem hafa raunverulega komist í flokk heimilivina; útvarpsmanna eins og Jóns Múla Árnasonar, Jónasar Jónassonar svo ekki sé talað um Gerði B. Bjarklind eða Pétur þul Pétursson. Kristinn hefur í rúma þrjá áratugi flutt pistla frá höfuðborg Spánar og látið sig flest varða sem snertir mannlíf þar í landi, stjórnmál og ekki síður nautaát eða knattspyrnu.

Texti: Guðjón Guðmundsson

Myndir: Kristinn Magnússon og úr safni.

Kristinn segist þó aldrei hafa verið beinlínis fótboltafíkill en íþróttin kalli á umfjöllun vegna gríðarlegs áhuga um heim allan á „tuðrusparki“. Kristinn var giftur spænskri konu en er nú fluttur aftur heim til Íslands eftir fjögurra áratuga dvöl á Íberíuskaga. „Það er mikil umturnun í mínu lífi að vera kominn hingað en ég flutti til landsins fyrir ást á Íslandi,“ segir Kristinn og það má lesa gáska úr augum hans.

En hvernig hófst ástarævintýri Kristins og Spánar með spænskri menningu.

„Það var ein örlagadís í lífi mínu sem heitir Katrín Pálsdóttir, sem um langt skeið var fréttamaður á RÚV og er nú háskólakennari. Okkur Árna bróður hennar, nú lögmanni á Akureyri, var vel til vina í Menntaskólanum á Akureyri. Ég var latínugráni í skóla og bara nokkuð góður í þeirri ágætu tungu, og á reyndar 40 ára stúdentsafmæli 17. júní á þessu ári.“

Kristinn er fæddur og uppalinn í Vestmannaeyjum og hann segir það hafa tíðkast talsvert í Eyjum á þessum árum að fara í stúdentsnám norður til Akureyrar. Unglingur tók auðvitað virkan þátt í atvinnulífínu á sumrin eins og allir Eyjapeyjar og dró ekkert af sér í fiskvinnslu á vertíðum. „Ég hafði orð á því við Katrínu

að mig langaði að læra rómanskt tungumál þegar við Árni birtumst á heimili foreldra þeirra í Reykjavík, þá nýbrautskráðir stúdentar og nýkomnir á puttanum suður, sagði Katrín við mig: „Hvers vegna lærir þú ekki spænsku?“ Þetta skaut rótum í hugarfylgsnunum og eftir að hafa byrjað og hætt í íslensku og latínu í H. Í. haustið 1973, gosárið sjálft, fór ég í janúar 1974 á vertíð í Eyjum. Og loks dró útþráin mig þá um haustið til Barselónu að læra spænsku. Svo fór ég aftur næsta haust og var einmitt í Barselónu þegar Franco hrökk upp af 20. nóvember það ár. Þar upplifði ég miklar hræringar í kjölfar dauða hans, götumótmæli og átök. Heim kom ég aftur 1976 og vann ýmis störf en það héldu mér engin bönd. Aftur

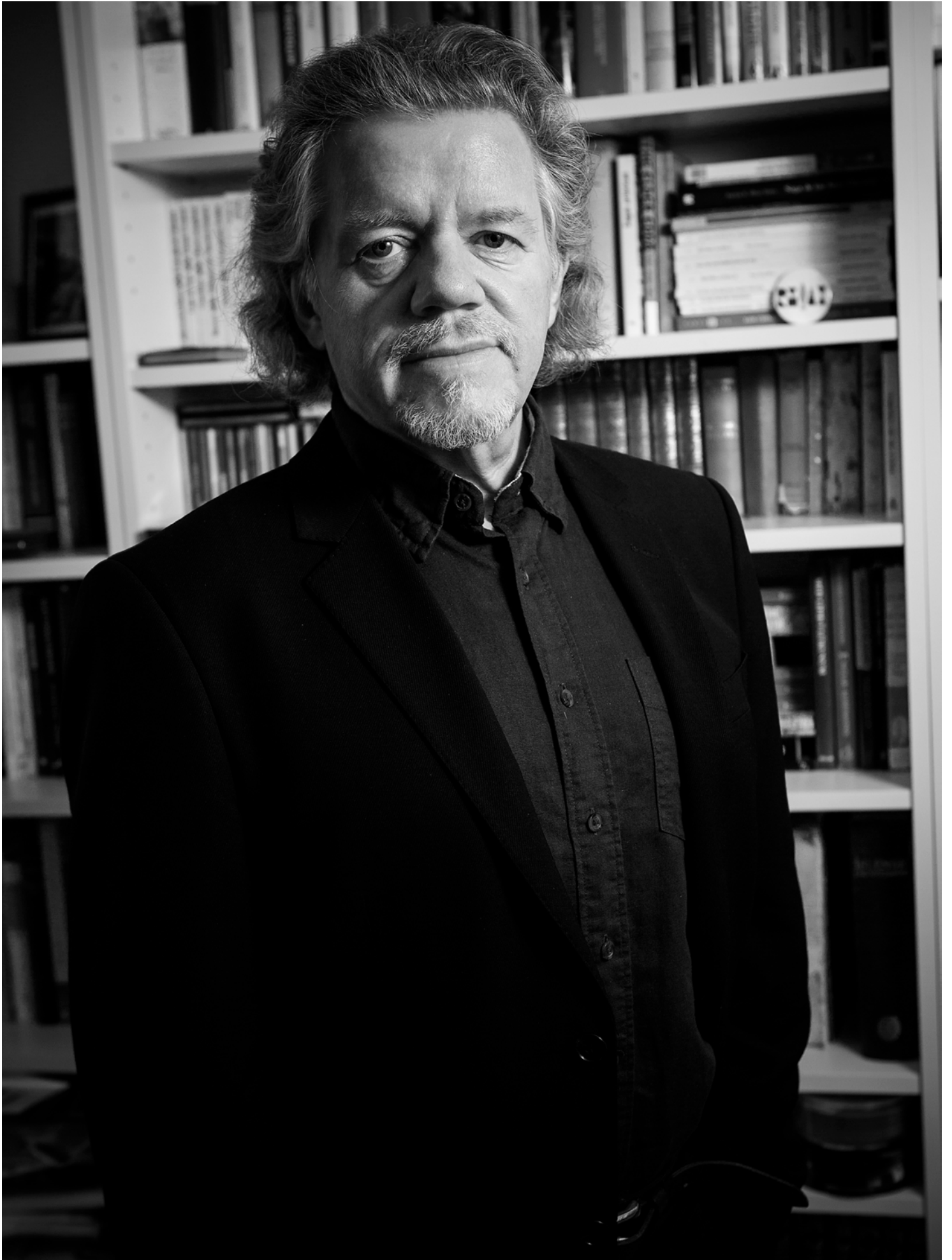
hélt ég til Spánar, nú til Madrídar, 30. desember 1977. Þar bjó síðan og starfaði allt fram á síðasta vor þegar ég flutti heim.“

VANTAR KURTEISI- OG SAMSKIPTAREGLUR Á ÍSLANDI

Hann segir það taka sinn tíma að aðlagast íslensku samfélagi á nýjan leik. Aðallega séu það ýmsar samskiptavenjur sem komi sér hálfvegis í opna skjöldu eftir svo langa fjarveru.

„Ég veit til að mynda aldrei hvort ég eigi að heilsa fólki þegar ég geng inn í verslun, eða hvort við hæfi sé að kveðjast. Ég bý núna í fjölbýlishúsi í Vesturbænum og hef tekið þá ákvörðun að heilsa öllum

sem ég mæti á stigaganginum eða í lyftunni. Undirtektirnar eru yfirleitt góðar. Ég held að ástæðan fyrir kumbaldahættinum sé ekki ókurteisi heldur fremur það að það vanti einfaldlega kurteisi- og samskiptareglur hér sem í öðrum samfélögum eru inngrónar og eðlilegar," segir Kristinn.

Einnig nefnir hann afstöðu og umgengni Íslendinga við vins sem hann segir með allt öðrum hætti en hann hafi vanist.

„Ég hef búið öll mín fullorðinsár á Spáni og ég fæ mér vín með mat á hverjum degi. (Og nú verður mér líklega skutlað beint inn á Vog af einhverjum ábyrgum aðila þegar þetta viðtal hefur birst.) En það er fjáranum dýrara að viðhalda þessari venju á Íslandi. Það gildir um áfengi, og jafnvel einnig kynlíf, að þetta tvennt virðist orsaka einhvern syndaföring í Íslendingum. Kannski er þetta einhver lúterska. Á Spáni elst fólk upp við að sjá sín á matarborðum alveg frá æsku og það þykir eðlilegasti hlutur.“

BYRJADI MEÐ TRUKKI

Fyrsti pistill Kristins R. frá Madrid var fluttur í RÚV 25. maí 1981 og hann er enn þá að. Hann hefur því flutt fréttir frá Spáni og öðrum Miðjarðarhafslöndum bráðum í 32 ár. Þetta hefur ekki verið fullt starf hjá Kristni og hefur hann gripið í margvísleg önnur störf, eins og bóskarskrif, þýðingar, fararstjórn, skipulagningu menningarviðburða ... Það liggur vel fyrir sumum að skrifa lipran og skemmtilegan texta, en eins og allir íslenskir blaðamenn og pistlahöfundar vita er það eitthvað allt annað en feitur launatékki sem dregur þá til þessara starfa.

„Maðurinn lifir ei á RÚV-inu einu saman,“ segir höfundur Rögnavalds reginskyttu með bros í augum.

„Ég kenndi ensku í einkatímum síðdegis og langt fram á kvöldin í Madrid á árunum 1980 til 1992. Ég hef alltaf verið í vinnu hjá sjálfum mér. Útvarpið hefur náttúrlega verið rauður þráður í tekjuöfluninni sem sést best á því að ég hef flutt eina 150 pistla að meðaltali á ári í gegnum tíðina. Hin síðari ár var ég

farinn að vikka sjóndeildarhringinn og horfa líka til annarra landa við Miðjarðarhaf. Ég hef fjallað um atburði líðandi stundar í Tyrklandi, Grikklandi, Ítalíu, Portúgal, Andorra og jafnvel Marokkó, Alsír og Túnis. Núna stefnir í það að ég fjalli í pistlum mínum meira um lönd Rómönsku-Ameríku þar sem mjög spennandi hlutir eru að gerast og efnahagsuppgangur er víða.“

Kristinn hefur lifað tímana tvenna á Spáni. Hann upplifði alla vegferðina frá fasisma yfir í lýðræði og lýðræðistímamann.

„Ég var í Madrid þegar tilraun var gerð til valdaráns 23. febrúar 1981. Þetta er einmitt um það leyti sem ég byrja að senda pistla heim. Þann 23. maí sama ár réðust vopnaðir menn inn í Banco Central í Barselónu. Þeir gáfu sig út fyrir að vera tengdir hægri öflum. Atburður þessi var einmitt efni í fyrsta pistilinn minn.“

Næsti pistill fjallaði síðan um eittraða iðnaðarolíu – í reynd eðlissvipta repjuolíu – sem óprúttnar aðilar settu á markað á Spáni og

„Ég var í Madrid þegar tilraun var gerð til valdaráns 23. febrúar 1981. Þetta er einmitt um það leyti sem ég byrja að senda pistla heim. Þann 23. maí sama ár réðust vopnaðir menn inn í Banco Central í Barselónu. Þeir gáfu sig út fyrir að vera tengdir hægri öflum. Atburður þessi var einmitt efni í fyrsta pistilinn minn.“

„Þetta var upphafið að fótboltaþistlum mínum sem urðu allfrægir, að mér skilst. Ég gerði einnig handbolta nokkur skil og í þessum þistlum byrjaði ég dálítið að leika mér með tungumálið.“

seldu sem ólífuolíu. Ólían eitraða leiddi mörg hundruð manns af alþýðustéttum til dauða; þá sem höfðu keypt hana í góðri trú á lágu verði og notað til matseldar. Það má því segja að Kristinn hafi byrjað strax með miklu trukki og fest sig í sessi sem vakandi auga RÚV á Spáni. Pistlana hamraði Kristinn á ritvél og las þá síðan upp í gegnum síma.

„Ég las alla pistlana upp í gegnum síma alveg fram til 2000 þegar ég byrjaði að senda þá í gegnum Netið. Núna hljóðvinn ég sjálfur alla mína pistla og þeir koma alskaþaðir frá mér til útsendingar.“

VENDIPUNKTURINN

Vorið 1982 má segja að hafi orðið vendipunktur á ferli Kristins sem pistlahöfundar, sem skapaði honum nafn sem fjórlegs og frumlegs pistlahöfundar meðal útvarpshlustenda á Íslandi. Þá hófst samvinna milli hans og Hemma Gunn sem stýrði íþróttabáttum

Útvarpsins og rödd Kristins náði víðar en menn af yngri kynslóð gætu ímyndað sér því einokun RÚV á útvarpsrekstri var ekki afnumin fyrr en árið 1985.

„Þetta var upphafið að fótboltaþistlum mínum sem urðu allfrægir, að mér skilst. Ég gerði einnig handbolta nokkur skil og í þessum þistlum byrjaði ég dálítið að leika mér með tungumálið.“

Eftir Kristinn liggja nokkur nýyrði sem urðu til á þessum tíma. Eitt þeirra er orðið Börsungur.

„Ég gat nú ekki gert að því að glotta þegar ég sá í einni af verslunum Nóatúna tilbúinn rétt sem nefndist „Saltfiskur að hætti Börsunga“. Ég fór líka að leika mér með orðið spark og út úr því komu orðin sparkspekingur, sparkvöllur og fleiri orð. Það síðarnefnda hefur fest sig í sessi á Íslandi því víða um land eru litlir fótboltavellir með gervigrasi sem kallast núna sparkvelli. Ég þýddi nafnið Camp

Nou, sem er heimavöllur Börsunga, og ég sé að orðið Nývangur er notað yfir þann stóra sparkvöll. Ég þýddi líka nöfn á leikmönnum. Brasilíska stórstjarnan sem lék með Real Madrid, Ronaldo sjálfur, hét í mínum þistlum Rögnvaldur reginskytta. Ég leitaði og leita enn talsvert í íslenskar fornbókmenntir eftir orðfæri og ég hef gaman af því að koma því að þegar það er hægt. Ég gerði þetta sérstaklega í tengslum við fótboltaþistlana því það liggur svo beint við að nota fornt orðfæri í tengslum við fótbolta. Að ógleymdum orðum eins og jarðlest

sem farið er að nota í staðinn fyrir hið óþjála og eiginlega vitlausa orð neðanjarðarlest. Ég hugsa að ég hafi líka komið orðinu fikill í umferð með því að fara að tala um fótboltafikla í þistlum. Ég sá það fyrst í Íslensku máli Gísla Jónssonar í Mogganum. Þar lærði ég líka orðið leiktið og fór að nota. Bæði hafa náð málfestu.“

Kristinn segist þó aldrei hafa verið mikil fótboltahetja sjálfur, hvorki sem barn né unglingur. Hann segist hafa haft hæfilegan áhuga á íþróttinni sem barn.

„Kannski var þetta mín aðferð til að koma ekki upp um fáfræði mína á

Þessu sviði. Mér finnst samt gaman að horfa á vel leikinn fótbolta en það er langt frá því að ég sé bulla.“

Kristinn segir að ekki sé sérlega hjart yfir efnahagslífi Spánar um þessar mundir. Doði sé yfir samfélaginu enda hafi þar sprungið mikil fasteignabóla og bankakreppa í kjölfarið.

„Þjóðverjar eru mjög litnir hornauga af Spánverjum sem tjá sig á opinberum vettvangi, eins og t.d. bloggurum. Merkel þykir hörð í horn að taka. Hægristjórnin á Spáni hefur ekki gert annað en að skera niður í

opinberum útgjöldum. Hún segist hafa komið að vondu búí, sem er að vissu leyti rétt því ríkishallinn var ekki 6% eins og haldið hafði verið fram við ríkisstjórnarskiptin, heldur 9% af vergri landsframleiðslu. En þarna eru líka pólitískar áherslur í gangi sem sést glögglega á griðarlegum niðurskurði í félagslega kerfinu. Það hefur fram til þess verið nokkuð gott og Spánn verið t.a.m. í fremstu röð í ýmsum lækningum, eins og t.d. hjartaskurðlækningum, og þeir standa manna fremstir í líffæraflutningum. Þar er gengið út frá því að hver látinn maður sé

„Þjóðverjar eru mjög litnir hornauga af Spánverjum sem tjá sig á opinberum vettvangi, eins og t.d. bloggurum. Merkel þykir hörð í horn að taka. Hægristjórnin á Spáni hefur ekki gert annað en að skera niður í opinberum útgjöldum. Hún segist hafa komið að vondu búí, sem er að vissu leyti rétt því ríkishallinn var ekki 6% eins og haldið hafði verið fram...“

„Kannski var þetta mín aðferð til að koma ekki upp um fáfræði mína á þessu sviði. Mér finnst samt gaman að horfa á vel leikinn fótbolta en það er langt frá því að ég sé bulla.“

líffæragjafi. Þó er sú vinnuregla höfð að talað er við aðstandendur og samráð er mikið á milli sjúkráhusa í gegnum landsnet líffæraflutninga. Fyrirtæki eiga hins vegar erfitt uppdráttar og það er afar flókið á Spáni að stofna fyrirtæki. Það er líka flókið að ráða fólk til starfa að ekki sé minnst á að reka það. Fyrirtæki þurfa að greiða fastráðnum bætur sé þeim sagt upp, þ.e.a.s. tiltekinn fjöldi vinnudaga fyrir hvert unnið ár. Með nýrri atvinnulöggjöf í fyrravor voru þessar bætur minnkaðar og fyrirtækjum gert auðveldara að ráða og reka þó að raunin hafi orðið sú að meira hafi verið rekið en ráðið. Kerfið er þungt í vöfum og atvinnuleysið á Spáni er kerfislegt. Þegar smjör draup af hverju strái á Spáni komst atvinnuleysið þar í landi aldrei nema

rétt niður fyrir 9%, en nú er ríflega 25% og OECD spáir því að það verði komið upp í 27% á þessu ári.“
Efnahagskreppan í Evrópu og meintur uppgangur á Íslandi er þó ekki ástæða þess að Kristinn R. Ólafsson er sestur að í Vesturbæ Reykjavíkur. Það var „fyrir ást á Ísland“ sem hann kom – eins og lögfróður vinur hans ráðlagði honum í hálfkæringi að segja yrði hann spurður. „Menn lesa þá í það það sem þeir vilja,“ segir Kristinn og kímir. En hann er síður en svo sestur í helgan stein þótt hann sé að komast á sjötugsaldurinn. Vonandi er að landsmenn fái áfram að njóta innsýnar Kristins í málefni fjarlægra þjóða og tungutaks og stílrænnar framsetningar sem oft og tíðum kitlar hláturtaugarnar.

SÓLSTEINAR
S:HELGASON

Við sniðum og sérsmíðum
í eldstæði og arinhillur.

*„Volt var
útnefndur
„bill ársins
2011“ af bæði
Automobile
Magazine og
fagritinu Motor
Trend.“*

Chevrolet Volt frumsýndur á Íslandi Rafmögnuð framtíð frá Chevrolet

Texti: Karl Steinar Myndir:

Mikil eftirvænting hefur ríkt fyrir komu Chevrolet Volt til Íslands. Volt er fyrsti langdrægi rafbíll sögunnar og nú er loks komið að því að afhjúpa hann hér á landi, í óskalandi vistvænnar raforku. Hann kemst um 60 km á rafhleðslunni einni saman. Volt framleiðir sína eigin raforku sem lengir heildarökudrægni bílsins í allt að 500 km.

Stór orð hafa nú þegar verið höfð um Volt og hann

hefur hlotið ótal verðlaun og viðurkenningar á mörkuðum, bæði í Bandaríkjunum og Evrópu.

Volt hefur verið á Bandaríkjamarkaði í tvö ár og eigendurnir þar hafa sett hann á topp ánægjulistans bæði árin. Volt var og útnefndur „bill ársins 2011“ af bæði Automobile Magazine og fagritinu Motor Trend. Hann hefur jafnframt hlotið sæmdarheitið „umhverfisbíll ársins 2011“ hjá tímaritinu Green Car Journal.

Nýjasta afrekið er afgerandi sigur á bílasýningunni í Genf þar sem hann hlaut titilinn „bill ársins 2012“. Dómnafndin var skipuð 59 leiðandi bílablaðamönnum frá 23 Evrópuríkjum.

Að sögn forráðamanna Bílabúðar Benna, umboðsaðila Chevrolet á Íslandi, er Volt staðfesting á stöðu Chevrolet sem eins framsæknasta bílaframleiðanda heims. ■

**SPARAÐU ELDSNEYTI
OG DRAGÐU ÚT SLITI Á DEKKJUM!**

HJÓLASTILLING BORGAR SIG

**HJÓLASTILLING LÆKKAR
REKSTRARKOSTNAÐ**

Smurþjónusta

Smáviðgerðir

Rúðupurrkur

Rúðuvökví

Rafgeymar

**FÁÐU
FREKARI
UPPLÝSINGAR!**

SÓLNING
Renndu við

www.solning.is

Smíðjuvegi 68-70, Kópavogi ☎ 544 5000 | Hjallahrauni 4, Hfj ☎ 565 2121 | Raudhelli 11, Hfj ☎ 568 2035

Fitjabraut 12, Njarðvík ☎ 421 1399 | Eyrarvegi 33, Selfossi ☎ 482 2722

EINFÖLD ÁKVÖRDUN
**VELDU
ÖRYGGI**
FYRIR ÞIG OG ÞÍNA

Malibu dísil með frísklega takta og hlaðinn búnaði

Chevrolet er enginn nýgræðingur þegar kemur að framleiðslu bíla. Fyrirtækið var stofnað 1911 og komst í eigu General Motors 1918 sem á merkið enn. Nafnið Malibu hefur einhvern töfraljóma yfir sér. Ægífögur strönd í Kaliforníu auðvitað. En hver man ekki líka eftir ameríska kagganum með þessu nafni sem á sínum tíma tryllti lýðinn. Þetta var dæmigerður amerískur kraftabíll sem kom fyrst á markað 1964 og var jafnan með V6 og V8 vélum, allt að 350 hestafla og var notaður einnig lengi til keppni í Nascar.

Texti: Guðjón Guðmundsson Myndir: Úr safni

En nú er tíðin önnur og dagar bensínþyrstra og níðþungra „salatfata“ löngu liðnir. Chevrolet hefur náð vopnum sínum á heimamarkaði í Bandaríkjunum, en ekki síður í Evrópu þar sem hann hefur átt miklum vinsældum að fagna með sniðugum og nútímalega hönnuðum smábílum eins og Spark og Aveo og millistærðarbillinn Cruze hefur hlotið góðar viðtökur á flestum mörkuðum. Captiva þekkjá menn svo sem ríkulega búinn, fjórhjóladrifinn borgarjeppa.

Malibu er svo nýja viðbótin en hann lítið skylt við forverann frá sjöunda áratug síðustu aldar annað en nafnið. Billinn er hannaður í Evrópu þar sem hann veitir ekki síst bílum asískra framleiðenda harða samkeppni í D-stærðarflokki. Þetta er laglega hannaður bill án þess að reynt sé að finna upp hjólið hvað útlitsútfærslur varðar. Hann er með sterka nærveru að framan með stóru grilli og slaufumerkinu sem einkennir alla Chevrolet.

Eitthvað við svipmótið að framan minnir dálítið á stærri gerðir Volvo fólksbíllanna. Stórt brot er í vélarhlífinni og athygli vekur brot og upphækkun á skottlokinu, sem hefur þann tilgang að bæta straumlínulögun bílsins og um leið að auka farangursrýmið, sem er sennilega eitt hið mesta í þessum stærðarflokki. Strax kemur upp í hugann að Malibu hentar sennilega mjög vel sem leigubíll með allt þetta farangursrými, t.d. fyrir stórar ferðatöskur, og ekki síður út af miklu fótaráymi í aftursætunum.

Malibu hefur reyndar verið í boði hjá Bílabúð Benna undanfarna mánuði, en þá eingöngu með 2,4 lítra, 167 hestafla bensínvél. Nýlega kom hann svo á markað með nýrri og sparneytinni 2,0 lítra dísilvél og hefði það einhvern tíma þótt tíðindi til næsta bæjar. Báðir fást þeir eingöngu sjálfskiptir.

Það var svo dísilgerðin sem var prófuð á dögnum vetrarslitnum reykvískum stofnbrautum og þjóðvegnum að Þingvöllum, þar sem hringurinn var tekinn í síðdegissól og náttúrufergurð síðvetrar.

Sparneytinn en kraftmikill

Malibu kom þægilega á óvart fyrir það mikla afl sem 2ja lítra dísilvélin býr yfir. Þrátt fyrir að vera næstum 5 metra langur og tæp 1.700 kg að þyngd býður hann upp á ansi frísklega takta. Vélin skilar 160 hestöflum og hámarkstog er 350 Nm og þótt þessar tölur líti ágætlega út á pappír eru þær enn skemmtilegri í veruleikanum. Vélin gefur vissulega frá sér dísilhljóð í lausagangi en þegar komið er af stað angrar þetta mann ekki. Billinn er reyndar mjög vel einangraður frá vegi og aksturinn líður áfram hljóðlátur en aflmikill. Eyðslan í blönduðum akstri er samt ekki nema 6 lítrar á hundraðið, en benda verður á að uppgæfnar tölur framleiðenda verður að taka með fyrirvara og þær eru frekar góð vísending þegar verið er að bera saman ólíka bíla innan sama stærðarflokks.

Sjálfskiptingin er sex þrepa og er kvik í að fylgja eftir snúningshraða vélarinnar. Engir skiptiflipar eru í stýri, eins og á svo mörgum öðrum bílum, en ofan á girstangarhnúðinum eru -/+ rofa sem nota má til að handskipta bílnum.

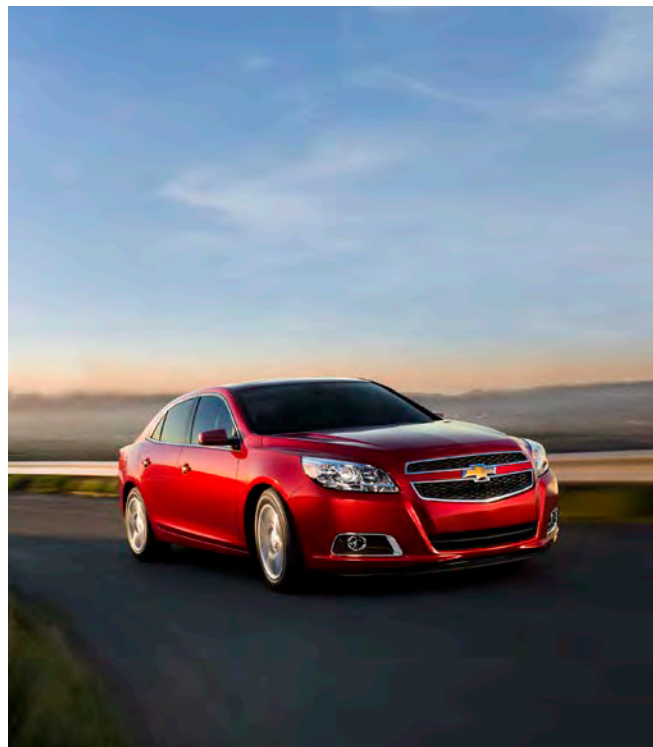
Hlaðinn búnaði að innan sem utan

Bílabúð Benna er umboðsaðili Chevrolet á Íslandi. Fyrirtækið fer þá leið að bjóða Malibu með nánast öllum þeim búnaði sem í boði er í staðalgerð bílsins. Fyrir það fyrsta kemur hann á laglegum, marggrima, 18 tommu álfelgum, þokuljósum í framstuðara, xenon aðalljósum, lykklalaus aðgengi, heimreiðarljósum þegar opnað er með fjarstýringu og aðfellanlegum hliðarspeglum.

Að innan er hann leðurklæddur og með hljómtækjum með geislaspilara og tengjum fyrir USB og MP3 spilara, 9 hátalara Premium hljóðkerfi, hita í framsætum og hliðarspeglum, fjölaðgerðastýri, regnskynjara, Bluetooth símbúnaði, aksturstölvu, brekkuvara, loftþrýstímæli fyrir hjólbarða, rafstýrðri topplúgu, rafknúnum framsætum með minni og stórum litaskjá með snertiaðgerð. Og er þá ekki allt upptalið.

Kosturinn við þetta er að kaupendur vita strax að hverju þeir ganga og hvað er innifalið í verðinu. Og í samburði við ýmsa aðra verður að segjast að Malibu er á hagstæðu verði miðað við stærð, vélbúnað, sjálfskiptingu og staðalbúnað.

Dísilgerðin af Malibu kostar 5.999.000 krónur og fyrir þann pening fæst aflmikill og þéttur akstursbíll sem er hlaðinn staðalbúnaði. ■

TÖLUR OG STAÐREYNDIR:

Lengd (mm): 4865

Breidd (án spegla) (mm): 1855

Fótaráymi framan/aftan (mm): 1069 /946

Hæð (mm): 1465

Farangursrými með sæti uppi (lítrar): 545

Eiginþyngd (kg): 1699

Hjólhaf (mm): 2685

Eldsneytistankur (ltr): 73

Eldsneytiskerfi: Dísel

Slagrými: 1956

Borvidd (mm): 83,0

Slaglengd (mm): 92,4

Eldsneytiskerfi: Bein innsprautun Common rail

Þjöppunarhlutfall: 16,5:1

Vélarafli (kW/hp): 117,3/160 v 4000 sn

Hámarkstog (Nm): 350 við 1750 sn

Mengunarstaðall: Euro 5

Co2 losun: (gr/km) 160

Hámarks hraði: (km/klst) 210

Snerpa: 0-100 km 9,7

Blandaður akstur: 6.0*

Eldsneytisnotkun (samkvæmt stöðlum 1999/100/EC)

STÁL OG HNÍFUR

Hvernig á að stála, brýna, hugsa um og velja hnífa!

Pegar við veljum okkur steik viljum við það besta sem fæst fyrir peningana. Lungamjúk og unaðslega hangin nautalund, hvítlauksmarinerung fyrir kartöflurnar tilbúin á kantinum, rauðir og safaríkir tómatarir bíða örlaga sinna ... og þú tekur fram gamla, bitlausa hnífinn sem þú erfðir frá frænda þínum og misþyrmir hráefninu. Mjög ósexí. Það er skemmtilegt að vinna með góð verkfæri og vandaðir hnífar eru lífstíðareign. En hvernig á að velja hnífa og hvaða hnífa þarf maður að eiga? Fyrsta skrefið er að versla við kaupmenn sem vita hvað þeir syngja. Það er fátt eins ótraustvekjandi og starfsmaður á fermingardri í verslun að reyna að sannfæra þig um að þessi 26 cm flökunarhnífur sé hentugur í lambalærið. Pumalputtareglan er sú að kaupa hnífa úr gæðastáli, blandan 18/10 er algeng og ryðfrítt stál er eiginlega nauðsynlegt. Mikilvægt er að stálið í hnífnum sé heilt frá hnífsoði og aftur í skaft. Með öðrum orðum, að hnífurinn sé sem minnst samsettur. Ástæðan er sú að ef hnífurinn er mikið púslverk er meiri hættu á að hann hreinlega detti í sundur með árunum og einnig geta verið leiðindaskörð sem safna ryki og óhreinindum.

Það er gott að eiga trausta alhliðahnífa, sem ganga í ýmis verk. Fyrir venjuleg heimili, þar sem ekki býr þrautlærður matreiðslumeistari með ýmsar sérþarfir, er talað um að fjórir til fimm hnífar dugi.

HVERNIG STÁLA Á HNÍF:

1 Gott er að hafa klút við höndina og hreint undirlag. Skoðið hnífinn sem á að vinna með, þarf að stála hann eða stála og brýna? Hver er hallinn á blaðinu? Oftast er miðað við 10-30° og er 17-20° gott viðmið.

2 Leggið hnífinn á stálið, haldið stálinu með styrki hendi og strjúkið niður eftir stálinu. Passið að halda stálinu og hnífnum frá líkamanum og rennið ekki það langt niður eftir stálinu að hætta sé á ferðum. Sumum finnst betra að stála frá sér, snúa stálinu niður og renna hnífnum niður á við. Rennið egginni sitt á hvað á stálið, báðar hliðar til skiptis.

3 Ef hnífurinn hefur misst allt bit og er orðinn ansi lúinn þarf að byrja á að brýna hann. Það er gert t.d. með demantsbrýni. Aðferðin er sú sama, blaðið lagt við með réttum halla og rennt eftir brýninu. Að lokum er skref 2 tekið.

Vissir þú að:

- Merkingin 18/10 á stáli stendur fyrir efnisinnihaldið? 18 stendur fyrir 18% króm og 10 stendur fyrir 10% nikkell, þessi efni gefa stálinu gljáann og vernda gegn ryði.
- Við val á hnífakubbi er mikilvægt að það lofti í gegn? Annars safnast óhreinindi, raki, sýklar og ryk ofan í hann.
- Best er að þvo hnífana upp í höndunum? Uppþvottavélaveltungur er óþarfi, það tekur stutta stund að hreinsa hnífana og þeir endast betur.
- Það er óþarfi að stála í hvert skipti, hressstu aðeins upp á hann í fimmta hvert skipti og taktu þér um 15 mínútur í verkið.

Tenntur hnífur. Hér er sýndur 14 cm hnífur. Sumir vilja eiga sérstakan brauðhníf, en nettur hnífur dugir á heimilinu sem einnig má nota í önnur verkefni svo sem tómatskurð, nema það séu bakaðir þeim mun fleiri stórir brauðhleifar á heimilinu.

Eldhúshnífur í hefðbundin verk. Hér er sýndur 16 cm hnífur með loftraufum, hentugt í þunna skurð eins og t.d. reyktan lax því það loðir síður við blaðið.

Kjöthnífur á stærðarbilinu 16-20 cm, eftir smekk og tilfinningu.

Einn lítill 8-10 cm hnífur í smáverk eins og sveppaskurð.

Svo þarf að eiga stál og brýni. Hér er 26 cm stál og 23 cm demantsbrýni. Með þessu verkfæri að vopni ertu fær í flestan sjó!

FIRMAVÖRN

OKKAR VAKT LÝKUR ALDREI

Securitas er leiðandi fyrirtæki með yfir 30 ára reynslu sem vinnur forvarnarstarf með það að markmiði að auka öryggi viðskiptavina sinna og koma í veg fyrir að þeir verði fyrir tjóni. Með öflugra tækniþekkingu og þjónustulund sinna um 400 starfsmenn þörfum yfir 20 þúsund viðskiptavina fyrirtækisins allan sólarhringinn.

Tæknibylting fer fram hjá Íslendingum sem eiga elstu bílana í Vestur-Evrópu

Sala á nýjum fólksbílum hrundi á Íslandi eftir páska árið 2008 og áronna 2009, 2010 og 2011 verður jafnan minnst innan bílgreinarinnar sem eins mesta samfellda samdráttarskeiðs í greininni. Árið 2009 seldust 2.020 nýir fólksbílar en til að finna sambærilega tölu þarf að fara allt aftur til ársins 1975 þegar 2.888 nýir bílar seldust.

Texti: Guðjón Guðmundsson Myndir: Ernir Eyjólfsson

„Stærsti liðurinn í þeim stórkostlega árangri sem er að koma í ljós varðandi fækkun alvarlegra slysa í umferðinni og dauðsföllum er bættar bifreiðar.“

Allnokkur fyrirtæki í bílgreininni lögðu upp laupana í kjölfar hrunsins og bankar eignuðust gamalgróin bílaumboð. Fáein bílaumboð, sem höfðu haldið að sér höndum í fjárfestingum og útpenslu og verið varfærin í erfiðri áætlanagerð í sibreytilegu eftirspurnar- og gjaldaumhverfi, lifðu það af en allir í greininni kvarta undan stöðugum breytingum í ytra umhverfi, endalausum hringli á opinberum gjöldum og sveiflum í gengi gjaldmiðla. Ómögulegt sé við þessar aðstæður að gera áætlanir til skemmri eða lengri tíma.

En þetta er ekkert nýtt – við þetta hafa fyrirtæki og almenningur í landinu mátt búa nánast frá því frjáls viðskipti hófust á þessu landi. Bara til þess að benda skýrt á breytingarnar sem bílgreinin og þar með hið opinbera hefur þurft að ganga í gegnum þá voru tekjur hins opinbera einungis af virðisaukaskatti og vörugjöldum vegna sölu á nýjum fólksbílum 21 milljarður króna árið 2007. Þessa tölu má margfalda með tveimur þegar öðrum gjöldum, eins og t.d. skráningargjöldum og eldsneytissköttum, er bætt við og fá út töluna 42 milljarða króna. Árið 2008 féllu þessar tekjur niður í 13 milljarða (26 milljarða) og á árin 2009, 2010 og 2011 voru tekjurnar ekki nema um 3 milljarðar á ári. Þessi mögru ár í sölu á nýjum bílum hafa fært Ísland enn neðar á listann yfir aldurssamsetningu bílaflotans og er landið þar í flokki með nokkrum fyrirverandi astantjaldsþjóðum helst, Grikklandi og Afríkuríkjum, þar sem kaupgeta almennings er einungis brot af því sem gerist á Vesturlöndum. Meðalaldur fólksbíla á Íslandi er nú nálægt tólf árum. Meðalaldur fólksbílaflotans í Evrópusambandinu er 8,3 ár. Svo gamall floti hefur þá ókosti að eldsneytisnotkunin er meiri en væri flotinn yngri með tilheyrandi útgjöldum fyrir þjóðarþúið. Þó ekki ríkissjóð, sem innheimtir fasta krónutölu af bensín- og olíugjaldi, vörugjald við innflutning á öllu eldsneyti og síðan 25,5% virðisaukaskatt ofan á allt saman. Um það bil helmingur af hverjum lítra við dælu er því skattar til ríkisins. Þá er ekki heldur litið til þess kostnaðar sem verður við það að skipta krónum út fyrir erlendan gjaldeyri því auðvitað taka olíuþjóðir ekki við íslenskum krónum.

Bílar eyða nú 25% minna en fyrir fimm árum

Runólfur Ólafsson segir að samkvæmt úttekt evrópskra fagaðila nota bílar í dag 25% minna eldsneyti að jafnaði miðað við sambærilega bíla sem voru framleiddir fyrir árið 2007. Þessu fylgir að sjálfsgöðu einnig mun minni útblástur á skaðlegum lofttegundum. Á þessum tíma eru líka komnar sótagnasiur í alla nýja dísilbíla og allt snýr þetta að aukinni umhverfisvernd.

„Frá árinu 1992 hefur meðalaldur bílaflotans hækkað sem er alls ekki nógu gott. Það er bara ein skýring á þessari þróun og það eru opinberar álögur,“

Runólfur Ólafsson, framkvæmdastjóri Félags íslenskra bifreiðaeigenda

Eldri bílar menga líka mun meira en nýrri bílar. Þetta getur vissulega skilað tekjum í ríkissjóð nú þegar kolefnaskattur hefur verið innleiddur til frambúðar. Kannski kann þetta að skýra áhugaleysi stjórnvalda á því að bílafloti landsmanna endurnýist og verði í takt við nágrannaþjóðirnar. Það yrði tekjumissir alveg eins og minnkandi tekjur vegna eldsneytissölu en á móti kemur að hið opinbera er að verða af gríðarlegum tekjum vegna minni innflutnings á nýjum bílum.

Gamlir, útúrmengandi bílar draga að sjálfsögðu líka úr frammistöðu landsins á alþjóðavettvangi hvað varðar samdrátt í losun gróðurhúsalofttegunda. Í þriðja lagi eru eldri bílar án þeirra stóru framfara sem hafa orðið í öryggisbúnaði, þeir eru slitnari, oft á lélegum hjólbörðum og því líklegri til að lenda í slysum í umferðinni en nýrri bílar. Sumir taka svo djúpt í árinu að segja að fram hjá Íslendingum hafi farið heil tæknibylting á sviði nýrrar vél- og öryggistækni.

Runólfur Ólafsson, framkvæmdastjóri Félags íslenskra bifreiðaeigenda, segir að mjög ör þróun hafi orðið í öryggisbúnaði nýrra bíla.

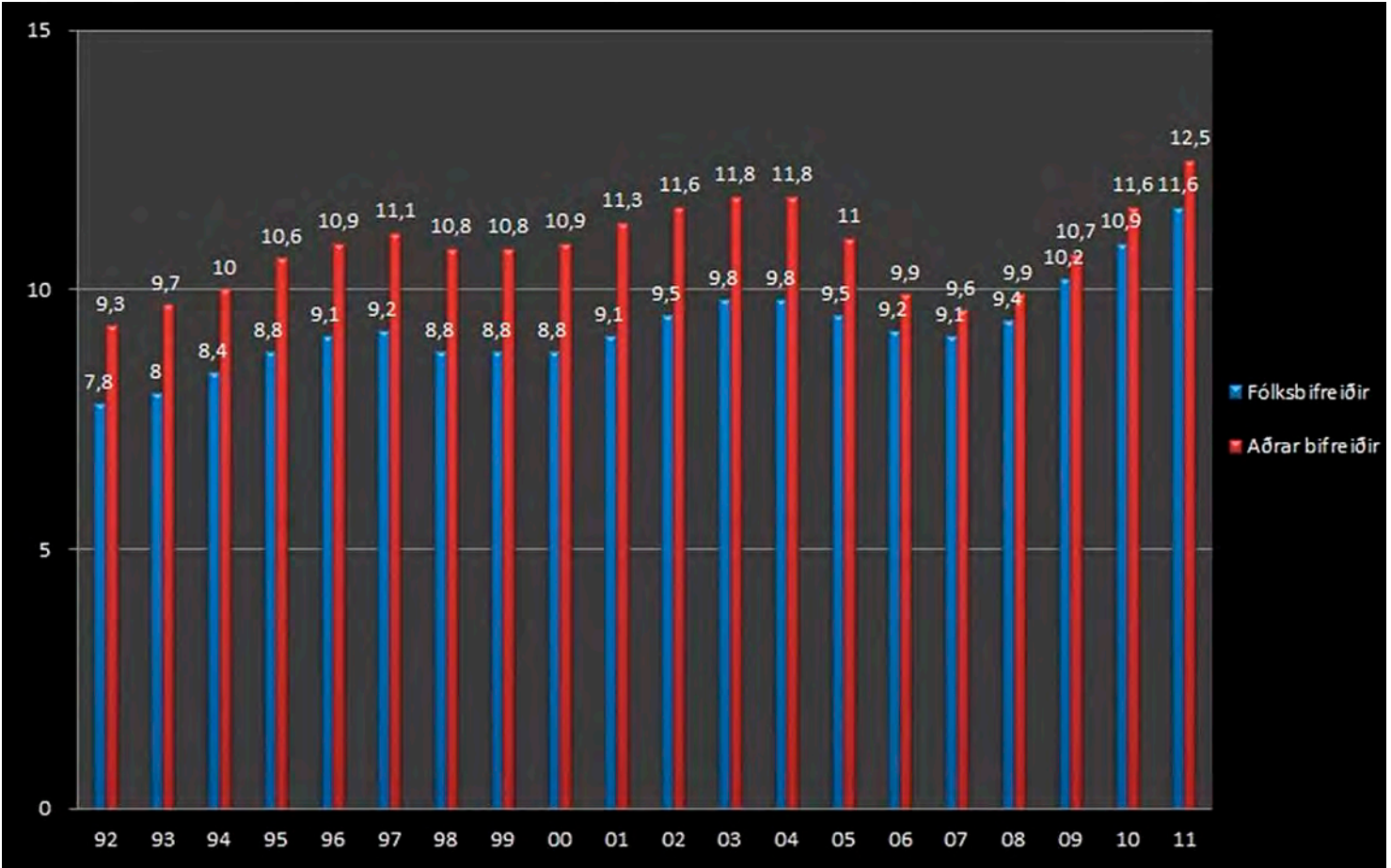
„Stærsti liðurinn í þeim stórkostlega árangri sem er að koma í ljós varðandi fækkun alvarlegra slysa í umferðinni og dauðsföllum er bættar bifreiðar. Nútímabíllinn getur verndað þá sem í honum eru svo þeir verði ekki fyrir fjörtjóni þótt þeir lendi í umferðaróhappi upp að 60-70 km hraða á klst. Eldri bílar gera það ekki.“

Úr 7,8 árum 1975 í tólf ár 2012

Meðalaldur bílaflotans hefur hækkað hröðum skrefum eftir hrun. Árið 2007 var meðalaldur fólksbíla 9,1 ár, hækkar í 9,4 ár 2008, 10,2 ár 2009, 10,9 ár 2010 og 11,6 ár 2011. Meðalaldur á atvinnubílum er hins vegar 12,5 ár þannig að veginn meðalaldur alls flotans er nálægt 12 árum. Meðalaldurinn hefur því hækkað um 2,5 ár á fimm árum og um 4,2 ár sé miðað við árið 1992. Ljóst er að bílasala á þessu ári verður undir meðaltali sl. 24 ára og því mun meðalaldurinn hækka enn frekar og fer senn að nálgast 13 ár. Þetta er langt yfir meðaltali í þeim löndum sem við berum okkur saman við og nær því sem gerist í löndum Austur-Evrópu og Afríku.

Sé farið enn lengra aftur í tímann kemur í ljós að meðalaldur fólksbíla hér á landi var 7,8 ár árið 1992 og hækkar hægt og bitandi upp í og rétt yfir 9 ár fram til ársins 2002 þegar hann rýkur upp í 9,5 ár. Síðan hefur flotinn elst nánast á hverju ári.

„Frá árinu 1992 hefur meðalaldur bílaflotans hækkað sem er alls ekki nógu gott. Það er bara ein skýring á þessari þróun og það eru opinberar álögur,“ segir Özur Lárusson,

„Svo varð hér hrun árið 2008 sem olli skörpum samdrætti í ráðstöfunartekjum. En álögur á bílgreinina hafa einungis verið upp á við.“

framkvæmdastjóri Bílgreinasambands Íslands.

„Svo varð hér hrun árið 2008 sem olli skörpum samdrætti í ráðstöfunartekjum. En álögur á bílgreinina hafa einungis verið upp á við.“

Özur segir Bílgreinasambandið hafi séð, í gegnum sölutölur frá árinu 1972, að til þess að halda meðalaldri bílaflotans í horfinu þurfi meðalsalan að vera á bilinu 13-14 þúsund bílar á ári. Árið 2008 seldust 13 þúsund bílar en salan hrundi síðan niður í um 3 þúsund bíla árið 2009 og svipuð sala var á árinu 2010. Á árinu 2012 stefnir í sölu á u.þ.b. 8 þúsund fólksbílum.

Özur segir að bílasala hafi vissulega tekið við sér á þessu ári þótt ekki sé hún enn þá sérstaklega mikil. Ástæðurnar fyrir því eru m.a. breytingar á vörugjöldum um síðustu áramót og svo er þjóðin enn þá að vinna sig út úr kreppunni.

Runólfur Ólafsson, framkvæmdastjóri Félags íslenskra bifreiðaeigenda, segir að á árabílinu 1988 til og með 2011 hafi meðalsala á fólksbílum verið 9.394 bílar á ári en fyrstu ellefu mánuði þessa árs hafi selst 7.380 nýir bílar. Ljóst er því að salan á þessu ári nær ekki meðaltali sl. 24 ára.

Meðaltalssalan er hins vegar umtalsvert hærri sé árið 1987 tekið með en það brenglar myndina, því það eina ár er tvöfalt stærra en meðaltalssala á ári sl. 24 ára, eða 18 þúsund bílar. Þessi mikla sala árið 1987 kom til vegna lækkunar á gjöldum í tengslum við kjarasamninga.

Hrun fram undan í sölu til bílaleiga

Özur segir að nú hafi bílgreinin miklar áhyggjur af fyrirhuguðum breytingum um áramótin á vörugjöldum af bílaleigubílum.

„Það mun hafa gríðarlega alvarlegar afleiðingar, ekki einungis fyrir ferðaþjónustuna, heldur líka bílgreinina; 43% af sölu nýrra bíla á þessu ári var til bílaleiga. Árið 2011 var þetta hlutfall 40%. Þetta hefur því gríðarlega alvarlegar afleiðingar fyrir bílgreinina sem núna fyrst er farin að sjá til lands.“

Bílaleigubílar hafa verið nánast gjaldalausir en hugmyndin núna er sú að þeir fari í sama vörugjaldsflokk og bílar sem seldir eru til almennings. Özur segir að þetta verði til þess að bílaleigur munu draga verulega úr endurnýjun sinna flota.

„Heyrst hefur að þær muni leigja bíla að utan yfir háannatímann. Þær ætli að fá senda bíla með skipum að vori og senda aftur út að hausti. Þetta leiðir til þess að ríkið verður af tekjum vegna bíla sem eru leigðir erlendis frá í formi virðisaukaskatts, vörugjalda og annarra gjalda. Og þetta verður að sjálfsögðu einnig stór skellur fyrir bílaumboðin sem núna eru rétt að rétta úr kútnum eftir hrunárin,“ segir Özur.

Bílaumboðin hafi farið í gegnum endurskipulagningu á síðastliðnum þremur árum og verði þessar breytingar að lögum þurfi menn að setjast niður aftur og breyta öllum

„Það mun hafa gríðarlega alvarlegar afleiðingar, ekki einungis fyrir ferðapjónustuna, heldur líka bílgreinina; 43% af sölu nýrra bíla á þessu ári var til bílaleiga. Árið 2011 var þetta hlutfall 40%.“

Özur Lárusson, framkvæmdastjóri Bílgreinasambands Íslands.

sínum rekstraráætlunum á ný. Þau muni þurfa að draga saman seglin og eflaust fylgi því einnig uppsagnir hjá fyrirtækjunum.

Líðlega 40% sala á fólksbílum til bílaleiga í landinu er stór liður í endurnýjun fólksbílaflotans því allir skila þessir bílar sér út á hinn almenna markað eftir eitt ár og margir þeirra enn fyrr. Þetta verður því til þess að það hægir enn frekar á endurnýjun flotans. Það kemur niður á öryggi bílaflotans, eldsneytiseyðslu og útblæstri. Áhrifin verða því neikvæð á marga vegu.

Æskilegur meðalaldur fólksbílaflotans er, að mati Özurar, eins og hann var árið 1992, þegar hann var um sjö ár.

Tæknileg endurnýjun fólksbíla er gríðarlega hröð um þessar mundir og helsta keppikefli bílaframleiðenda er að bjóða upp á öruggari bíla sem menga minna og eyða minna. Þetta er það sem markaðurinn kallar á.

„Nútíminn er dálítið að fara fram hjá okkur hérna á Íslandi. Ef við lítum til meðalaldurs bíla innan Evrópusambandsins þá sjáum við að hann er 8,3 ár. Innan sambandsins eru lönd eins og Grikkland, Slóvakía, Lettland og fleiri lönd sem draga meðaltalið innan ESB verulega niður. Við erum á svipuðu róli og þessi lönd hvað varðar meðalaldurinn. Í Bretlandi er meðalaldurinn 6,9 ár, 7,7 ár í Ástralíu, 7,9 í Belgíu, 8,2 í Þýskalandi og 9 í Portúgal. Við erum því mjög aftarlega á merinni með okkar tæpu 12 ár. Ég held við eigum ekki heimsmet í aldri bílaflotans en við erum örugglega mjög nálægt því.“

Özur segir að það séu fyrst og fremst háar álögur á bíla hérlendis sem ráði þessu. Þetta sé staðreynd þrátt fyrir að Íslendingar séu mun háðari einkabílum en önnur lönd, bæði vegna lakra almenningsamgangna og rýsjóts veðurfars hér á landi. Sem dæmi má taka að engar opinberar álögur eru á bíla í Svíþjóð né heldur Þýskalandi. Eitt land annað stendur þó upp úr öðrum hvað varðar þungar álögur á bíla og það er Danmörk. Þar kvarta menn sárt undan álögunum og háum meðalaldri bílaflotans sem þó er ekki nema tæp tíu ár.

Runólfur Ólafsson segir að eldsneytisbruni nútímalegra bílvéla sé mun hreinni en hann var fyrir fáeinum árum og Íslendingar fari á mis við þessa þróun.

„En á sama tíma fær íslenski skipaflotinn að brenna lélegra eldsneyti heldur en heimilað er að brenna jafnvel í Tyrklandi. Norsk skip sem koma til Íslands með farm taka sérstaka olíu hér á landi, ekki hefðbundna skipaolíu sem íslensk skip nota. Við höfum leyft notkun á mjög óhreinni olíu undan ströndum landsins og í höfnum meðan kröfur um bifreiðaeldsneyti hafa stöðugt orðið þrengri og strangari, sem er af hinu góða. En við hefðum viljað sjá þetta ganga yfir heildina. Á fjárlögum er gert ráð fyrir að bifreiðaeldsneyti beri áfram kolefnisgjöld en það á að fella þau niður af þotueldsneyti, svo dæmi sé tekið,“ segir Runólfur.

Ferðalag um Ítalíu

á meðan útbúinn er ljúffengur sunnudagskvöldverður

Texti: Nicola Girolami Myndir: Kristinn Magnússon

Á ferðalagi okkar um heim ítalskrar matreiðslu heimsækjum við borgina **Vicenza**, í nágrenni við Feneyjar, í norðausturhluta landsins, og kynnumst hinum fræga rétti „bacalá alla vicentina“ sem er í raun harðfiskur í anda Vicenza-borgar.

Bacalá alla vicentina er ekta heimagerður kvöldverður á köldu vetrarkvöldi. Samkvæmt goðsögnum frá svæðinu, þá var það árið 1269 sem heimamenn frá Vicenza (Vicentini) komu með Polenta – sem er maísgrautur – og saltfisk að hliði Montebello-kastalans til að blekkja gráðugu verðina frá Verona sem þar stóðu vörð og laumuðu sér þannig inn fyrir hliðin. Sannleiksgildi sögusagnanna þykir þó vafasamt, enda var það kapteinn Piero Querini sem kynnti saltfiskinn til sögunnar í Feneyjum að lokinni för sinni til Lófóteneyjaklasans í Noregi árið 1432. Það var rétt tæpum tveimur öldum eftir orrustuna um Montebello.

Þó svo að upprunalega uppskriftin taki annað fram þá er gott að hafa það í huga að í ítalskri matargerð er algengt að skipta út söltuðum þorski fyrir harðfisk eða öfugt. Um ræðir afar svipaðar fisktegundir og fer val stundum eftir því sem hendi er næst. Saltfiskur eða saltaður þorskur er fiskur sem hefur verið geymdur á þurrum stað eftir söltun, og harðfiskur eða bacalá (skrifað með einu “c”) er ósaltaður fiskur, og þá er sérstaklega átt við þorsk sem er þurrkaður í köldu lofti og vind á viðarrekjum í fjöruborðinu.

Bacalá alla Vicentina (stockfish Vicenza style)

Innihald (fyrir 6)

500 grömm af harðfiski sem legið hefur í bleyti eða saltaður þorskur (baccalà)
200 grömm af lauk, skorinn í teninga
250 ml af jómfrúarolíu
2 eða 3 ansjósur
250 ml af mjólk
30 grömm af hveiti sem nota skal til að þekja fiskinn
2 matskeiðar af rifnum Parmigiano Reggiano eða Grana Padano (ostar)
1 matskeið af steinselju, brytjuð eftir smekk, salt og pipar.

Undirbúningur:

Ef harðfiskur verður fyrir valinu skal láta hann liggja í vatni í 3 til 4 daga áður en hann er eldaður. Mundu að skipta þarf um vatn reglulega. En ef saltaður þorskur er notaður (eins og ég gerði) þá þarf að láta hann liggja í vatni í nákvæmlega sólarhring og athuga skal að skipta þarf reglulega um vatn vegna uppsafnaðs salts sem myndast í ferlinu.

Hreinsaðu fiskinn með því að úrbeina hann sem og fjarlægja roðið ef þörf er á og skerðu í jafnstóra bita. Skerðu laukinn í teninga og komdu honum fyrir á steikingarpönnu með 2 matskeiðum af jómfrúarolíu. Snöggsteiktu laukinn þangað til hann er hálfgegnær. Þá skal bæta við ansjósunum og hræra þær það vel

saman að þær einfaldlega bráðni. Slökktu á hellunni og bættu við steinseljunni. Hrærðu vel í hráefninu og leggðu það til hliðar.

Næst skaltu klæða fiskinn í þunnt hveitilag. Helltu helmingnum af laukblöndunni í djúpan pott (best er að nota leirpott) og þektu botninn vel. Raðaðu svo fisknum í laukblönduna. Helltu afganginum af laukblöndunni yfir fiskinn. Bættu við mjólkinni, rifnum ostinum, saltinu og piparnum sem og afganginum af jómfúaroliunni, og leyfðu fisknum að eldast í veglegum skammti af blöndunni. Elda skal réttinn á lágum hita (litli loginn á gaseldavélum) í 4 tíma eða þangað til hann er afar mjúkur viðkomu.

Hversdagsmáltíð

Með því að minnka eldunartímann um fjórðung. Þá er þorskurinn bakaður í blástursofni sem hefur verið forhitaður þangað til hann náði 180°C hita, eða í 200°C hita í venjulegum ofni, í um það bil 45 til 60 mínútur, og loks tekinn út þegar efsta lagið er gratínerað. Það er mikilvægt að minnka hlutfallið af mjólkinni um þriðjung.

Aðalmunurinn á aðferðunum tveimur er áferðin á fiskinum sem vill verða þéttari þegar hann er eldaður í ofni, og sósan rjómakeyndari. Mælt er með að bera fram soðnar kartöflur sem meðlæti frekar en matarmikla Polenta eins og borin er fram með hinni hefðbundnu 4 tíma aðferð.

Borin fram með Polentu, sjá næstu síðu.

Ferð okkar um Ítalíu heldur áfram og nú er haldið til suðurhluta landsins til að smakka Parmigiana. Parmigiana er ofnbakaður réttur sem gerður er úr eggaldinsneiðum – steiktum í seyði – með viðbættum osti og tómatoasósu.

Víst þykir að rétturinn eigi uppruna sinn einhvers staðar milli Napolí og Sikileyjar. Þeir sem þekkja til ítalskrar tungu vita að nafnið á réttinum gefur til að kynna að hann kemur „frá Parma“ en svo er ekki. Það er ekki einu sinni parmaskinku að finna í þessum rétt.

Rétturinn er einnig talinn vera hefðbundinn á vissum landsvæðum innan Bandaríkjanna, Kanada og Ástralíu, og er það vegna endurtekinnna fólksflutninga frá suðurhluta Ítalíu til norðurs og út fyrir landsteinana.

Eins og vill gerast þegar uppskriftir flakka á milli landsvæða, þá verða stundum til hinar ýmsu útgáfur af mataruppskriftum sem eiga lítið annað sameiginlegt en nafnið sjálft. Það eru til þónokkrar ólíkar útgáfur af Parmigiana. Í útgáfum sem orðið hafa til meðal ítalskra úttflytjenda á nýjum slóðum er stundum notað kálfakjöt (kálfakjöts Parmigiana), á meðan aðrir notuðu kjúklingabringu (kjúklinga Parmigiana).

En á Ítalíu telst Parmigiana enn vera grænmetisréttur og er ávallt borinn fram sem forréttur eða meðlæti. Það er uppskrifin sem ég vil deila með þér:

Parmigiana di melanzane (Eggaldin Parmigiana)

Innihald (fyrir 4)

4 nýleg og falleg eggaldin (stór)
200 g mozzarella-ostur
2 x 400 g gæðaplómutómatar í dós
1 hvítlausrif
30 g basilíka
50 g eða 3 matskeiðar af rifnum Parmigiano Reggiano eða Grana Padana (ostur)
jómfrúarolía
sólblómaolía
salt og pipar eftir smekk

Undirbúningur:

Skerðu eggaldinin í 1 sentimetra langar sneiðar (á lengdina). Leggðu þær í pastaskál (með síu) og stráðu salti veglega yfir hvert lag. Ofan á eggaldinsneiðarnar er settur stór pottur sem fylltur hefur verið af vatni og látinn standa þannig í 30 til 45 mínútur. Ástæðan fyrir því að þetta er gert er einfaldlega sú að það þarf að ná bitrum safanum úr eggaldininum.

Á meðan á þessu stendur er um að gera að útbúa tómatoasósunna sem er notuð seinna meir. Þú byrjar á því að mylja hvítlaukinn og setja hann á steikingarpönnu með ólífuolíu yfir lágum loga. Fjarlægðu hvítlaukinn þegar hann er fallega gylltur og bættu við tveimur dósnum af tómötum á pönnuna sem og basilíkunni sem búið er að saxa niður. Leyfðu sósublöndunni að malla á eldavelinni. Passaðu vel upp á að sósan sé nokkuð þétt en ekki vatnsósa.

Þá er loksins tími til kominn að snúa sér að eggaldininum.

Byrjaðu á því að skola saltið af með vatni, kreistu sneiðarnar og þurrkaðu þær svo með hreinu viskustykki.

Að þessu loknu skal hita sólblómaolíuna yfir meðalhita á stórrí pönnu og steikja sneiðarnar. Það þarf að öllum líkindum nokkur skipti til. Raðaðu svo lögum af eggaldinsneiðum á annað form og leggðu eldhúspappír á milli hvers lags; eldhúspappírinn sigur í sig olíuna sem safnast hefur fyrir í sneiðunum.

Núna byrjar svo skemmtunin fyrir alvöru! Smyrðu ólífuolíu á botn leirpottarins (ekki meira en þörf er á), einn skammt af tómatoasósunni sem þú bjóst til áðan, lag af steiktum eggaldinsneiðum og parmesanost, nokkrar sneiðar af mozzarella-osti og meira af tómatoasósunni. Haltu þessu áfram þangað til tómatoasósan, parmesanosturinn og eggaldinin eru búin. Að því loknu fer fatið í 180°C heitan ofn og þarf að malla í um það bil hálf tíma. Ágætt er að athuga hver staðan er eftir 20 mínútur. Að eldunartíma loknum er fatið tekið úr ofninum og rétturinn látinn bíða í hálf tíma áður en byrjað er að skera hann niður í skammta og bjóða til borðs.

Daginn eftir bragðast Parmigiana enn betur. Þetta er klassískur réttur sem auðvelt er að útbúa fyrir matarboð, enda hægt að elda réttinn daginn áður.

Polenta

Hvað er Polenta og hvernig skal útbúa hana. Polenta er annaðhvort grófgert eða finlega malað kornmeti (gult eða hvítt) sem soðið er í vatni eða soði þannig að úr verður grautur sem borða

má undir eins. Einnig má baka, steikja eða grilla máisgrautin áður en hann er borinn fram. Á Íslandi er algengast að kaupa foreldaða Polenta sem er hituð í um það bil 10 til 15 mínútur

(mismunandi eftir tegundum). Ég hef sjálf prófað ýmsar tegundir og í öllum tilfellum var suðutíminn hárréttur, svo það er lítið mál að fylgja leiðbeiningunum og njóta matarins.

Á SKARFAVEIÐUM

Skarfar eru sérkennilegir og tignalegir fuglar og sjást víða með ströndum fram á steinum og töngum með útbreidda vængi. Fáir stunda veiðar á skörfum hérlandis en víða um Evrópu eru skarfaveiðar bannaðar. Skarfar eru af ætt pelíkanafugla sem telur um 40 tegundir á heimsvísu. Sem veiðibráð er skarfurinn afar ljúffengur, sérstaklega 1-2 ára toppskarfar. Fyrir utan toppskarfinn er dílaskarfurinn sem er allt að helmingi þyngri en dílaskarfar geta náð rúmum 5 kg að þyngd, með 160 cm vænghaf og eru stórir fuglar og styggir.

Texti og myndir: Róbert Schmidt

Skotið á skarfhóp frá landi.

Veiðiaðferðir til forna

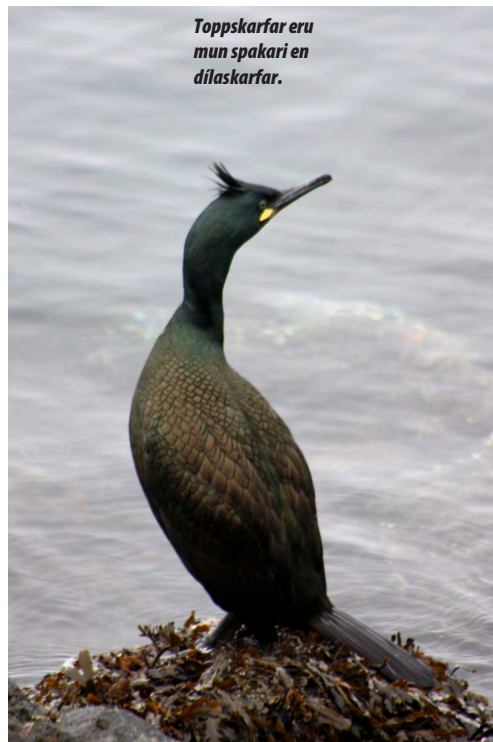
Ætla má að bændur í Breiðafirði hafi nýtt sér skarfinn til matar langt aftur í tímann en heimildir herma að hlunnindabændur hafi tekið ófleyga skarfaunga, smalað þeim saman á varpsvæðum og dauðrotað. Þannig nýttist kjötið mannfólkinu við sjávarjarðirnar ásamt eggjatínslu sem hlunnindi. Fjöldi manns kom saman og rak skarfaungana ofan í gjótur og sprungur við stórgrýti á eyjunum og svo var hann drepinn með bareflum. Sumir segja að hinir prúðustu menn og konur hafi breyst í drápsvélar á meðan á skarfafárinu stóð og vígvöllurinn var blóði drifinn og eftir lágu hundruð skarfar sem drepnir voru varnarlausir og ófleygjir. Þessar aðferðir eru ekki stundaðar í dag á Íslandi enda ójafn leikur og samrýmist ekki veiðisíðfræði nútímans.

Skotvopn komu til sögunnar

Þegar skotvopnainnflutningur hófst, fóru menn að þreifa sig áfram með byssurnar og skarfurinn ásamt selnum urðu auðveld skotmörk við lygnar víkur og á tóngum. Í dag liggja menn ýmist fyrir skarfi og reyna að taka hann í yfirflugi á tóngum og skerjum snemma morguns eða skömmu fyrir rökkur. Sumir notast við hunda, aðrir báta og einhverjir sjökajaka í seinni tíð með góðum árangri. Þegar legið er fyrir skarfi úr landi er árangursríkast að vindátt standi að landi svo bráðin glatist ekki. Gott er að nota tálskarfa og stilla þeim á áberandi stað t.d. 2-4 fugla og fella síðan skarfinn rétt áður en hann flýgur yfir skyttuna. Dílaskarfurinn er miklu stýggari en toppskarfurinn og viðkvæmari fyrir allir hreyfingu úr landi og sjó. Haglaskot nr. 2-4 eru hentug á skarfaveiðar með 40-54g hleðslum sem svípast mjög til hleðslum til gæsaveiða enda sambærilegur fugl að stærð og þyngd.

Veiðiaðferðir

Ef veiðimenn hyggjast ná einhverjum árangri á skarfaveiðum, skulu eftirfarandi atriði höfð í huga. Kynna sér aðstæður á veiðistað með hliðsjón af veðurskilyrðum, fá leyfi landeiganda og finna sér góðan veiðistað. Mikilvægt er að vita hvar skarfarnir halda sig og hvar fluglína þeirra liggur yfir tanga og sker. Ef sjökajak er notaður til veiða, skal hafa línu úr byssunni fasta í kajakinn og öll öryggisatriði á hreinu. Best er að vera í þurralla. Velja þarf gott veður og lygnan sjó og láta vita af ferðaáætlun. Ef veitt er úr landi er best að velja sér stað þar sem skarfarnir fljúga yfir t.d. yst á tóngum og nesjum. Oftast nær er skásta veiðin 1-2 tímum fyrir rökkur. Þolinmæði skiptir öllu máli við þessar veiðar sem og að ná bráðinni úr sjónum eða fella hana yfir landi. Hægt er að nota smábáta við skarfaveiðar en þá þurfa veiðimenn að liggja hreyfingalausir rétt á meðan skarfarnir fljúga yfir bátinn eða nærri honum. Ávallt skal gera að skörfum samdægurs. Hægt er að nýta læri, bringur, hjörtu og lífur en t.d. eru skarfalær mjög góð beykireykt. Skarfa er helst að finna við Snæfellsnesið, Breiðafjörð, Vestfirði og Norðurlandi en þó nokkuð er af skarfi við Reykjaneshrýgginn.

Toppskarfar eru mun spakari en dílaskarfar.

„Sumir segja að hinir prúðustu menn og konur hafi breyst í drápsvélar á meðan á skarfafárinu stóð og vígvöllurinn var blóði drifinn og eftir lágu hundruð skarfar sem drepnir voru varnarlausir og ófleygjir.“

◀ Sjökajakar eru frábær veiðitæki til skarfaveiða.

Skarfahópur á flugi rétt fyrir myrkur. ▶

Harry
„skothylkjahólkur“
Söderman
1902-1956

Faðir nútímaafbrotafræðinnar

- Eftir Jón Kristín Snæhólm

Harry Söderman fæddist þann 28. ágúst 1902 í Stokkhólmi en ólst upp í bænum Delsbo sem staðsettur er í Helsingjalandi í Norður-Svíþjóð. Á tíu barna heimili var mikið að gera en faðir hans, Söderman eldri, var lögreglustjóri í héraðinu. Miklar deilur voru á milli landeigenda um skógarhöggsréttindi, veiðar og almennar jarðnytjar og hnefarétturinn sem og vopnuð átök oft látin ráða úrslitum í héraðinu, enda ástandinu í N-Svíþjóð oft líkt við átök landnema í Bandaríkjum Norður-Ameríku sín á milli um jarðnæði. Það kom því til kasta Södermans eldri að úrskurða um stór og viðkvæm deilumál sem oftast en ekki skildi annan aðilann eftir sáran og svekktan. Margir hugsuðu lögreglustjóranum þegjandi þörfina og fór sonurinn ungi ekki varhluta af því.

Harry, hinn ungi og efnilegi

Haft er eftir Harry að það hafi einmitt verið undir þessum kringumstæðum hnefaréttar og lögleysu sem áhugi hans á afbrotafræði kviknaði því allavega tvisvar sinnum var reynt af óvinum föður hans að sprengja hús fjölskyldunnar í loft upp vegna umdeilda úrskurða hans. Hinn ungi Harry var óvenjugáfaður og skaraði fram úr í skóla, föður hans til ómældrar ánægju sem ákvað að hann skyldi fá alla þá bestu mögulegu menntun sem völ var á til að verða efnaræðingur. Eftir menntaskólann innritaðist Harry í Efnaræðiháskóla Málmeyjar þar sem hann útskrifaðist með hæstu einkunn. Aðeins 18 ára gamall, árið 1920, fór hann í framhaldsnám til Þýskalands og nam þar lagalega efnisfræði sem og trjá- og pappírsefnaræði við Tæknistofnunina við Altenburg. Þrátt fyrir þetta stefndi áhugi hans ekki í áttina að pappír- og timburframleiðslu

í Svíþjóð, heldur hafði aðaláhugamál hans, afbrotafræði, fangað huga hans og gert hann nokkuð þekktan á þessu sviði í Þýskalandi.

Á yngri árum hafði Harry Söderman lesið allar ferðabækur sem hann komst yfir og lét sig dreyma um ferðalög til framandi landa en hvorki efnahagur hans né fjölskyldunnar bauð upp á þannig lúxus. Nú voru góð ráð dýr.

Eftir að Þýskalandsdvöl hans lauk vildi hann taka sér eitt ár í svokallað „Wanderjahr“, eða flakkár, sem átti að fara í það að sjá eins mikið af heiminum og hægt væri. Nú skyldi tekið eitt ævintýrár frá áður en hefðbundinn ferill í timbrinu hæfist og hið venjubundna „kötiletu-líf“ hins sænska embættismanns.

Fyrst fór hann til Frakklands og lærði málið á undrahraða og í nokkra mánuði sigldi hann á flutningaprömmun um Norðursjóinn sem

brunavörður en hafði ekkert gaman af. Hugur hans leitaði lengra, hann vildi til Asíu. Eftir þónokkra umhugsun datt honum í hug að tala við eiganda sænskrar reiðhjólaverksmiðju: „Lánaðu mér besta hjólið þitt og ég skal hjóla til Konstantínópel (Ístanbul í dag) og auglýsa fyrirtækið þitt í leiðinni.“ Eigandinn sló til en hristi hausinn svo vel heyrðist í því hugmyndin var svo geggjuð. En Harry með sinn áhuga á lögreglufræðum og uppbyggingu lögreglulíðs fór til ritstjóra hins vikulega sænska lögreglublaðs og bauð honum að skrifa pistla, fyrir lítinn pening, í blaðið um aðbúnað og uppbyggingu lögreglulíðs í þeim löndum sem hann myndi heimsækja.

Ritstjórinn sló til, enda geggjuð hugmynd og fyndin. Ritstjórinn og reiðhjólaverksmiðjueigandinn voru í þennan mund að búa til einn af feðrum evrópskrar afbrotafræði.

Teningnum var kastað.

Söderman hjólaði og hjólaði og hjólaði og hjólaði! Hann hjólaði eins og Forest Gump hljóp. Fyrst hjólaði hann til Istanbúl og skrifaði heim um fyrirkomulag lögreglumála í hinu mikla heimsveldi Tyrkja. Síðan hjólaði hann á hjólinu góða í gegnum Persíu, þ.e. Íran, í gegnum Baluchistan-eyðimörkina, síðan til Indlands og loks til Burma. Pistlar hans í hinu sænska vikulega lögreglublaði voru orðnir þjóðarlesning í Svíþjóð. Harry var orðinn frægur á heimavellinum.

Harry í Kína.

En Harry hjólaði áfram. Hann skellti sér til Taílands og skrifaði aðeins um lögreglumál þar en brá sér síðan á hjólhesti sínum til Kína til skrafs og ráðagerða við þarlend lögregluþyrft. Harry dvaldist í nær tvö ár í Austurlöndum og er heim kom var hann orðinn staðráðinn í því að leggja vísindum afbrotafræðinnar liðsinni sitt. Er heim kom lagði hann stund á fjallgöngur og í einni slíkri gisti hann í fjallakofa, enda veður orðið rysjótt og gestir, þar á meðal einn frá Frakklandi, sem þar gistu ekki í stakk búnir til að halda áfram til fjalla án leiðsagnar einhvers sem kunnir á staðhætti. Daginn eftir var farið til óbyggða en með Harry í för voru prestur, lögfræðingur og þessi Frakki sem var mikill náttúruunnandi. Eftir dags klifur skall á dimm þoka og síðan óveður sem olli því að ferðahópurinn varð innlyksa í öðrum fjallakofa í nokkra daga. Yfir spilum og spjalni var Harry spurður hvert hann stefndi í lífinu, enda langyngstur þeirra sem þarna voru, þá aðeins 24 ára. „Ég á mér þann draum að nema afbrotafræði hjá virtasta og besta vísindamanni í heimi á sviði afbrotafræðinnar en hann heitir Edmond Locard og býr og kennir í Lyon í Frakklandi.“ Franski förunauturinn rak upp stór augu: „Úllala! Edmond er besti vinur minn, ég skrifa honum samstundis meðmælalibréfi fyrir þig.“

Tveimur vikum seinna var Harry á leið til Lyon til að nema afbrotafræði við fóttskór meistaran sjálfs, Edmond Locards, og nam þar næstu sex árin.

Arfur afbrotafræðinnar í Lyon

Í Lyon nam Harry Söderman allt sem varðaði vísindalega afbrotafræði hjá áður nefndum Locard sem þekktastur var fyrir lögmál sitt, þ.e. „Locard-lögmálið“. Lögmál þetta kvað á um að hver snerting skyldi eftir sig ummerki og því eðli málsins samkvæmt myndu glæpamenn alltaf skilja eftir sig verkummerki sem hægt væri að rekja til þeirra. Hlutverk afbrotafræðingsins væri að finna þessi verksummerki. Skóför, hár, klæðafni, sæði, hjólför, tré og glerflisar, málning, neglur og naglaför, fingraför og húð voru þessi viðfangsefni og oftan ekki bendiputtinn á glæpamenn sem svo oft höfðu haft mikið fyrir því að afmá öll verksummerki eftir

Harry skoðar handvél-byssu á skrifstofu sinni.

að glæpurinn hafði verið framinn.

Eftir sex ára nám varði Harry doktorsritgerð sína við Háskólann í Lyon en hún var auðvitað skrifuð á sviði afbrotafræðinnar og fjallaði um áður óþekkt vísindagrein hennar og því alveg nýja, þ.e. rannsóknir á uppruna byssukúlna. Harry taldi að með því að rannsaka byssukúlur, sem skotið hefði verið í eitthvað eða einhvern, væri hægt að ákveða

Vísindamaðurinn Harry að störfum.

úr hvaða byssu þær kæmu, úr hvaða átt og af hversu löngu færi. Allar byssur, þó svo sömu gerðar væru, skildu eftir sig ákveðin ummerki sem væru eingöngu bundin við þá byssu sem kúlan kæmi úr. Til þess að rannsaka viðkomandi kúlur fann Harry upp tæki sem kallaðist Hastoscope. Með tækinu var

hægt að skoða viðkomandi byssukúlu á alla kanta með smásjá og bera hana við aðra byssukúlu sem skotið var úr sömu byssu. Rispur, rákir og holan eftir skotpinna byssunnar skildu alltaf eftir sig sömu ummerki og því var hægt að ákvarða hvort kúlan tilheyrði viðkomandi byssu eða ekki. Kúlan leiddi til byssunnar og byssan til eigandans og eigandinn til glæpsins.

Eftir Frakklandsdvölinna sneri Harry heim til Svíþjóðar og stofnaði fyrirtæki sem sérhæfði sig í allskonar rannsóknarvinnu, þar á meðal í greiningu skjala og uppruna þeirra. Skömmu eftir heimkomuna varð hann einnig skipaður dósent í afbrotafræði við Stokkhólmsháskóla þar sem hann komst í samband við kollega sína í Bandaríkjunum. Þar voru hlutirnir að gerast, enda alvöruglæpamenn þar að etja kappi við og nóg af skotvopnatengdum glæpum. Alcapone og Harry voru í sitthvoru liðinu.

Heimborgarinn Harry

Sem aðalfræðimaðurinn á Norðurlöndunum í afbrotafræði var hann sjálfkjörinn til þátttöku í allskyns alþjóðasamstarfi á sviði samvinnu ríkja gegn glæpum og ekki skemmdi sú staðeynd fyrir að hann talaði frönsku, þýsku og ensku reiprennandi. Heimafyrir var hann gerður að fyrsta forstöðumanni SKA sem var fyrsta glæparannsóknarstofnun Svíþjóðar sem hafði það hlutverk að vinna rannsóknargögn fyrir sænsku

lögregluna. Orðspor hans fór víða og var Harry tíður fyrirlesari og kennari hjá Scotland Yard í London og New York-rannsóknarlögreglunni. Vegna kunnáttu sinnar og alþjóðlegrar virðingar var Harry Söderman ein af drifjöðrum stofnunar Interpol.

Árið 1938 kom út fræðirit eftir Harry sem bar titilinn „Handbook of criminal investigation“. Bókin var svo nákvæm um hvernig ætti að rannsaka aðferðir glæpamanna og hvernig ætti að nýta sér mistök þeirra að henni var vandlega dreift meðal lögreglumanna sem trúnaðarplaggi. Ekki þótti ráðlegt að gefa hana út fyrir almenning því þar leyndust glæpamennirnir og flestir þeirra kunnu að lesa.

Vegna stóraukinna alþjóðlegra tengsla varð Harry að ráða sér ritara til að grynna á verkefnum sínum. Árið 1939 réðst til starfars stúlka nokkur að nafni Astrid Lindgren en hana þekktu allir læsir menn og hetjur hennar í Línu Langsokki, Emil í Kattholti, Börnunum í Ólátagarði og síðast en ekki síst 12 ára kappann og spæjarann Kalla Blómkvist. Harry Söderman var fyrirmynd Lindgren og sótti hún efnivið í Blómkvistbækurnar sínar til ævintýra hans í raunveruleikanum.

Í seinni heimsstyrjöldinni var Harry fenginn til að þjálfa frjálsa Norðmenn og Dani til lögreglustarfa en þeir áttu að taka við norsku og dönsku lögreglunni eftir stríðið. Þjálfunin hófst árið 1942 eftir að Þjóðverjar höfðu tapað orrustunni við Stalingrad á móti Rússum og líkur á að ekki væri lengur pólitískt gott að makka með nasistum. Auðvitað var þessi þjálfun herþjálfun en hin hlutlausa Svíþjóð varð að kalla þetta „lögregluþjálfun í heilsubúðum“. Við lok stríðsins hafði Harry, sem var stækur andfasisti, þjálfað um

15.000 Norðmenn og 3000 Dani í heilsubúðum sínum en einn af norsku köppum hans var Thor Heyerdal, síðar landkönnuður og siglingakappi flekanna Kon Tiki og Ra.

Astrid Lindgren var ritari Harrys og notaði yfirmann sinn sem fyrirmynd af söguhetjunni Kalla Blómkvist.

Á síðustu dögum stríðsins var Harry Söderman sendur af sænskum yfirvöldum í leynilega sendiför til Osló til að semja um lausn 7000 fanga sem voru í haldi þýsku leynilögreglunnar Gestapo en óttast var um að nasistarnir í Noregi myndu láta það verða sitt síðasta verk að taka þessa fanga af lífi fyrir andspyrnu þeirra gegn Quislingum og kónum

þeirra. Í miðjum samningaumleitunum Harrys við yfirmenn Gestapo 7. maí 1945 lauk stríðinu og Noregur varð allt í einu án nokkurs miðstýrðs lögregluvalds en stúttfullur af nasistum sem voru til alls líklegir. Harry tók sér lögreglustjórávald í Osló og frelsaði um 5000 karlfanga og 500 kvenfanga í Grini-fangabúðunum en síðan keyrði hann í bíl Gestapo (bílstjórinn var Gestapo-maður) til Osló og fyrirskipaði lögreglustjóranum Askvig, sem Quislingur var, að loka sig inni í stofufangelsi (síðar hengdur).

Hákon VII Noregskonungur sæmdi síðan Harry heiðursorðu norska ríkisins fyrir þjónustu hans í þágu þakklátrar frændþjóðar, orðu sem venjulegast er veitt mönnum fyrir hugrekki í fremstu víglínu.

Eftir seinni heimsstyrjöldina var Harry Söderman leiðandi í alþjóðlegum samskiptum landa hins frjálsa heims varðandi samvinnu gegn glæpum. Árið 1951 þegar lýðveldið Vestur-Þýskaland var stofnað var Harry fenginn til þess að skipuleggja þýsku lögregluna en frá stríðslokum hafði lögreglan í Þýskalandi verið stjórnað af bandamönnum. Auðvitað fórst Harry þetta vel úr hendi en þegar hann náði því í gegn að vesturþýska lögreglan skyldi vera vopnuð fengu kommúnistarnir í Austur-Þýskalandi nóg og kölluðu hann „Revolver Harry“, eða Harry skothyllkjahólk Söderman.

Árið 1953 fluttu Harry Söderman og fjölskylda hans til Bandaríkjanna til að sinna betur þeim alþjóðlegu trúnaðarstöðum sem á hann höfðu safnast og var af nógu að taka.

Harry Söderman lést úr hjartaslagi árið 1956, aðeins 54 ára. Lögmál Locards var rétt svo um munaði. Harry „skothyllkjahólkur“ Söderman hafði vissulega skilið eftir sig sannanleg ummerki í heimi nútímavísindalegrar afbrotafræði.

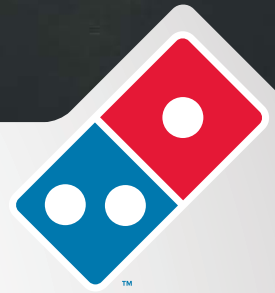

... úr fyrir harðgerða Íslendinga
Michelsen Arctic Explorer

MICHELSEN

ÚRSMÍÐIR SÍÐAN 1909

YFIR 30.000 HAFNA NÚ NÁÐ SÉR Í DOMINO'S APPIÐ

PANTAÐU ÞÉR PIZZU MEÐ APPI EÐA Á NETINU

Það er fljótlegt og þægilegt að panta með Domino's appinu og á vefnum okkar, dominos.is. Þannig geturðu valið, pantað, fylgst með þöntuninni á Pizzuvaktinni og fengið fréttir af tilboðum.

**NÁÐU Í APPIÐ OG
PRÓFAÐU AÐ PANTA!**

Lebowski BAR

Laugavegi 20a, 101 RVK, 552 2300, lebowskibar.is

NÓA

320 g

KROPP

GLEÐILEGA PÁSKA

NÓA KROPP
ER UPPÁHALDS-
NAMMI
ÍSLENDINGA*

NÓA

KROPP

GLEÐILEGA PÁSKA

ÓMÓTSTÆÐILEG NÓA KROPP EGG!

Nóa kropp eggin slógu í gegn fyrir síðustu páska. Þau eru sérstaklega gerð fyrir þá sem elska bæði Nóa kropp og Nóa páskaegg. Eða þá sem langar að stofna til kynna við þessa skemmtilegu samsetningu. Þau eru nefnilega ómótstæðilega góð.

*skv. könnun í Sunnudagsblaði Morgunblaðsins 17. febrúar 2013

NÓI SÍRÍUS